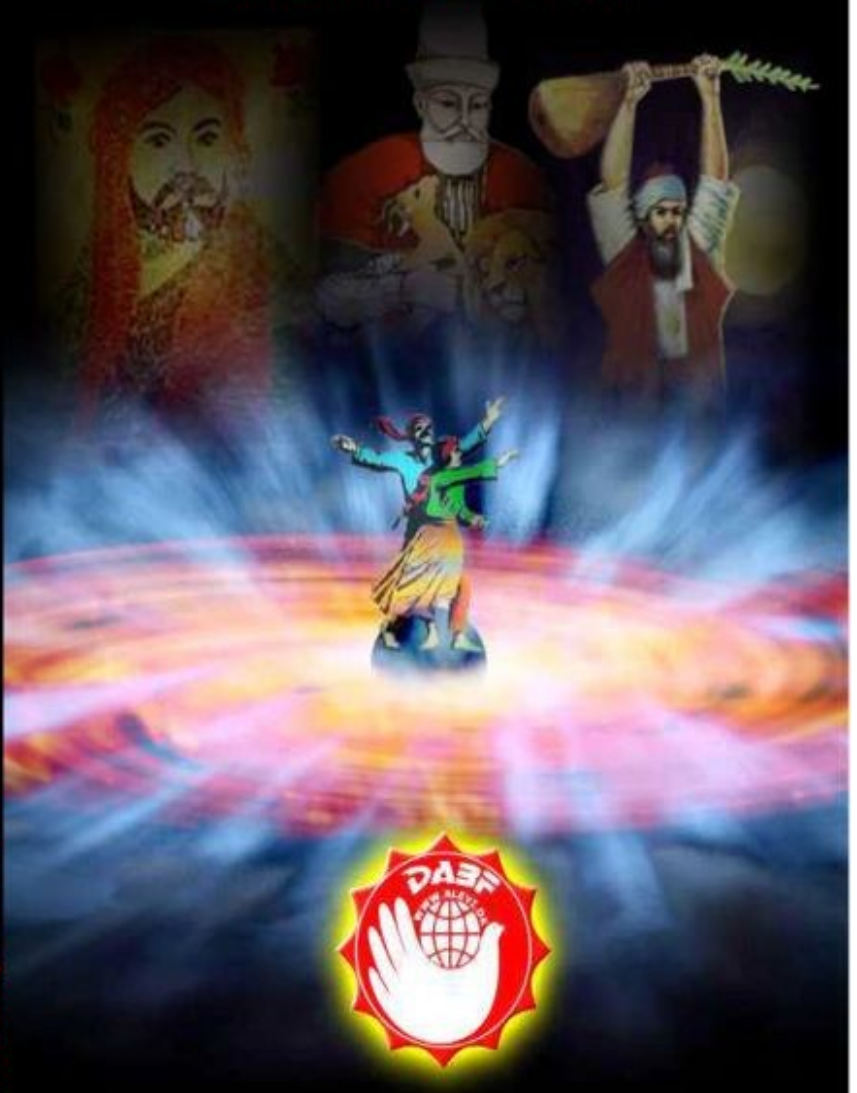

Alevi-Bektaşî İnancının Esasları

Danimarka Alevî İnang Toplumu

Alevi-Bektaşî İnancının Esasları - DABF

Danimarka Alevî Birlikleri Federasyonu - DABF

Alevi-Bektaşı İnancının Esasları

Danimarka Alevi İnanç Toplumu
DABF (Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu)

Alevi-Bektaşı İnancının Esasları

Yazar: DABF bağılı kurul

Redaksiyon & kapak: Feramuz Acar

Yayınevi: Kendi Yayını

Basımevi: www.lasertryk.dk

Baskı: 1. Baskı Danimarka 2008

© 2008 DABF

Kaynak gösterilerek çoğaltılıp kullanılabilir.

Kitabı aşağıdaki adresten satın alabilir veya www.alevi.dk internet sayfamızda okuyup, bedava indirebilirsiniz.

Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu (DABF)
DABF, Gelentevej 1, 8930 Randers - Tlf. (+45) 86 42 00 22
dabf@alevi.dk - www.alevi.dk

Önsöz

Değerli okuyucu, elinizdeki bu kitap özet olarak, Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu'nun, Aleviliği Danimarka yasaları uyarınca, resmi bir inanç toplumu olarak kabul ettirmek için hazırlayıp başvurduğu ve 25 ekim 2007 tarihinde, Danimarka'da kendine özgü bir inanç olarak resmen tanındığı, inanç başvurusumuzun Alevi-Bektaşî İncancının Esasları bölümünü içermektedir.

DABF İnanç başvurusu, Feramuz Acar başkanlığında DABF'nin oluşturduğu bir kurul tarafından, Alevi araştırmacı yazar Dr. Ali Yaman ve Hüseyin Gazi Metin, Hasan Kılavuz, Erdoğan Arslan, gibi dedelerin, ayrıca üyelerimizin katkı ve görüşlerine başvurularak hazırlanmıştır. İnanç başvurusumuz ayrıca Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu dedeler kurulu, ve ayrıca DABF ve üye derneklerin genel kurullarında onaylanarak, yetkili makamlara verilmiştir.

Kitap özet olarak Alevi-Bektaşî incancının en temel inanç esaslarını; tanrı anlayışını, ikrar namesini, ibadetlerini, inanç kaynaklarını, felsefe ve ahlak öğretisini, inanç kurumlarını ve geleneklerini, sosyal, kültürel ve siyasi özelliklerini vs. içermektedir. Kitapta geçen, önemli isim ve Alevi terimleri dipnot (sözlük) olarak kitabın sonunda verilmiştir.. İnanç başvurusumuz okullarda eğitim amaçlı, renkli resimli Danimarka'ca ve Türkçe olarak ayrıca basılacaktır.

Danimarka'da resmen kabul edilen Alevi-Bektaşî-Kızılbaş incancımızın, yüzyıllardır varlığı bir türlü kabul edilmeyen, anayurdu Türkiye'de de resmen tanınması, Aleviliğin Danimarka'daki inanç ve kültürel yaşama olumlu katkı sunmasını ve de Alevilerin inanç birliğinin güçlenmesine yardımcı olmasını umut ediyoruz.

Alevilik hiç bir zaman misyonerci olmamıştır ve insanların ezmeden ezilmeden insanca mutlu bir yaşam sürdürmesinden başka bir amacı yoktur. Bunun için de hayattaki tüm güzellikleri paylaşmaya hazırdır. Danimarka Alevi inanç toplumu hakkında ayrıntılı bilgiyi www.alevi.dk internet sayfamızda bulabilirsiniz.

15 Kasım 2008
Saygılarımızla
DABF adına başkan
Feramuz Acar

İçindekiler

Önsöz	4
1. Alevilik-Bektaşilik nedir?	6
2. Coğrafik olarak Aleviler	6
3. Aleviliğin tanrı ve insan anlayışı	7
4. İkrarname	13
5. Aleviliğin temel etik ve ahlaki kuralları.	15
6. 4 kapı, 40 makam	16
7. Aleviliğin inanç esasları hakkında söz sahibi olan kurumlar	20
8. Aleviliğin İnanç esaslarının dayandığı en önemli kaynaklar	24
9. Alevilik inancının temel inanç kaynak yazıları.	26
10. Halifelik sorunu	27
11. Hz. Ali (598-661) kültü	29
12. Kırklar Cemi, inancı	31
13. Kerbela Olayı (10 Ekim 680)	33
14. Ehli-Beyt ve 12 imam sevgisi	35
15. Hacı Bektaş Veli ve felsefesi	37
16. Alevilikte ibadet ve cem geleneği	39
17. Musahiplik kurumu ve cemi	46
18. Abdal Musa birlik cemi	50
19. Sultan-ı Nevruz 21 Mart	51
20. Matem orucu ve Aşure günü	52
21. Ölüm ve cenaze hizmeti (Hakk'a yürümek)	53
22. Hızır orucu	54
23. Hıdrellez bayramı	54
24. Kurban - Lokma geleneği	55
25. Doğum ve ad verme	57
26. Sünnet ve kirvelik geleneği:	57
27. Gülbank, tercüman ve dualar:	58
28. Semah'ın anlam ve önemi.	60
29. Evlilik, kız isteme, söz kesme, nişan, nikah ve düğün	63
30. Alevilikte Pir (dedelik) kurumu ve eğitimi.	65
31. Pirlerin (dedelerin) işlevleri	68
32. DABF Logo / amblemi	70
33. DK Alevi inanç toplumu olarak yasal haklarımız.	71
34. Türkçe ve yabancı dillerde yararlanılan bazı kaynaklar	72
35. Alevi-Bektaş internet sayfaları	74
36. Sözlük - Dipnotlar	75

1. Alevilik-Bektaşilik nedir?

Alevilik ve Bektaşilik tarihsel süreç içerisinde temel felsefesi aynı olan, fakat çeşitli adlar altında Anadolu'ya taşınmış ve kurumlaşmasını 1200'lü yıllarda Hünkar Bektaş Veli¹ (HBV) ile sağlamış, daha sonra da yol önderleri tarafından geliştirilen, kendine özgü sentezi bir inançtır.

Alevi-Bektaşiliğin kökenleri, Anadolu'nun antik çağ, eski yunan doğa filozofları, Hitit ve Mezopotamya inançları, eski Türk inancı Şamanizm², eski İran inancı Mazdek³, Mani⁴, Zerdüştlük⁵, Budizm, ayrıca Yahudi, Hristiyan ve İslam'î senkretik-gnostik⁶ yaklaşımlar gibi birçok değişik inanç ve tasavvufi (felsefi) sufi⁷ düşüncenin kaynaşımından oluşup gelişen, Hak-Muhammed-Ali, Hünkar Bektaş Veli, Kamili insanlık yolu, kısaca HAK YOLU⁸ diye tanımlanan, insanı hak, ilmi yol, sevgiyi din olarak algılayan (insan merkezli) bir inanç öğreti ve yaşam biçimidir. Daha çok sözlü geleneğe dayanan ve insanı merkeze koyan Alevi inancı, öz itibarı ile tüm VARLIĞI ve Hakkı (tanrıyı) tüm varlıklara ve insana indirgeyen bir inançtır. Bu inanca mensup olanlar kendilerine Alevi-Bektaş veya kısaca Alevi⁹ derler. Tarihte Kızılbaş¹⁰ olarak ta geçer. (Bu yazıda daha çok Alevi, Alevilik¹¹ terimi kullanılmıştır.)

2. Coğrafik olarak Aleviler

Coğrafik olarak Aleviler, daha çok Türkiye'de (yaklaşık 20 milyon) ve az miktarda da Türkiye'nin komşu ülkelerinde yaşarlar. Danimarka'da Türkiyeli göçmen işçilerin yaklaşık %10'unun Alevi inancına mensup olduğunu tahmin ediyoruz. Danimarka'da DABF bağlı, Randers, Aarhus, Hedensted, Odense, Slagelse, Ringsted ve Brøndby/Kopenhag şehirlerinde Alevi Kültür Merkezleri bulunmaktadır. Tarihte uğradıkları çeşitli baskı ve katliamlardan dolayı Aleviler, inanç ve kimliklerini açıklamaktan bazen çekinmek zorunda kalmışlardır.

Alevilik deyimi genelde İslam dünyasında Hz. Ali¹² ile bağdaştırılır ve Alevilik deyimi ve Ali ile ilgili tarikatlara sıkça rastlanılır. Fakat

Anadolu Alevi-Bektaşiliği bazı İslam'ı kaynak ve terimleri kullansa da, bilinen İslam'dan hem tanrı anlayışı hem de inançsal pratikleri (ibadet) bakımından tamamen ayrıdır.

Örneğin Aleviler İslam'ın 5 şartı olan; Oruç, namaz, zekat, hac¹³, kelimeyi şahadete uymazlar, kendilerine özgü ayrı bir inanç ve ritüelleri (ibadeti) vardır. Alevilikte olan örneğin CEM¹⁴ ibadeti, semah,¹⁵ musahiplik¹⁶ vb. gibi kurumlar bilinen İslam'da yoktur.

Bu anlamda Aleviliği kısaca kendine özgü sosyal ve inançsal bir anlayış olarak tanımlayabiliriz. İslam'la ilgisi olmasına rağmen Alevilik İslam'da Sünni¹⁷ ve Şia¹⁸ anlayışından oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Tarihsel-sosyal-kültürel ve *mitolojik*¹⁹ etkenlerle, Alevilik sürekli insandan yana, dinamik bir gelişme göstermiş ve en kutsal canlı kabul ettiği insana yakışan her öğretiyi-kültürü içselleştirmiştir, kendinde toplamaya çalışmıştır. Bu da Aleviliğe tarihte yaşadığı zulme ve katliamlara rağmen, kendine özgü bir inanç hüviyeti kazandırmıştır.

3. Aleviliğin tanrı ve insan anlayışı

Aleviliğin tanrı öğretisi VARLIĞIN BİRLİĞİ ve bunun en mükemmel parçası olan insanın kutsallığı üzerine kuruludur. Aleviler (vahdeti mevcut)²⁰ varlığın birliği: tanrının her şeyi kendi varlığı, ışığı, nuru, alevinden²¹ yarattığına, varlığın yoktan var olmadığı gibi, yok edilemeyeceğine, Tanrı, doğa ve insanın, (tüm alemin) bir bütün (HAK) Tanrı olduğuna ve bu varlığın en mükemmel parçası olan insana (Ademe)²² tanrının kendi ruhunu verdiğine inanır. Bu nedenle tüm varlıkla birlikte, kamil-i insan²³ ve cemlerimizde darına durduğumuz Halacı Mansur'un, En-El Hak²⁴ 'tanrı bende, ben tanrıdayım, hak-i-kat-ım' düşüncesi, Aleviliğin Hak²⁵ tanrı anlayışının özünü oluşturur. Bu anlayışı örnek, ulu ozanlarımızdan *Aşık Daimi; Kainatın aynasıyım, isimli deyişinde, Hakkın VARLIK deryasıyım, Madem ki ben bir insanım, İnsan hakta hak insanda, Ne ararsan bak insanda,, Enel-Hak'ım ismim ile, Hakka erdim cismim ile, Benziyorum resmim ile , Madem ki ben bir insanım,,* diye dile getirmektedir.

Alevilik inancının temel kitaplarından sayılan Buyruk²⁶ ve Makalat'ta²⁷ HAK'ın (tanrının) kendi varından, özünden, ruhundan, nurundan zahiri²⁸ dış görünümü temsilen Muhammed'in nurunu ve batini²⁹ özü temsilen Ali'nin nurunu ve bu iki nurdan tüm varlıkları oluşturduğu,

tanrı ruhunun 4 kapı, hava ateş su toprak evrim süzgecinden geçip sonuçta, insanın topraktan yaratıldığı, tanrı ruhunu insanda olduğu düşüncesi anlatılır.

Bu nedenle Alevilikte Hak-Muhammed-Ali³⁰ üçlemesi tanrının birliği olarak algılanır bir kelime olarak söylenir.

Alevilik öğretisi *zahiri* yüzeysel şekle değil, öze önem verir ve Tevrat, İncil, Kuran vb. kutsal kitapların da *batini* özü, insana verilmek istenen ahlaki değerlerine sahip çıkar... Alevilik; “Okuyan Muhammed, yazan Ali’dir”, “Aynayı tutum yüzüme, Ali göründü gözüme”, “Ben Aliyim Ali benim”³¹ gibi yüzlerce deyimle, bir Ali kültü oluşturur, Hz. Ali’yi tanrılaştırır gök yüzüne çıkarır sonra yere indirip En-el-Hak düşüncesiyle, Ali-Tanrı düşüncesini insanda bütünleştirir.

Alevilik öğretilerinde insan yaşamı, tanrıyla bütünleşmeyi amaçlayan uzun ince devriyeli³² bir yoldur.. Alevilik inancında tanrıyla bütünleşmeye giden YOL³³, 4 kapı³⁴ 40 makamdan geçer. Edebine³⁵ sahip olup, hak yemeden hak yedirmeden, bilim, sevgi ve saygı yolundan ilerleyerek, insanın kendini (hakı) arayıp bulması, kendini bilmesi, kamili insan olmaya çalışması, hak için, halka hizmet etmesi ile olur (Halka hizmet, Hakka hizmet insanlığa hizmettir). Aleviler bu nedenlerle inançlarını, Hak-Muhammed-Ali, Hünkar Bektaşî Veli, Kamili insanlık yolu. Kısaca HAK YOLU³⁶ diye tanımlarlar. Ölülerinin ardından Hakka yürüdü³⁷ hakka kavuştu diye hitap ederler..

Alevilik *mistik*³⁸ (sezgi ile anlama) yönü fazla olan bir inanıştır. Bu mistik yan, inancın temelini oluşturan HAK-Muhammed-Ali deyiminde de görülmektedir. Alevilikte Tanrı korkusu değil, Tanrı sevgisi vardır. Yaratıcı ve yaratılan arasında bir karşıtlık ve çelişki olmayıp, birbirini tamamlayıcı bir bağlantı olduğu varsayılmaktadır.

Buna göre yani varlığın birliği anlayışına göre, insan Tanrı’nın varlığının bir parçasıdır. Ona ulaşmak, ondan korkarak, şeriatın³⁹ biçimsel koşullarına uymakla olmaz. Ona ancak onu karşılıksız severek ve onunla bir olarak ulaşılabilir. Aleviliğin tanrı öğretilerine yönelik düşüncelerinin temelini, Beyazıd-ı Bistami, Hallac-ı Mansur⁴⁰ gibi tanınmış sufilerin düşünceleri oluşturmaktadır. Onlar namaz, oruç, hac gibi, biçimsel ibadetleri reddederek biçimi değil, özü esas alıyorlardı.

Hallac’a göre, Hak’a ulaşmak için Hacca gitmek gereksizdir, şöyle ki “Gerçek Kabe⁴¹ taş bir yapı olmayıp, insanın kalbidir.” Benzer görüşleri Anadolu’daki Alevi aşıkları⁴² (ışık ozanları) örneğin Yunus

Emre'nin⁴³ şiirlerinde de bulabiliriz. Hakka ulaşmanın şeriatın emrettiği ibadetlerle olamayacağına, Hakka her yerde ve her istenen zamanda ulaşılabilineceğine inanılır.

Alevi-Bektaşî inancında insan

Alevilikte insan tanrı'nın bir parçasıdır, dolayısıyla insan Tanrı'ya korkuyla değil sevgiyle yaklaşmalıdır. Aleviler tanrının cezalandırıcı değil, sevgi dolu olduğuna inanırlar. Alevi öğretisine göre Tanrı'ya ulaşmanın en iyi yolu İnsan-ı Kamil (Olgun İnsan) olmaktır. İnsan-ı kamil ise Tanrı'nın yeryüzünde yarattığı en şerefli varlıktır.

Alevi pir ve uluları baskılardan dolayı, Tanrı, insan anlayış ve inançlarını çok çeşitli semboller altında sır içinde sır etmiştir.

Alevi mitolojisinde 'Güruhu'⁴⁴ Naci'ye' diye tanımlanan, Ademle Havva'nın bir iddia üzerine küpe üfledikleri nefeslerinden 40 günlük evrim sonra olan (yani Ademle Havva'dan doğmayan) ve Naciye isimli bir melek ile evlendirilen 73'cü çocukları Naci'den bahis edilir. Bazı Alevi dede ve araştırmacıları bu mitoloji ile '40'lar cemi' mitolojisi ve Alevilikte en çok kullanılan 3'ler, 5'ler, 7'ler, 40'lar vb. sayılar arasında ilişki kurarak, bunu anne babaya ve çocuğun ana rahminde 40 günlük evrimi, cinsiyetinin belli olması ve doğuma bağlamaktadır. Bu anlatımla da Tanrı yine insana indirgenmektedir ve bu görüşte bazı Alevi anlatım ve deyişlerinde görülmektedir.

Alevilikte ki Tanrı-İnsan anlayış ve inancı, en belirgin şekliyle 'devriye' denilen Alevi deyişlerinde ortaya çıkmaktadır.

Alevilikte devriye inancı

Alevi - Bektaşî devriye inancında her şey başlangıçta aklı-kül ile nefsi-kül, karşıtlarını içinde barındıran mutlak BİR VARLIKTİ. Alemde var olan her şey, bu mutlak varlığın kendi içindeki çelişkinin, diyalektik dönüşüme başlayıp, büyük bir ışıkla evrene yayılması ile ortaya çıkar (big-bang). Bu ışıkla birlikte mutlak varlığın özü (tanrı/ruh/can) maddenin dört ögesi olan toprak su, hava, ateşe iner. (devri-fersiye).

HBV'nin Makalat isimli kitabında 4 kapıda CAN (5'ler), sembolik olarak bu evrim anlatılır. O mutlak varlık (ruh/can) madde bitki hayvanat aleminde evrimini tamamlayarak sureyi insana, insan suretine ulaşır. Buradan da kamili insan evresini tamamlayarak, geri Hakka yükselişi (devri-arşiye) ilk varlığına geri dönüşü tamamlar. Alevilikte bu dönüşümü anlatan deyişlere vs. devriye denir.

Alevilikte önsüz ve sonsuz mutlak varlıktan fışkıran ışığın (ruhun) cisimden cisme göçüşü ve ölümsüzlüğüne inanılır. Ten ölesi, can ölesi değildir.

Alevilikte ışık= Hak'tır, nurdur, delildir çerağdır, ocaktır, mumdur, aydınlanmadır, bilimdir, Hakkın zifiri karanlığı yaran alevidir.

Bütün Osmanlı kaynaklarında Alevilerle ilgili ferman ve fetvalarda 'ışık taifesi' terimi kullanılmıştır. Alevi ozanları da kendilerine ışık ozanı demiştir, bu sonraları Aşık'a dönüşmüştür. Alevi cemlerinde delil/çerağ uyandırılmadan, cem yapılmaz. Cemde meydana "nur ola sır ola", diye 3 defa sembolik olarak süpürge çalınıp çerağdan dökülen küller postun altına sır edilir.

Kül karbondur, bugün bilim adamları varoluş fosillerini araştırarak canlı yaşamın karbonla başladığı sonucuna varmıştır. Hünkar Bektaş Veli bir yanardağ olan Hırka dağındaki ateşin küllerini doğaya serpmesi de ışık/ateş ve külü evrenin özüyle özdeşirmesi kutsanmasıdır. Alevi kelimesi direk bu mutlak varlık küli-aklın'dan fışkıran ışıktan alevden gelir. Hz. Ali'de 'Ali nur' olarak bu devriye içine alınıp mutlak varlıkla bütünleştirilmiştir, ona tanrısal bir elbise giydirilmiştir. Aleviliğin Şahı Merdanı, Hz. Ali'si, Velisi, Kızıl Delisi, önsüz ve sonsuzdur, dün Ali olmuş bugün Veli olur, yarın bir başkası, devirden devire bu yolu sürüp gelmiş hiç bir güç, bu değerleri eritip yok edememiştir. Çünkü kül-i-akıl sürekli kendisini geliştirmektedir. Eski Çin, Hint, İran, Yunan, Anadolu düşüncelerinde de rastlanan, Alevilikteki bu devriye anlayışı soyut olan tanrıyı, (ideali) cansızlar, bitkiler, hayvanlar aleminden süzülüp kamili- insana dönüştürür. Ve Kamil-i insandan yola çıkarak, KAMİLİ TOPLUM (rıza şehri) yaratmaya girişmiştir bu örnek: Şeyh Bedrettin, Torlak Kemal, Börüklüce Mustafa ve Yol erlerinin Aydın'da kurdukları komünal toplumda, mülkiyetin ortada kaldırıldığı, ortak üretin ve paylaşımına dayalı 'Ortaklar köyü' modelinde somut olarak görülür.

*Veli'm aydur, dört dergahtan evveli,
Şeyhoğlu, Bedreddin, Bektaş-ı Veli,
ORTAKLAR adına didemin seli,
Çağlar gider, bizim Dede Sultana.*

Alevilikte Tanrı-Doğa-İnsan kutsal üçlemesi, varlığın birliği, Vahdet-i mevcut tanrı anlayışı, tez-antitez-sentezde, tüm nesnelerin toplamında bütünüleşir. Böyle ayakları yere basan bir tanrı inancı tek

tanrılı dinlerde yoktur, bütün kısımlarda bundan dolayıdır. Anadolu Alevi Bektaşî öğretisi evren’de elle tutulan gözle görünen bütün maddesel örtüyü tanrısal öze özleştirmiştir. Anadolu Alevi inancı tanrıyı kamil insanın gönlüne sokmuştur.

Tanrıyı toplumdan kopuk hükmedici konumundan alıp, ete kemiğe büründürerek gerçek yaşamın içine sokmuştur. Alevilikte bu devriye anlayışını anlatan yüzlerce deyim ve deyiş vardır, birkaç örnek.

*Bir zaman hak idim hak ile kaldım
Gönlüme od (ateş) düştü yandım da geldim..
(Şah Hatayi)*

*Gayridir her milletten bu bizim milletimiz
Hiç bir dinde bulunamadı din ü diyanetimiz
Bu din-ü diyanet te yetmiş iki millette
Bu dünya, ol ahrette ayıdır ayatımız
(Yunus Emre)*

*Ondört bin yıl gezdim pervanelikte (uzayda)
Sıtkı ismim buldum divanelikte⁴⁵, (dünyada)
İçtim şarabını mestanelikte (baygın seri-hoş içen)
Kırkların ceminde dara düş oldum
(Sitki Baba)*

*Daha Allah ile cihan yok iken
Biz onu var edip ilan eyledik
Hak’a hiç bir layık mekan yok iken
Hanemize aldık mihman eyledik
Kendisinin henüz ismi yok idi
İsmi söyle dursun cismi yok idi
Hiç bir kıyafeti resmi yok idi
Sekil verip tıpkı insan eyledik
(Edip Harabi)*

*Şu fena mülke çok gelip gittim
Yağmur olup yağdım ot olup bittim
Urum diyarını ben irşat ettim
Horasandan gelen Beştaş idim ben*

Gahi nebi gahi Veli göründüm (bazen peygamber önder bilgin)

*Gahi uslu gahi deli göründüm
Gahi Ahmet gahi Ali göründüm
Kimse bilmez sırrım kallaş idim ben*

*Şimdi Hamdülillah Şiri dediler
Geldim gittim zatım hiç bilmediler
Sırrımı kimseler fehm-etmediler
Hep mahluk kuluna kardaş idim ben
(Hamdülillah Şiri)*

*Katre idim ummanlara karıştım (damla deniz)
Kaç bulandım kaç duruldum kim bilir
Devre edip alemleri dolaştım
Bir sanata kaç sarıldım kim bilir
Bulut olup ağdığımı bilirim
Boran ile yağdığımı bilirim
Alt anadan doğduğumu bilirim
Kaç ebeden kaç soruldum kim bilir.
(Gufrani)*

Alevilere göre, tanrıya ibadet etmek, O'na ulaşmak için biçimsel şeriat kurallarına uymak gerekmez. Esas olan biçim değil özdür. Alevi-Bektaşilerin Tanrıya olan bağlılığı ve sevgileri biçimsel olmayıp, özü aşkı esas alan mistik ve tasavvufi bir bağlılıktır.

Her nereye dönülse Tanrı oradadır. Alevi inancında Tanrı'ya ibadetin belli bir biçimi, şekli, zamanı, mekanı yoktur. Her yerde her zaman Tanrı anılır, ondan yardım istenir. Yüce Tanrı'nın gerçek evi, ibadethaneler değil, insanın kişinin gönlüdür. Bu nedenle insanın diğer insanlarla olan dostluğu, ziyaret ve muhabbet etmesi, Kabe'yi ziyaret etmek karşılığı (*Gönül Kabe'si*)⁴⁶ olarak nitelendirilmektedir. Tasavvuf anlayışına göre doğada var olan her şey Tanrı'yı oluşturur, her varlık tanrının bir parçasıdır. Alevi felsefesinde VARLIK yoktan var olamaz ve var olan hiç bir şey ebediyen yok edilemez. Alevi-Bektaşilere göre insan kainatın aynası, tanrının yeryüzündeki görüntüsüdür. Bu söylemler, her şeyin bir olduğu, yani varlığın birliği (vahdet-i mevcut vücut) anlamına gelir.

Aleviliğin bu tanrı anlayışı tüm inananlar tarafından bilinir, fakat her üye bunu bilgi düzeyine göre, günlük hayatında farklı yorumlayabilir. Alevilikte tanrı genellikle: *HAK, Ya Ali, Şah*⁴⁷, *Hü, Hüda, Tanrı,*

Allah⁴⁸ Kamili/insan, Yaradan, Mevla, Dost gibi. değişik isimlerle anılır. Bu kitapta tanrı adı olarak Alevi Bektaşilerin en çok kullandığı 'HAK' terimi kullanılmıştır.

4. İkrarname

Alevi-Bektaşî inancına girmek isteyen (talip olan) kişinin bilerek ve gönülden inanıp, bir *CEM*de toplum ve *Pir*⁴⁹ huzurunda söz vermesi ve pratikte uymaya çalışması gereken bir *ikrar-namesi* vardır.

Bu kısaca: *Bismişah Ya Hak-Muhammed-Ali, Ya Hünkar Bektaşî-Veli, insani kamil yoluna talibim, elime dilime, belime sahibim. Rıza şehrine girmektir dileğim. Olsun canlar şahidim. Eyvallah nefes pirdedir*, şeklindedir. Bu ikrar-name Türkiye'de bazı bölgelerde biraz değişik, dile getirilse de içerik olarak aynıdır.

Bugün Alevi inancına mensup birine, Aleviliğin ikrar inancı ne diye sorulduğunda, öncelikle ***Eline Diline Beline sahip olmak*** der.

Bu deyim Alevi ikrar ve inancının temelini oluşturur ve aynı zamanda Alevilerin uyması gereken en temel etik/ahlaksal kuraldır.

Pratikte ilk defa Alevi-Bektaşî olmak isteyen bir kişinin *ikrarı*: Ya kişinin önceden Alevi-Bektaşî olan bir kişiyi kendine *rehber* seçerek, veya bir Alevi derneğine üye olarak YOL'un kurallarını öğrendikten sonra: Bir *ikrar cemine*, rehberi (varsa eşi) ile birlikte *4 kapıya* selam vererek girip Pir ve canlar huzurunda (hak meydanında⁵⁰) *dara*⁵¹ durarak; yukarıdaki ikrarı vermesi ve cem sırasında Dede⁵²/Ananın⁵³ verdiği öğüt ve dualarla yürürlüğe girer.

Burada talip “Eline, diline, beline” ve “Aşına, işine, eşine” sahip olacağına söz vererek Hak-Muhammed-Ali Yolu'na ikrar vermiş olur. İkrar veren talipler söylenenlere “Eyvallah” diyerek cevap verirler.

Pir (dede/ana) talibe, söylediğin bizim sakladığın senin diyerek *Eline diline beline, Aşına eşine işine* sahip olması, (edeb) kendine reva görmediğini başkasına uygulamaması, kendini bilip, *72 millet ve tüm canlara, Ehlibeyt*⁵⁴ ve *12 imamlara*⁵⁵ sevgi saygı göstermesi, *canlar ve pir huzurunda, 4 kapı 40 makam*⁵⁶ *kamili insan öğretisi üzerine enel-hak olmaya* (tanrıyla bütünleşmeye) çalışmaya söz verir. Ve *HAK-Muhammed-Ali-Bektaşî yolunda yürüyeceğine halka HAK'a HİZMET* edeceğine, dair pirin telkinlerini (uyarılarını) dinleyip, pirin sözlerine eyvallah demesi ve pirin bu yol uzun ve zordur, şimdi ikrar verip yarın döneceksen hiç söz verme, hadi git demesine rağmen,

yukarıdaki ikrarını yenileyip yola girmekte ısrar etmesi üzerine, pir ve ceme katılan canların kişinin yola girmesini eyvallah diyerek onay vermesi, kişinin pirin verdiği öğütlere *eyvallah* demesi ile kişi Alevi Bektaşî inancına girmiş olur..

Pir ikrar sırasında talibe şu veya benzeri öğütleri verir:

“Yolunu bir bil. Rehberini peder bil. Mürşidini⁵⁷, pirin varisi bil. Yalan söyleme. Haram⁵⁸ yeme, gıybet etme, arkadan dedi-kodu yapma. Şehvetperest olma. Eline diline beline sahip ol. Kin ve kibir tutma. Kimseye haset, garaz, inat etme. Gördüğünü ört görmediğini söyleme. Elinle koymadığını alma. Elinin ermediği yere el uzatma. Sözünün geçmediği yere söz söyleme. İbretle bak, hilm (yumuşaklık) ile söyle. Küçüğüne izzet, büyüğüne hürmet ve hizmet eyle. Oniki İmamı, Ondört Masum’u⁵⁹ bir nur bil. Hakkı her yerde ve kendi özünde hazır bil. Erenlerin⁶⁰ sırlarına eriş. Muhammed Mustafa’yı, rehber⁶¹ Ali-el-Murteza’yı gerçek mürşid bil. Özünü bu yolda böylece tut. Evveli Hu, ahiri Hu...”

Daha sonra Pir şöyle dua ederek ikrar ayinini bitirir: *“...İkrarınız kadim ola, yüzünüz ak ola. İşiniz sağlam ola. HAK-Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Bu ikrardan (sözden) dönmeyesiniz. Bir birinize muhabbetiniz⁶² bol ola. HAK YOLuna inancınız daim ola. Pirinizin, rehberinizin yoluna canınız feda ola. Yol kardeşlerinize riayetiniz çok ola. Başınız devletli ola. Ağzınız tatlı kala. Haramdan, zinadan, yalandan, kinden, kibirden beri olasınız. Sağlıklı, mutlu olasınız. Malınız arta, Hakka yaraya. Üçler⁶³, Beşler⁶⁴, Kırklar⁶⁵, Yediler⁶⁶, Erenler, evliyalar, aşıklar, sadıklar, ayıklar, uyanıklar, Nesimi, Hatayi Sultan, Kızıl Deli, pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli bu ahidde, bu dem-anda ber-karar eyleye. Gerçeğin demine⁶⁷ hü⁶⁸ mümine ya Ali...”*

Sonuç olarak günümüzde kendini Alevi-Bektaşîliğin evrensel felsefesine yakın gören herkes Alevi-Bektaşî olabilmektedir. Aleviliğin insan sevgisi temeline dayalı inanç ve kültür anlayışı dünyanın değişik toplumlarından insanların ilgisini çekmekte ve kendilerini Alevi-Bektaşî olarak hisseden pek çok insan bulunmaktadır. Talibin bir defa sözle ikrar vermesi yeterli değildir.

Alevilik yoluna sonradan giren veya Alevi ana babadan doğup bu kültürle yetişen *Canlar* normalde yılda en az bir defa *görgü cemine*⁶⁹

girip *görülmeleri, özünü dara çekip*, ikrarlarını yenilemeleri gerekir. Bu ikrar topluca olabilir.

5. Aleviliğin temel etik ve ahlaki kuralları.

Aleviliğin en temel etik, ahlaki kuralları: Kısaca eline diline beline ve aşına işine eşine sahip olmaktır. Alevilerin yaşamları boyunca uymak zorunda oldukları ahlak kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar evrensel insani, ahlaki ilkelerle de uyum halindedir. Dedenin ve toplumun önünde uymaya söz verdiği bu kuralları çiğneyen, yani ikrarında durmayan kişiler, Alevilikte düşkün olarak adlandırılırlar. *Düşkünler*⁷⁰, Pirler veya yaşlı kişilerce güzel bir dille uyarılarak, iyiliğe ve doğruluğa yönlendirilirler. Aleviliğin ahlak esasları edepli olmak, insan-ı kamil olmak üzerine kurulmuştur. Edepten maksat bir kişinin “Eline, diline, beline sahip olması” dır.

Eline sahip olmak: Elinle koymadığını alma (hırsızlık yapma), elini kendinden güçsüze kaldırma, ellerin iyiliğe hizmet etsin, el al el ver, el emeği, alın teri, el ele el hakka⁷¹, gibi anlamları içerir. Her fenalık insanoğlunun elinden geldiğine göre, el’e sahip olmak koşulunun ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

Diline sahip olmak: Görüp duyup bilmediğini (yalan) söyleme, bildiğini ehlinde esirgeme, tatlı dilli muhabbetli ol gibi birçok anlamları içerir. Dil de el kadar önemlidir. İnsan diliyle başkalarının gönlünü kırabilmekte ve yalan söyleyebilmektedir. Dile sahip olmak da bu açıdan çok önemlidir.

Beline sahip olmak: Egoist bencil duygulara hakim olmayı, her türlü ilişkinin gönül rızası ve sevgiye dayansını, her önüne gelene eğilme dik durma gibi anlamlar içerir. Bel’e sahip olmak insanın hayvani duygularının önüne geçerek alıkoyar.

Alevi-Bektaşiler, Pirlerinden, ibadetleri sırasında “Eline, diline, beline sahip ol, elinle koymadığını alma, kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapma, kötü söz söyleme, haram (rızasız lokma) yeme, büyüklerini say, küçüklerini sev...” gibi öğütleri sürekli alır ve bunları Alevi-Bektaşi yolunun ahlaki esasları olarak benimser. Bu yolda herkes can⁷², kardeştir. Eşitlik vardır. Tanrının gerçek evi olan gönül kırılmaz ve oraya en küçük bir kuşku girmez. İnsanı sevmek esastır. Din, dil, ırk ayrımı yapılmaz ve bu “ 72 Yetmiş iki milleti bir görmek”⁷³ deyişi ile ifade edilir. Cömertlik, konukseverlik, yardımseverlik, gönül

kırmamak, cesaret, sabır, terbiye, ayıpları görmemek, doğruluktan ayrılmamak gibi unsurlar, Alevi ahlak sisteminin diğer önemli unsurlarındandır.

6. 4 kapı, 40 makam

Aleviliğin ahlak felsefesi özet olarak “Dört Kapı Kırk Makam” da toplanmıştır ve Alevi-Bektaşiliğin ahlak (etik) kurallarının esaslarını oluşturur. Dört Kapı ve bu kapıların onar makamı aşama, aşama insanı kendisine, ailesine ve topluma yararlı olgun insan durumuna yükseltmektedir. Alevi-Bektaşî felsefesindeki anlamı üzerinde değişik yorumlar yapılmaktadır. Onun içeriği yani aşamalarının anlamı hiç şüphesiz Sufiliğin mistik ve gizemli havasını taşımakta olup, o yolu benimseyenler için özel anlamlara sahiptir. Hünkar Bektaş Veli, Makalata tanrının insanın dört türlü nesneden yarattı diyor.

“Hak Sübhane ve Taala insanları dört dürlü nesneden yarattı. Ve hem dört bölük kıldı. Ve hem dört bölüğün dahi dört dürlü taatleri vardır. Dört dürlü arzuları ve dört dürlü halleri vardır.

Pes⁷⁴, edekim dört dürlü nesneden yarattı.” (Hacı Bektaşî Veli)

Anadolu’daki Alevilerin Ser-çeşmesi⁷⁵ Hünkar Bektaş Veli’ye göre insan Tanrı’ya belli aşamalardan yani dört kapı ve bunların kırk makamından geçerek ulaşır. Dört Kapı’nın Hak yolunda yürüyen bir insanın yaşamında geçirdiği manevi aşamalar olduğunu kabul edenler de vardır. Buna göre:

1. Kapı *Şeriat*⁷⁶, (yasa) kendi öz benliğini kötülükten arıtmayan, gelişmemiş olgunlaşmamış insanın, din kuralları ve yasalar zoruyla eğitilmesi, kişilere ve topluma zarar verecek hareketlerine meydan verilmemesidir. Yel *ehli*⁷⁷ denir ve hava ile özleştirilmiştir.

2. Kapı *Tarikat*⁷⁸, (yol) insanın kendi istek ve iradesiyle, hiçbir dış zorlama olmadan her türlü kötülüğü benliğinden kovabilmesi, elinden gelebilecek tüm iyilikleri hiç kimseden esirgememe devresidir. Od (ateş alev) ehli, ateş ile özleştirilmiştir.

3. Kapı *Marifet*⁷⁹, (marifet beceri) duygu ve ilimde en yüce düzeye ulaşmak, tanrısal sırlara erişmektir. Su ehli, su ile özleştirilmiştir.

4. Kapı *Hakikat*⁸⁰, (gerçek, tanrı) Hak’ı görmek, zaman ve mekan içinde tanrısal alemin gücü içinde erimektir. *Turab/toprak*⁸¹ ehli toprakla özleştirilmiştir.

Şeriat, anadan doğmak; Tarikat, ikrar vermek; Marifet nefsini bilmek; Hakikat, Hak’ı özünde bulma yollarıdır biçiminde anlatanlara da

rastlanır. Diğer bazı yazarlar Şeriat, Hz. Muhammed dönemi; Tarikat, Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli dönemleri; Marifet, bilimin ve fennin geliştiği yeni çağ; Hakikat ise insanlığın mutluluğa ve kesin barışa ulaşacağı dönemdir diye bir açıklama getirmekte.

Dört Kapı, normal bir insanın başlangıçta ham olan ruhunun ve benliğinin dört aşamadan geçerek, ergin olgun hale gelmesi, ilahi sırra ulaşmasını da ifade etmektedir.

Deyişlerde de sık, sık söz edilen Dört Kapı Kırk Makam'la ilgili olarak ünlü Alevi ozanı *Şah Hatayi*⁸² şöyle demektedir:

*Ela gözlü pirim geldi
Duyan gelsin işte meydan⁸³
Dört Kapı'yı Kırk Makamı
Bilen gelsin işte meydan*

*Dört kapıdır kırk makam
Üçyüzaltmış altı menzil var
Onu erene açılır
Velilik derecesi*

*Şeriatın gemidir, Hakikat deryasıdır
Hakikatin kafiri, şeriatın evliyasıdır
(Yunus Emre)*

*Dört kapı, kırk makam, oniki erkân
Onyedî tarîki eylesin beyan
Talibin gönlünde koymasın güman (şüphe)
Bildirsın cân içre cânanı nedir?
(Noksani Baba)*

*Dört kapı selamın verip aldılar
Pirin huzuruna çekip geldiler
El ele el Hakka olsun dediler
Henüz masum olup cihana geldim
(Muhyiddin Abdal)*

Geleneksel Alevi yaşantısında sosyal adalet ve dayanışma oldukça gelişmiş durumdaydı. Varlıklı kişilerin yoksullarla dayanışmaları ve onlara yardım etmeleri Alevi yolunun gereklerindendi.

Ayrıca Alevi öğretisi kişiye, bütün insanları bir görmeyi, hiç kimseyi dilinden, dininden, ırkından dolayı ayırt etmemek herkese ve her şeye aynı gözle, Hak nazarıyla bakmak gibi evrensel ve hümanistlik bir yapı kazandırır. *(Bak şema 4 kapı 40 makam)*

4 Kapı, 40 Makam

“Her kim ki şeriatın on makamından birisini dahi yerine getirememişse Tarikat makamına, Tarikatın on makamından birisi dahi eksik olsa Marifet makamına , Marifetin on makamından birisi dahi eksik olsa, Hakikat makamına eremez. Ol kişi dört kapı kırk makamı eksiksiz olarak yerine getirirse, ancak sırrı Hakikat’e ulaşır”. *Hünkar Bektaşî Veli*

4 Kapı

ŞERİAT	TARİKAT	MARİFET	HAKİKAT
Yeldir (hava)	Ateştir (Alev)	Sudur	Topraktır
Doğmak	İkrar vermek	Nefsini bil	Hakkı özde bul
Denizdir	Gemidir	Dalgıçtır	Mercan/incidir
Kulluktur	Bilmektir	Ermektir	Görmektir
Kemiktir	Ettir	Deridir	Candır
İşitmektir	Görmektir	Anlamaktır	Bilmektir
Lambadır	Fitildir	Yağdır	Işıktır
Kapıdır	Eşiktir	Sövedir /kol	Kilittir
İlk okulu	Orta okul	Lise	Üniversite
Hz. Ali dönemi	HBV dönemi	Bu çağ	Gelecek çağ
Ağacın kökü	Dalları	Çiçekleri	Meyvesi
Zebur	Tevrat	İncil	<i>‘Kurânı natık’⁸⁴</i>
İsa	Musa	Nuh	Muhammed
Şekeri duymak	Görmek/tutmak	Tatmak	Şeker olmaktadır
Denize varmak	Denize dalmak	İnci bulmak	Paylaşmaktır

Sonbahar Doğu	Yaz Batı	Kış Güney	İlkbahar Kuzey
------------------	-------------	--------------	-------------------

40 Makam

	ŞERİAT	TARİKAT	MARİFET	HAKİKAT
1	İman (akıl mantıkla) inanmak	El almak Tövbe kılmak	Edepli (el, dil, bele sahip) olmak	Turab toprak (alçak gönüllü verimli) olmak
2	İlim öğrenmek	Mürid (alıcı öğrenci) olmak	Bencillik kin garezden uzak durmak	Tüm insanları (72 milleti) bir görmek.
3	İbadet (kötülüklerden arınmak)	Saçın gider libasın giy (Gösterişten uzak durmak)	Perhizli olmak (nefsine hakim olmak)	Elden geleni (her türlü iyiliği) esirgememek.
4	Haramdan uzaklaşmak	İyilik yolunda savaşmak	Sabır azim ve kanaat	Kimsenin ayıbını görmemek.
5	Nikah kıymak (evlenip aileye faydalı olmak)	Hizmetli olmak çalışmak	Utanmak (uygun olmayandan kaçınmak)	Tevhit (birliğe yönelmek ve yöneltmek)
6	Çevreye zarar vermemek	Haksızlıktan korkmak	Cömertlik (paylaşmak)	Vahdeti mevcut - vücut (varlığın birliği yaratılanı sevmek
7	Cemiyet, cemaat birlik olmak	Ümitsizliğe düşmemek, güvenmek	Sezgisel aklı kullanmak ilim öğrenmek	Manayı bilmek (sırrı hakikati öğrenmek)
8	Şefkatli olmak.	İbret hidayet (ders) almak	Hoşgörülü engin (miskin) olmak	Seyr sülük (tanrıdan halka dönmek)
9	Temiz (Arı giymek arı	Olgunluk, Muhabbet	Özünü bilmek Marifetli olmak	Gerçeği (ehli olmayanda)

	yemek)	Sahibi olmak		gizlememek.
10	Yaramaz işlerden sakınmak.	Aşka ermek coşmak özünü fakir görmek	Arif olmak (ilm-el ayn-el yakın insanı kamil olmak)	Hakka ulaşmak (Hakla Hak olmak)

7. Aleviliğin inanç esasları hakkında söz sahibi olan kurumlar

Tüm Alevi kurumları Hacıbektaş Dergahı⁸⁵ ve Postnişinliğini⁸⁶ (Veliyettin Ulusoy) Alevi-Bektaşiliğin en yüksek makamı olarak görmektedir. Avrupa'da Alevi inancı ve esaslarının belirlenip düzenlenmesin konusunda söz sahibi kurul, Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu ve ona bağlı Dedeler kurulumudur. Avrupa'daki tüm Alevi kuruluşları ve dolayısıyla DABF ibadet ve inanç işlerinde buraya bağlı olan dedeleri tercih etmektedir. Dedelerin eğitimi konusunda dedeler kurulu üyelerine özel kurslar vermekte ayrıca, Avrupa Alevi Akademisi, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü gibi araştırma kurumları da eğitim vermektedir.

Türkiye'de ise Alevi-Bektaşî Federasyonu'na bağlı kuruluş, dergah, cem-evleri⁸⁷ ve oralarda görev yapan dedelerdir. Hem Türkiye'deki hem de Avrupa'daki Alevi inanç kuruluşları, bugün Aleviliğin yasal statüye kavuşturup, Hacıbektaş Dergahı ve Postnişinliğini Alevilerin en üst inanç merkezi haline getirmeye ve burada bir Alevi Akademisi (Pir dede/ana okulu) açmaya çalışmaktadır. Bu tabi ki Aleviliği halen resmi, kendi başına ayrı bir inanç olarak kabul etmeyen Türkiye hükümeti ve makamların tutumuna bağlıdır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Anadolu ve Balkanlar'da bulunan Alevi-Bektaşî topluluklar yüzyıllardır Hacıbektaş Dergahına bağlı olarak, Dergahlar (Tekkeler) ve Ocaklar⁸⁸ şeklinde yapılanmışlardır. Bu yapılanma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında gerçekleştirilen bazı yasal reformlar ve yaşanan sosyo-ekonomik dönüşüm çerçevesinde değişmiş. 1826 yılından bu yana kapalı olan Alevi-Bektaşî dergahları yeni TC'nin laiklik ilkesi doğrultusunda 1925'te yeniden kapatılmıştır. Kısa bir süre sonra diğer inançlara yasal haklar ve devlet desteği verilmesine rağmen Alevi-Bektaşî inancına bu haklar verilmemiştir. 1990 yıllara kadar Aleviler inanç ve ibadetlerini gizlilik altında yürütmüşlerdir.

Bu sürede Alevi kimliği, (Alevi ve Cem) ismi altında dernek vs. açılmasına yasal izin verilmemiştir. Türkiye’de mahkeme kararı ile bazı Alevi dernekleri faaliyet gösterme hakkını almış olsa da, halen Alevi inanç ve kurumlarını tanıyan gerekli yasal düzenlemeler yapılmamıştır. Bugün Alevi kuruluşları, Alevilerin özgürlük haklarını, Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde, AB gündemine taşımışlardır.

Alevilerin inanç ve sosyal kurum olarak örgütlenme faaliyetleri özellikle, devlet güvenlik güçlerinin pasif izleme ve tutumları sonucu, 33 Alevi ileri geleninin yanarak can verdiği, 1993 Sivas (Madımak Oteli) katliamı ardından yoğunlaşmıştır. Bazı kurumlar hem dergah/cemevi hem vakıf niteliği taşımakta, bazıları aynı zamanda dernek, niteliği taşımaktadır. Aynı kurumun adına hem dernek hem vakıf kurulduğu da görülmektedir.

Türkiye’deki Alevi örgütlenmesinin gelişimi, önce dernekler şeklinde başlamış ardından vakıf ve cemevleri şeklinde sürmüştür. Bunun tarihsel süreci kısaca şu şekildedir.

1960’larda Ankara’da Hacı Bektaş adı altında biri Hacı Bektaş Turizm ve Tanıtma Derneği, diğeri ise Hacı Bektaş Kültür, Kalkınma ve Yardım Derneği’nin kurulduğu ve faaliyet gösteren en eski derneklerden oldukları bilinmektedir. 1925 yılında tekke-zaviyeler⁸⁹ kanunu ile kapatılan Hacı Bektaş Dergahı, 16 Ağustos 1964 tarihinde Turizm ve Kültür Bakanlığı’na bağlı bir müze olarak açılmıştır. Fakat Aleviler ondan bu yana, en kutsal (haç) saydıkları ziyaret mekanları olan HBV dergahına para vererek girmek durumunda kalmışlardır.

Ancak Aleviler 1990’lara kadar daha çok “köy dernekleri” ve dergahları ziyaretleri “koruma, onarma, yaptırma dernekleri” biçiminde örgütlenmişlerdir. Bu dernekler daha çok yöresel/lokal gereksinimler doğrultusunda şekillenmiş oluşumlardır. Kendi köylerinin insanların kentlerde de bir araya gelmeleri ve dayanışmalarını sağlamaktadırlar. Bugün hala yüzlerce (Alevi) köy derneği bulunmaktadır. Bunlar daha çok köylerindeki yapılacak işler, öğrenci bursları, kentlerde köylülerini bir arada tutmak ve bu amaçla geceler, toplantılar düzenlemek gibi işlevler görmektedirler.

Ancak 1990’lardan itibaren köy derneklerinin de dışında kurumlaşma ihtiyacı duyan Aleviler, Alevi Ulularının adlarını taşıyan onlarca dernek kurmuşlardır. Özellikle Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal⁹⁰

adı altında kurulmuş dernekler fazla sayıdadır. Özellikle Sivas ve Gazi Mahallesi'nde⁹¹ yaşanan olaylar sonrasında bu dernek sayılarında büyük artış yaşanmıştır. Bu dernekleşme faaliyeti aynı şekilde Avrupa'da da yoğun olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de dernekler bazında Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal Dernekleri'nin Türkiye'nin çeşitli illerinde şubeleri bulunmaktadır. Ancak içinde bulunduğumuz dönemde artık yeni şubeler açılmaktan çok varolanlar kurumlaşmaya çalışmaktadır. Kimilerinin hala bitmemiş inşaatları, kadro ekonomik kaynak sorunları bulunmaktadır.

Alevilerin temel ibadeti olan Cemlerin yapıldığı yerler olan Cemevleri de 1990'lardan itibaren giderek artmıştır. Özellikle İstanbul'un birçok semtine Cemevleri yapılmıştır ve hala da yapılmaktadır. Örneğin İstanbul'da varolan cemevlerinden bazıları şunlardır: Okmeydanı Cemevi, Gazi Cemevi, Sarıgazi Cemevi, Şahkulu, Karacaahmet, Kadıköy, Garip dede, Kağıthane Cemevi, Alibeyköy Cemevi, Tuzla Aydınlıköy Cemevi. Bazıları inşaat aşamasında olan bu kurumların en büyük problemi nitelikli insan gücü eksikliğidir.

Dergahların ve cemevlerinin inançsal ve kültürel hizmetlerinde görev alacak Dedeler ve diğer hizmet sahipleri bulmak ve yetiştirmek konusunda eksiklikler vardır.

Ayrıca yasalar "Cemevi" diye bir mekanı ibadethane olarak tanınamakta ve bu ad altında bir mekanın yapımı için yasal olarak izin alınamamaktadır. Ancak 1990'lardan bu yana bu durumun böyle olduğu bilinmesine karşın siyasetçiler ve devlet adamları bu cemevlerinin açılışına katılmaktan geri durmamışlardır. Bu yerler yasalardan dolayı başka adlar altında açılabilir. Bu konu hala yargı sürecinde olup çözümlenmeyi beklemektedir.

Dernekleşmenin yanı sıra vakıfların⁹² çalışma koşullarının daha iyi olması ve yasal olarak kapatılmalarının daha zor olmaları gerekçelerle Aleviliğin öncü kesimi vakıflaşma faaliyetine yönelmiş ve bu şekilde birçok vakıf kurulmuştur. Bu dernekleşme⁹³ ve vakıflaşma faaliyetleri zaman, zaman yoğun nüfuz mücadelelerine ve çekişmelere de sahne olmaktadır. Bu genel bilgilerden sonra günümüzde Türkiye'deki Alevi örgütlenmesini şu şekilde sınıflandırabiliriz:

Dernek-Cemevi veya Vakıf-Cemevi Şeklindeki ve Şubesi Olmayan Bağımsız Kurumlar: Örneğin Şahkulu Sultan Vakfı, Karaca Ahmet Sultan Derneği ve Vakfı, Erikli Baba Derneği, Garip Dede Derneği. Üst Bir Derneğe Bağlı Birçok Dernek-Cemlevleri'nden oluşan kurumlar: Örneğin Hacı Bektaş Veli Dernekleri ve Pir Sultan Abdal Dernekleri. Üst Bir Vakıfa Bağlı Vakıf-Cemlevleri'nden oluşan kurumlar: Örneğin Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı.

Bugün Alevi örgütleri genel olarak hem ibadet hem de sosyal, kültürel hizmetler verdiklerinden "Cem ve Kültür Merkezi" olarak adlandırılmaktadırlar. Merkezleri ağırlıklı olarak İstanbul ve Ankara'da bulunan Türkiye'deki en tanınmış Alevi örgütleri şu şekilde özetlenebilir:

- Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı (Ankara 76 şube)
- Hacı Bektaş Veli Kültür Dernekleri (Ankara 26 şube)
- Pir Sultan Abdal Dernekleri (Ankara 48 şube)
- Karaca Ahmet Sultan Cem ve Kültür Merkezi (İstanbul)
- Şahkulu Sultan Cem ve Kültür Merkezi (İstanbul)
- Hubyarı Sultan Alevi Kültür Derneği (İstanbul)
- Çamşılı Hüseyin Abdal Derneği (Ankara)
- Garip Dede Cem ve Kültür Merkezi (İstanbul)
- Erikli Baba Cem ve Kültür Merkezi (İstanbul)
- Hüseyin Gazi Vakfı (Ankara)
- Abdal Musa Sultan Derneği (Antalya)

Bugün bu kuruluşların aşağı yukarı hepsi Türkiye Alevi Bektaşî Federasyonu'na bağlıdırlar.

Türkiye dışındaki Alevi örgütlenmesi konusunda ise genel olarak şu bilgiler verilebilir: Avrupa ülkelerinde yaklaşık 250 Alevi derneği bulunmakta olup, Federasyonlar şeklinde örgütlenmişlerdir. Bunlar arasında Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu, Avusturya, Fransa, Hollanda, İsviçre, Danimarka, Belçika, İsveç, Alevi Birlikleri Federasyonu, İngiltere, Norveç, İtalya, Romanya, Kıbrıs Alevi Birlikleri, Avrupa'daki bu kurumlar; Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu (AABK)⁹⁴ çatısı altında birleşmişlerdir. Avustralya, Kanada, ABD, Balkanlar ve Orta Asya'da da Alevi kurumları vardır. Bunların dışında bağımsız olarak faaliyet gösteren Avrupa Alevi Akademisi, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü gibi araştırma kurumları da bulunmaktadır.

Özellikle Avrupa'da tüm Pir (dedelerin) bağlı olduğu, Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonuna bağlı federasyonların inanç kurulları ve özellikle Avrupa'da en büyük Alevi kurumu olduğu için Almanya-ABF inanç (pir/dedeler) kurulu başkanlığı Avrupa'da Alevi inancı konularında söz sahibi ve belirleyicidir.

8. Aleviliğin İnanç esaslarının dayandığı en önemli kaynaklar

Alevilerde inanç esaslarının referans alındığı, başta dedelerin evlerinde olmak üzere, dini ve edebi konuları içeren elyazması ve matbaada basılmış kitaplar bulunmaktadır. Bunlar arasında en bilinen kitaplar şunlardır: Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi ve Makalatı, İmam Cafer Sadık Buyruğu, Şeyh Safi Buyruğu, Hüsniye, Kumru, Faziletname, Saadete Ermişlerin Bahçesi, Cönkler (Deyiş kitapları).

Ayrıca 4 büyük dinin kitapları Kuran, İncil, Zebur Tevrat'ta referans olarak kullanılır. Fakat Alevilerin bunları kendine özgü bir yorumu vardır.. Örnek Kuran'da geçen şekilsel emirlere vs. uyulmaz.

Kuranı kerimi Aleviler, Hz. Muhammed'in ölümünden sonrada katmalarla oluşturulan bir kitap olarak kabul ederler. Ayrıca bugün piyasada olan resmi Kuranların orijinal ve tam olmadığına inanılır. Kuranın Hz. Muhammed'in ölümünden 20 yıl sonra halife Osman tarafından toplatılıp yazıldığı, orijinal el yazmaların ve ondan sonra yapılan kopyaların birkaç defa yakıldığı bilinmektedir.

Alevi köylerinde yapılan araştırmalarda, daha çok Dede evlerinde ve tanınmış dergahlarda ve bazı tanınmış kitaplıklarda genel olarak şu kitapların var olduğu bilinmektedir. Bunlar elyazması olabildiği gibi Osmanlı son döneminde matbaada basılmış olanları da vardır.

Osmanlı son dönemine kadar bu kitapların ağırlıklı olarak elyazması nüshaları bulunmuştur. Hacı Bektaş Veli Dergahı ve Abdal Musa Dergahı gibi inanç merkezlerinde ve eski yazı bilen eğitimli dedelerin evlerinde bulunan bu elyazması kitaplar matbaa yoluyla değil elle yazılarak çoğaltılmaktaydı. Osmanlı son döneminde başlayan matbaacılık hizmetleri ve özellikle de Cumhuriyetin kurulması sonrasında bu elyazması kitapların matbaada basılarak daha fazla kişiye ulaşması söz konusu olabilmıştır.

Bugün eskiden çok az kişide bulunan birçok kitabın yayınevlerince basılmış nüshaları rahatça elde edilebilmektedir. Bunlar hakkında bazı genel bilgiler verelim: “Cönk” ve “Divan” kitapları: Alevi ozanlarının (zakir)⁹⁵ nefes⁹⁶ ve deyişlerinin yer aldığı kitaplardır. Bu kitaplar Fuzuli, Seyyid Nesimi, Şah İsmail Hatayi, Pir Sultan Abdal, Virani Baba, Kul Himmet, Teslim Abdal, Derviş Muhammed gibi Alevi ozanlarının şiirlerini içermektedir.

El yazma nüshaları da bulunan bu eserlerin cumhuriyet döneminde yeni harflerle de baskıları yapılmıştır.

“Buyruk” kitapları: İmam Caferi Sadık ⁹⁷ve Şeyh Safi’ye atfedilen Buyruklarda Aleviliğin inanç esasları yer alır. Halk arasında “Buyruk” adıyla bilinen bu kitaplar “Menakıb-ı İmam Cafer-i Sadık, Hutbe-i Dûvaz-deh İmam, Menakıb-ı Seyyid Safi”dir. Bunların yeni harflerle birçok baskıları yapılmıştır.

“Velayetname”, “Makalat” ve “Fevaid” kitapları: *Velayet-name-i Hacı Bektaş-ı Veli*, ve *Fevaid* Hacı Bektaş Veli’nin müritleri ve diğer erenlerle yaşadığı olayları sembolik bir şekilde konu alır. *Makalat-i Hacı Bektaş-ı Veli ise dinsel konuları işler. Fevaid* ise öğütlere yer verir.

Hacı Bektaş Veli dışındaki Seyyid Ali Sultan, Kolu Açık Hacım Sultan, Şücaettin Veli, Demir Baba, Otman Baba gibi erenlerin menkıbelerini anlatan risale, menakıbnâme ve velayetname kitapları da vardır. Risale-i Virani Baba, Menakıb-ı Hacım Sultan, Menakıb-ı Koyun Baba, Velayetname-i Seyyid Ali Sultan Baba İlyas-ı Horasani Menakıbı, Şuca Baba Velayetnamesi, Otman Baba Velayetnamesi vb. Bu kitapların yeni harflerle yapılan birçok baskıları yapılmıştır.

Kerbela Olayını⁹⁸ Konu alan Kitaplar: Kerbela Olayını ele alan eserler edebiyatta ayrı bir tür oluşturmuşlardır. Bunlar “Maktel-i Hüseyin” kitapları olarak bilinirler.

Kerbela olayını konu alan Maktel-i Hüseyinlerin en bilinenleri Kastamonulu Şazi’nin Maktel, Yahya b. Yahşi’nin Maktel, Edhem’in Vaka-i Kerbela, Cami’nin Saadetname, Lamii’nin Maktel-i Al-i Resul, Ali Ferruh’un Kerbela, İbnülemin Ali Haydar İlmi’nin Haile-i Kerbela, Kazım Paşa’nın Riyaz-ı Asfiya-Makalid-i Aşk olarak özetlenebilir. Ayrıca Fuzuli’nin “*Saadete Ermişlerin Bahçesi*” (Hadikat-üs-Suada) adlı kitabı da Kerbela Olayını ele almakta olup Alevilerce çok sevilen eserlerdendir.

“Kumru Kenz-il Mesaib” ve “Gülzâr-ı Hasaneyn” adlı kitaplarda da yine Kербela olayı ele alınmaktadır. Yeminî'nin “*Faziletname-i İmam Ali*” adlı kitabı: Yeminî Alevilerin Yedi Ulu Ozan'ından biridir. “Risale-i Hüsnîye” adlı kitap: Hüsnîye⁹⁹ adlı bilgili bir kadın kahramanın şahsında Alevilik-Sünnilik tartışmalarını ele alır. “Cabbar Kulu” ve “Cavidan” adlı el yazması kitaplar.

9. Alevilik inancının temel inanç kaynak yazıları.

*Halimizi Hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
(Arıya) Aliye saydılar bizi.. (Pir Sultan)*

Alevilik bir çok inancın sentezinden oluşan, sembolik olarak Kırklar Cemi'ni¹⁰⁰ temel kaynak alan ve daha çok sözlü geleneğe dayanan kendine özgü bir öğreti, inanç sistemidir. Konunun uzmanları, Alevi-Bektaşî inancının kökenleri (kaynakları) hakkındaki tezleri: 1. *Şiilik tezi*, 2. *Şamanizm tezi*, 3. *Eski Ortadoğu ve Anadolu kültürleri tezi*, 4. *Senkretist (Sentez) tezi* olarak dört ana gruba ayırmakta. Yani genel olarak yazılı kaynaklarda Anadolu'da yaşayan Alevi kitlelerin inançlarının ya Sünnî-Şii ayrılığına dayandığı; veya eski Türklerin inançlarına veya Şamanizm'e dayandığı; veya eski Ortadoğu ve Anadolu inançlarına dayandığı ifade edilmektedir. Bazı çalışmalarda ise bunların hepsinin etkili olduğunu düşünen sentez tezini savunulmaktadır. Anadolu'da Alevilik konusunun açıklanmasında sentez görüşlerin daha geçerli olduğu görülmektedir. Bize göre de Anadolu'da Alevilik konusu ancak, Türk kitlelerin anayurtlarındaki inançlarıyla, göç etmeleri sırasında İslam'la tanışmaları ve son olarak geldikleri Anadolu'da karşılaşmış oldukları, binlerce yıllık eki inanç ve kültürler ile anlaşılabilir. Demek ki Aleviliğin kökenini, sadece Sünnî-Şii bölünmesine kaynaklık eden olaylarda aramanın tarihsel ve sosyolojik olarak hiçbir geçerliliği yoktur. Anadolu'da yüzyıllara yayılan zaman sürecinde ve farklı coğrafyalardan, farklı inançlara ve kültürlere sahip halkların birbiriyle ilişkide bulunmaları sonucunda oluşan inançsal ve kültürel sentez Aleviliğin anlaşılabilmesinin yegâne anahtarıdır.

Kısaca tanımlarsak, Anadolu Aleviliği, işte bu sentez sonucunda oluşmuş kendine özgü bir inanç öğretimidir. Bu anlayış, tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, kitabi olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inanç ve mitolojiler, bazı İslim'i şekiller altında

yaşayıp devam etmiştir. Zaman içerisinde Alevilik gelişerek İslam'dan çok farklı bir inanç kurum ve kuralları ortaya çıkarmıştır. Bugün İslam'da varolan 5 şart ve inanç pratikleri Alevilikte yoktur. Alevilikte olan inanç pratikleri Cem vs. İslam'da yoktur. Alevilik sembolik olarak İslam'dan bazı isim ve terimleri almış, Ehlibeyt sevgisi, Hz. Ali ve İmam Hüseyin davasına sahip çıkmıştır, fakat ne onların, nede İslam'ın şariat kurallarına uymamıştır.

10. Halifelik sorunu

Aleviliğin kökeni geleneksel anlatımda Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında yaşanan gelişmelere dayandırılır. Ancak Anadolu'da Alevilik konusu ele alınırken Aleviliğin İslam öncesi kaynakları ve sonrası birçok farklı dinsel ve kültürel unsuru da göz ardı etmemek gerekir. Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında ortaya çıkan kimin halife olacağı sorunu, Şii-Sünni meselesinin ilk tohumlarını atmıştır.

Hz. Muhammed daha sağlığında birçok kez Hz. Ali'nin halife olacağını vurgulamıştı. Hz. Muhammed'in soyu, kızı Hz. Fatıma'yı eş olarak verdiği Hz. Ali'den devam etmiştir. Hz. Muhammed Mekke'ye Hicret ettiği zaman da ailesine ve işlerine bakmak üzere Hz. Ali'yi yerine bırakmıştı. Üstelik Peygamber Hz. Ali'nin katıldığı hemen hemen bütün savaşlarda onu komutan olarak atamıştır.

Ayrıca Hz. Muhammed Veda Haccı dönüşünde (632) Gadîru Hum adlı yerde beraberindeki Müslümanlarla konaklayarak bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında kendisinden sonra amca oğlu ve damadı Hz. Ali'nin Müslümanlara önder yani halife tayin olduğunu ifade etmişti. Orada varolan 120 bin dolayında, içinde 2. Halife Ömer'in de bulunduğu Müslümanlar bundan dolayı Hz. Ali'ye *biat*¹⁰¹ edip, kutlamışlardı. Ölmeden önce Hz. Muhammed "Kalem ve kağıt getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa düşmeyezsiniz." demiş ancak bu isteği yerine getirilmemiş ve Peygamber vasiyetini yazmadan vefat etmişti.

Daha sonra Hz. Ali ve diğer aile fertleri Peygamberin defin işleriyle uğraşırken, Ebu Bekir ve Ömer'in de aralarında bulunduğu ensar ve muhacirin ileri gelenleri iktidar kavgasına başlamışlardı bile. Bu iktidar mücadelesi Ebu Bekir'in halife olması ile sonuçlanmış, daha sonra sırasıyla Ömer ve Osman halife olmuşlardır. Sonuç olarak bu üç kişinin halifelikleri, deyim yerindeyse Peygamberin vasiyeti ve Ehli

Beytine rağmen gerçekleşmiş, dar çıkarıcı bir grup tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle yüzyıllardır tartışıla gelmiştir.

Hız. Ali ve Hız. Fatıma bu halifelikleri onaylamamakla birlikte, iktidar uğruna gerginlik yaratmaktan da kaçınmışlar, bu haksızlığı sineye çekmeyi uygun görmüşlerdir. Buna rağmen Ehlilbeyt soyundan gelenler (12 imamlar vs.) hakim güçlerce katledilmiştir.

Ebu Bekir, Hız. Ali ve Fatma'yı kendisine biat etmedikleri için evini bastırılmış, o zaman ikiz çocuğa hamile olan Hız.Muhammed'in kızı Fatma aldığı darbe ve işkence sonucu çocuklarını düşürmüş, kısa süre sonrada hakka yürümüştür.

Fakir ezilen Araplar, köleler ve sonradan İslam'la tanışan veya zorla İslamlaştırılan bir kısım yoksul ve göçebe Arap olmayan halklar bu Şii, Sünni halifelik kavgasında, özellikle Ali sonra 12 imam yanlısı olmuşlardır. O zaman Ali yanlısı olanlara 'Şii veya Şia' denmiştir. Kerbela katliamında Ali evladı, Muhammed torunu Hız. Hüseyin ve yandaşlarının katledilmesinden sonra, içinde 12 imam evlatlarının da yer aldığı birçok, farklı yeni inanç ve hareketler ortaya çıkmıştır. Örnek, Kaysani, Nusayri, Eba Müslim, Babek, Hurremi, İsmaili, Fatımi, Karmati, Alamut, Babai, gibi sosyal inançsal hareketler Irak'tan, Horasan, (kuzey İran) ve Anadolu'ya yayılmıştır. Alevi-Bektaşî Kızılbaş öğretisini bir kazanda kaynatan Hacı Bektaş Velin'i Babai hareketi içinde yer almıştır.

Fakat, Hız. Ali ve 12 imam kültü, Anadolu'ya, özellikle 1500'lü yıllarda, Türkçe deyişler yazan, İran Şahı Şah İsmail (Hatayi) döneminde girer. Moğollar (Timur Lenk) Anadolu işgalinden dönüşte (1402 yıllarında) yanlarında götürdükleri 30 bin dolayında Alevi Bektaşî kökenli, tutsağı (Sufiyan-i Rum) İran Erdebil şeyhi Hoca Ali'ye hediye eder. Bu tutsakların bir bölümü 1440'larda Anadolu'ya geri dönerken, kalanlar Sah İsmail (Alevi) Safevi devletinin temellerini atıp, Aleviliğin 1500'lü yıllarda Anadolu'da yeni siyasi bir boyutla yayılmasına neden olur.

Bundan önceki dönemlerde ki Alevi literatüründe, deyişlerinde vs, Ali ve 12 imam kültüne ve Alevi kelimesine Anadolu'da pek rastlanmaz. Anadolu Bektaşî Kızılbaşları Osmanlı Padişahı Yavuz Selim'in, İran Şahı İsmail (Hatayi'ye) karşı yürüttüğü savaşta, Şah İsmail'e destek

verir. Yavuz Selim bu, 1514 Çaldıran savaşı öncesinde Anadolu'da 40 binin üzerinde Kızılbaşı katletmiştir. Şah İsamil'in 1524'lerde katledilmesinden sonra, İran geri İslam şeriatına dönerken, Anadolu Alevileri Şii ve Sünni İslam'dan uzaklaşmıştır.1517 Mısır seferi ile Osmanlı Sultanlarına geçen İslam halifeliği,1924 yılında Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte Alevilerinde desteğiyle hilafet kaldırılır. Bu şekilde halifelik sorunu da ortadan kalkmış oldu.

11. Hz. Ali (598-661) kültü

Bilindiği üzere Hz. Ali Oniki İmamların birincisidir. Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'in oğludur. 598'de Mekke'de doğmuştur. Hz. Ali'yi çok seven Hz. Muhammed onu yanında yetiştirmiştir. Dokuz yaşında Muhammed'in görüşlerini ilk benimseyen Hz. Ali, daha sonra, Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma ile evlenmiş ve ondan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere iki oğlu oldu. Hz. Muhammed'in katıldığı bütün savaşlara katılmış, birçok kez ordulara komuta etmiştir. 632'de Hz. Muhammed'in Hakka yürümesi sonrasında halifelik sorunu ortaya çıkmıştır. Böylece Hz. Muhammed'in vasiyeti tutulmayarak önce Ebu Bekir, sonra Ömer, daha sonra ise Osman halifelik makamına geçti. Osman'ın bir halk ayaklanması öldürülmesi üzerine, Hz. Ali halifelik makamına getirildi. Şam'da gücünü arttırmış bulunan Muaviye, Osman'ın ölümünde Ali'yi sorumlu gördü, aralarında çıkan Sıffin Savaşı (657) Ali'nin ordusunda meydana gelen bölünme nedeniyle sonuçsuz kaldı. Hz. Ali 22 Ocak 661 günü Haricilerden olan İbni Mülcem¹⁰² isimli bir kiralık katilin saldırısına uğramış, zehirli kılıçtan aldığı darbe ile 24 Ocak günü Hakka yürümüştür. Hakka yürümesi sonrasında halifelik makamına getirilen büyük oğlu İmam Hasan ve daha sonra Hz. Ali'nin küçük oğlu İmam Hüseyin ve onun soyundan gelen imamlar da katliamlara uğramıştır.

Hz. Ali bilgisi, cesareti ve kahramanlığıyla tanınmış ve bunları simgeleyen Esedullah Allah'ın Aslanı, Murtaza, Haydar, Haydar-ı Kerrar, Şîr-i Yezdan, Şah-ı Merdan, Şah-ı Velayet, Kuran-ı Natık, Allah'ın Aslanı, Evliyalar Şahı gibi birçok isimle anılmıştır. Yaşamı ve savaşları birçok edebi esere konu olmuştur. Güçlü bir hitabet yeteneğine de sahip olan Hz. Ali'nin siyasal, dinsel konuşma, mektup ve özdeyişleri Nehcû'l-Belaga adlı kitapta toplanmıştır. Hz. Ali, Muhammed'e en yakın kişiydi, O'nun sırdaşıydı ve O'nun tarafından kendisinden sonra yerine geçeceği işaret edilen kişiydi. Derin bilgisi

nedeniyle Ali “Konuşan Kuran” diye de adlandırılmaktadır. İslam dünyasındaki tarikatların çoğunluğu Hz. Ali’ye dayanmaktadır. Halifelik sorunu ile tohumları atılan ve Kerbela Olayı sonrasında gittikçe yayılan Sünni Şii ayrımı Ali yanlısı olarak onun adına dayandırıldı. Daha sonra Anadolu Aleviliğinin de temel şahsiyeti oldu. Aleviler, Hak-Muhammed-Ali deyimi ile Hz. Ali’ye tanrısal bir işlev yüklediler, üçünü bir tanrı olarak görürler. Tasavvufi terimlerde ve İmam Cafer Buyruğunda, Muhammed-Ali’nin tanrının kendi varından, nurundan tanrısal ışıktan yaratıldığı geçer ve söylenir. Daha önceden ‘ışık/alev’ inancına sahip olan Anadolu halkları, Alevle Ali’yi “Ali Nur” Alevi kelimesinde erittiler. Muhammed bir hadisinde “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır” der. Alevilere göre Muhammed tanrının “dış yüzünü”, Ali ise tasavvufi anlamda “özünü” anlatmaktadır. Ali “İnsan-ı Kamil” olarak görülür. Bazen Tanrısal güçlere sahip olduğu, bazen Tanrının yeryüzündeki ve her insandaki görüntüsü olduğu söylenir. Anadolu Alevileri Ali’yi İslam içinden alıp İslam sınırları aşan bir Ali kültü yaratmıştır. Bu durum kırklar cemi mitolojisinde açıkça görülmektedir (*Bak 12 bölüm*). Ayrıca Anadolu Alevileri Hz. Ali’nin dahi yaşamında uyguladığı İslam şeriatına, namaz kılmak vs. gibi şekilsel kurallara “Abdestimiz alınmış, namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuş” deyip uymamışlardır. Cemlerde okunan bir çok alevi deyişinde, örneğin Pir Sultan’ın bir deyişinde, “*Ben Aliyim, Ali benim*” deyimi geçer. Cemler de okunan başka bir deyişte ise ‘tanrı Ali’ doğa ve insana indirgenir.

*Yerlerin göklerin binasın düzen
Ak üstünde kara yazılar yazan
Engür şerbetini Kırklara ezen
Hünkâr Hacı Bektaş Ali kendidir. (Aşık Hasan)*

*Aynayı tuttum yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme. (Hilmi Dede).*

*Alimdir kadehim Alimdir sise
Alim sahralarda morlu menekşe
Alim dolu yedi iklim dört köşe
Alim saki Kevser dolumdur Ali. (Aşık Virani)*

Yoğ iken yerler gökler ezelden

*Kudret¹⁰³ kandilinde¹⁰⁴ pünhan¹⁰⁵ Alilidir
Kün¹⁰⁶ deyince bezm-i elesten¹⁰⁷ evvel
Alemi var eden, Sultan Alidir. (Genç Abdal)*

Tanrı, doğa, insan, ışık ile tüm varlığı birleyen bu tür bir Ali kültü, ne Sünni, nede Şii, genel İslam anlayışında görülmez ve yasaktır. Alevilikte ise bir aşktır, Cemlerde de “Hak-Muhammed-Ali aşkına” veya kısaca Ali aşkına, Pir aşkına diyerek dile getirilir.

12. Kırklar Cemi, inancı

Kırklar Meclisi ve Cemi, Aleviliğin temel ibadeti olan Cem’in kaynağıdır. Kırklar meclisi, zamanı mekanı belirli olmayan içinde Hz. Ali’nin de olduğu, Muhammed’in sonradan katıldığı bir ulular meclisi, Aleviler için (*menkıbevi*)¹⁰⁸ derin sembolik anlamları olan ritüelin adıdır. İslam anlayışı bu inancı kabul etmemektedir. Geleneksel Alevi kaynaklarında bu olay Miraç Gecesine¹⁰⁹ bağlanarak anlatılır. Kırk kişinin katıldığına inanılan bu meclisteki ibadette yaklaşık yarı yarıya kadın erkek bulunmuştur. Aleviler Kırklar ve 40’lar meclisinin inanç ve sosyolojik boyutlu bir ulular topluluğu meclisi olduğuna inanır.

İçinde Ali ve Fatıma’nın da bulunduğu, Kırklar Cemi mitolojisinin, birkaç yorumu vardır fakat yaygın olan anlatım özet olarak şöyledir: Muhammed Miraca (tanrı ile görüşmeye) çıkarken önüne bir *Aslan*¹¹⁰ çıkar, yola devam etmek için Muhammed peygamberlik matemini (yüzük/mührünü) bu aslana vermek zorunda kalır. Tanrı katına varan Muhammed, bir ışık içinde, tanrının ses ve cemalini, Ali’nin ses ve sıfatına benzetir, bir süre muhabbet ederler.

Muhammed miraçtan geri dönüşünde, bir mekandan ‘gizli kırklar meclisi toplantısından’ sesler duyar. Merak eder, kapıyı çalar. İçeriden, *Sen kimsin ?* diye seslenirler. - *Ben son Peygamber Muhammed Mustafa’yım* der.. Kırklar; *bize peygamber gerekmez /ihtiyacımız yok* diye içeri alınmaz. Şaşkın bir şekilde geri dönen Muhammed’e melekler. O ulu meclise dahil ol der. Geri dönüp kendini soy ve sosyal statüsü ile tanıtır. *Bize soy sop mal mülk gerekmez diye*, yine içeri alınmaz. Ne zamanki meleklerinde tavsiyesi ile; *sıradan bir insan ‘hâdimül-fukârayım*¹¹¹ fakir fukaranın ‘hizmetçisiyim’ dediğinde içeriye kabul edilir. Görüldüğü gibi Muhammed, Peygamber olarak Kırklar cemine alınmaz, ancak HİZMETÇİ olarak alınır. Bu anlamda Aleviliği peygamber anlayışı da çok farklıdır.

Bu nedenle Alevlikte hizmet deyimi, 'halka hizmet, hakka hizmet' çok önemli yer tutar, örneğin cemde yapılan görevlere 12 hizmet denilir, ve hizmet duası okunur. Muhammed önce orada gördüklerinden çekinmiş, Cem'inin gerçek olup olmadığından kuşkulanmış, Kırklara *Siz kimsiniz? Küçüğünüz, büyüğünüz (lideriniz) kim ?* diye sormuş. Burada Muhammed'in Kırklardan habersiz olduğu, Kırklar meclisinin ondan önce var olduğu görülmekte. *Biz Kırklarız birimizde kırkımızda büyüğümüzde küçüğümüzde tek bir 'CANdır'* cevabını almış.

Kırklar kendilerinin hak olduklarını kanıtlamak için içlerinden birinin koluna *neşter*¹¹² (bıçak) vurulur, kırkının da bileklerinden kan aktığını, birinin kolu sarılınca hepsinden akan kanın durduğunu gören Muhammed onların Cem'in hak olduğuna inanmış. Ayrıca Muhammed Miraca çıkarken Aslan'ın ağzına verdiği matem/yüzüğü orada Hz. Ali'de görür. Kırklar Muhammed ten, *Hadümül-fukara* marifetini/hizmetini görelim, Salman'ın getirdiği engürü (üzüm tanesini) Kırklara paylatır demiş. Muhammed biraz yardımla üzüm tanesini eli ile ezip kırklara sunmuş, Kırklar'ın biri, ve Muhammed'de içmiş, hepsi esrik (seri-hoş) olmuş, işte o zaman vecde (coşkuya) gelerek kalkıp semah eylemişler. Semah eylerken başından sarılı tacı düşmüş, Kırklar onu kırk parçaya bölmüşler ve bellerine bağlamışlar. O gece Cem ibadeti böyle olmuş. Ve işte Alevi-Bektaşilerin temel ibadeti olan Cem ritüelinin temeli bu şekilde atılmıştır. Tüm cemlerde okunan '*Miraçlama*' deyişinde de bu dile getirilir. Kırklar meclisi ve cemde birçok inançsal, sosyal, sembolik yanlar vardır. (Ayrıntılı bilgi için 16. cem bölümüne bakınız.)

Geleneksel olarak Cemin kaynağı, bu kırklar cemi mitolojisine dayandırılrsa da, birçok araştırmada, Cemin kaynağının İslam öncesi ve sonrası, örneğin MÖ 4 bin yıllarında Sümerlerde 12 hizmetli Cem ve eski Türk inancı Şamanizm de, *Şaman*,¹¹³ yönetiminde, kadın erkeğin katıldığı, sazlı sözlü, yemek içki danslı ayinler görülmektedir.

Cem kelimesi Arapça'da toplama biriktirme topluluk anlamına gelirken, Farsça'da birlik birleşmek anlamlarına geliyor. Aynı zamanda cem sözcüğü ve Cem eski (İslam öncesi) İran söylencelerinde içkiyi (şarabı) bulan içkili toplantılar düzenleyen *şarap* anlamına gelen Cem-Şih'in (Şahın) adıdır. Söylenceye göre gökten inen bulutlu bir ışığın içinden, elinde üzüm salkımı olan güzel bir kız iner, bunu gören bir çoban ona aşık olur, kız bir üzüm tanesini ezip suyunu çobana içirir. Esir olan çobanın gözü gönlü açılır, ikisi

evlenip mutlu olurlar. Bu olayı tören haline getiren kişi Cem adında ki şah/hükümdarmış. Sonraları bu olaya ve Cem adlı o şaha saygı göstermek için, belirli aylarda içkili çalgılı *ayni-i cem* denen törenleri düzenlenmiş. Gökten inen bu ışıklı buluta da *Cemşid* (cem–ışık) Cemin ışığı denmiş. Alevilikte CEM âyin-i, bunlar gibi birçok eski Türk, İran, Anadolu, Mezopotamya, Sümer, inanç ve kültürün kaynaşmasının bir sonucudur. Cem Alevi inancının en önemli inançsal ritueli (ibadetidir), Cemsiz Alevi-Bektaşılık düşünülemez.

13. Kerbela Olayı (10 Ekim 680)

Kerbela olayı yüzyıllara damgasını vurmuş bir tarihsel olaydır. Emevi hükümdarı Muaviye nasıl iktidarına engel olarak Hz. Ali ve daha sonra Hz. Hasan'ı gördüyse, oğlu Yezit de Hz. Hüseyin'i iktidarı için en önemli engel olarak görmüştür. Sözde İslam'ın halifesi sıfatıyla İslam'ın peygamberinin torununu şehit etmekten çekinmemiştir. Kerbela Olayını ana hatlarıyla şu şekilde özetleyebiliriz.

Muaviye tarafından veliaht tayin edilen Yezit, babasının ölümünden sonra ilk iş olarak Medine Valisi ve akrabası Velid'e bir mektup yazarak, özellikle Hz. Hüseyin'in muhakkak kendisine biat etmesinin sağlanmasını, bunu reddederse öldürülmesini emrediyordu. Hz. Hüseyin, Muhammed Hanefi'nin de tavsiyesiyle 4 Mayıs 680 gecesi, bütün aile fertlerini yanına alarak Mekke'ye gitti.

Ayrıca, Hz. Hüseyin'in Yezid'e biat etmediğini ve Mekke'ye gittiğini öğrenen Kûfeliler de Hz. Hüseyin'e elçiler göndererek, Kûfe'ye davet ettiler, kûfeye gelmesi halinde kendisini halife olarak tanıyacaklarını ve kendisine biat edeceklerini bildirdiler.

Bu davetin ve Kerbela olayının sosyal ekonomik boyutları da var, yoksul halk genel olarak Yezid'in yönetiminden memnun değil ve ona karşı bir ayaklanma içinde idiler . Bunun üzerine Hz. Hüseyin amca oğlu Müslim'i uygun bir ortam sağlamak için Kûfe'ye gönderdiyse de Müslim Yezid'in adamlarınca yakalanarak idam edildi.

Hz. Hüseyin Mekke'den Kûfe'ye doğru yola çıktığı sırada Müslim öldürülmüştü. Yezit aynı zamanda Kûfeye gönderdiği büyük bir orduyla halkı baskı altına alıp, Kerbela çölünde İmam Hüseyin ve yaklaşık 80 kişilik aile ve yandaşlarının yolunu kesip, kuşatma altına almıştır. Hüseyin'e yezide biat etmesi (boyun eğmesi istendi), Hüseyin bunu kabul etmedi.

Nihayet on günlük kuşatmanın ardından, yemek ve suyu kalmayan Hz. Hüseyin ve yandaşları, 10 Ekim 680 (Hicri 10 Muharrem 61) günü son hazırlıklarını yaptı ve Yezid'in ordusuna yaklaşıp hitap etmek istediye de, bu anlamlı konuşma Yezid'in ordusunu pek etkilemedi. Çok dengesiz bir şekilde başlayan savaşta Hz. Hüseyin'in 23 süvari ve 40 piyadeden oluşan savaşçıları öğleden sonraya gelindiğinde gittikçe azalmış bulunuyordu. Hz. Hüseyin de bu az sayıda insanla yaya olarak savaşıyordu.

Sonunda Yezidin kumandanı *Şimr'in* emriyle her yandan hücum edilip oklanarak Hz. Hüseyin şehit edildi. Sonra çadırlar yağma edildi. Bu çirkin savaşın en küçük kurbanı ise daha altı aylık bir bebek olan Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Asgar'dı.

Hasta olan küçük oğlu İmam Zeynel Abidin de öldürülmek istendiyse de, kadınlar onu koruyup katliamdan kurtarıldı. Hz. Hüseyin ve 72 yoldaşı şehit edildi. Hüseyin'in kanlı kesik başı, gümüş bir tepsi içinde Şam'da Yezide sunuldu.

Hz.Hüseyin, Alevi inanç ve direnişinin sembolü olarak cem ibadeti içinde de yerini aldı. Tarihte Alevilere Kızılbaş denilmesinin bir sebebi de İmam Hüseyin'in 'kanlı kesik başından' dolayısıdır.

Yüzyıllar sonra bile ozanlar, dedeler Kerbela olayını anlatan binlerce nefes söylediler. Kerbela Olayını anlatan kitaplar, Alevi Cemlerinde okunan mersiyeler ve Hz. Hüseyin için dökülen gözyaşı yüzyıllardır hiç eksik olmadı.

Hz. Hüseyin Anadolu Alevilerinin direniş sembolü oldu ve Aleviler Muharrem ayında 12 gün oruç tutarak bu olayı ve Hz. Hüseyin'i inanç ve ibadetlerinin bir parçası haline getirdiler. Burada 7 ulu Alevi ozanından biri olan Pir Sultan Abdal'dan bir örnek görelim:

*Pir Sultan Abdal'ım ellerim bağlı
Yezidin elinden ciğerim dağlı
Muhammed torunu Ali'nin oğlu
Su içmeyip şehit olan Hüseyin*

*Hasan'ın aşkına kılardım zarı
Şah Hüseyin yolumuzun serveri
Alemin carisin cenabı varı
Bizi dergahından mahrum eyleme*

"Zalimin zulmüne karşı çıkmamak, mazluma yapılacak en büyük, kötülüktür. Ben zalimlerle birlikte varlık içinde yaşamayı alçaklık sayarım. Zalime karşı gelerek bulacağım ölümü ise yücelik sayarım".
"Ben öldükten sonra başımı dik gömün, asırlar sonrada bir dik başa rastladığınızda beni hatırlayın" (Hz Hüseyin)

Zalimlerin zulmü bizim gözümüzü yaş eyledi, (Ali) Hüseyin aşkı, namımızı böyle KIZILBAŞ eyledi..

14. Ehli-Beyt¹¹⁴ ve 12 imam sevgisi

Alevi-Bektaşilerde Ehl-i Beyt sevgisi önemli bir yer tutar, deyiş ve toplantılarda dile getirilir. Ev halkı anlamına gelen Ehl-i Beyt terimi Alevilerce, sadece Hz.¹¹⁵ Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma ve oğulları Hasan ile Hüseyin için kullanılan 5'li bir terimdir. Alevilikte ki Ehl-i Beyt anlayışı, İslam'da bilinen Muhammed'in diğer eşleri ve ev halkını vs. kapsamaz. Zaman içerisinde 12 imamları da kapsayan geniş bir anlam kazanmıştır. Kuranda Şura Suresi'nin yirmi üçüncü ayetinde Peygambere hitaben "Sevgili Resulüm Muhammed buyur ki: Ben bu tebliğime karşılık olarak Ehl-i Beyt'ime sevgiden başka bir ücret istemiyorum..." ifadesi yer almaktadır. Ehl-i Beyt, Peygamberin en yakınları ve soyunun devamcıları olmaları bakımından önem taşımaktadır. Ehl-i Beyt'in üstünlüklerini vurgulayan pek çok hadisi bulunmaktadır.

Oniki İmam Sevgisi

Kendisine uyulan kişi, önder anlamına gelen "imam kelimesi" geniş anlamıyla din işlerinde toplumun uyduğu kimsedir. Alevi-Bektaşiler, Hz. Muhammed'in Veda Haccından dönerken *Gadir Hum* denilen yerde, Hz. Ali'yi, Allah'ın emriyle müminlere imam ve halife olarak seçtiğine ve onun, Oniki imam geleceğine ve son imamın da Mehdi¹¹⁶ olacağına ilişkin hadisleri olduğuna inanırlar. Aleviler Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın soyundan gelen Oniki İmamlara, soyuna Hz. Hasan'dan gelenlere "şerif"¹¹⁷, ve Hz. Hüseyin'den gelenlere ise "seyyid"¹¹⁸ terimini kullanmıştır. Alevi inancında Oniki imamlar üstün ve kutsal niteliklere sahip insanlardır. Onun görevi insanlara örnek olmak, doğruluk ve güzel ahlak simgesi olmaktır. Alevi-Bektaşi inancında Oniki İmam'a bağlılık, değişmez bir itikad olarak günümüze ulaşmış, edebiyatta yoğun bir şekilde işlenmiştir. "12 imam-ı" anlayışları birçok İslam öncesi (Çin, Hint, Mısır, Sümer, Hitit inançlarında) Yahudilik ve Hristiyanlıkta da görmek mümkün. 12 imamların nerede

ise hepsi, ve onların evlatları sosyal ve inançsal sebeplerden dolayı hakim sınıf ve onları İslam anlayışına karşı olup isyan ettikleri için bu otoriteler tarafından katledilmişlerdir.

Yazar İsmail Kaygusuz 'Aleviliğin doğuşu' adlı kitabında, 12 imam ve evlatlarının, hakim İslam anlayışına karşı verdikleri mücadele ve bölgedeki diğer inanç ve sosyal hareketlerle nasıl kaynaşıp, bugünkü bildiğimiz Aleviliğin 12 imam Ehli-Beyt sevgi ve bağlantılarına somut örnekler vermektedir.

Oniki İmamların anıldığı kutsal deyişler "dövazde imam" veya halk dilinde kısaca dövazimam¹¹⁹ olarak adlandırılmaktadır. Cemlerde saz eşliğinde dövazimam söylenirken saygıyla dinlenir ve imamların ve ulu hak aşıklarının adı geçtiğinde, sağ el kalbe, dudağa ve bele götürülerek; özünden, sözüne bağlıyım anlamında (el, dil, bel) niyazı edilir.

Oniki İmamların adları sırasıyla şu şekildedir:

1-İmam Ali (599-6819 - 2-İmam Hasan (624-670) 3-İmam Hüseyin (625-680) - 4-İmam Zeynel Abidin (658-713) - 5-İmam Muhammed Bakır (676-733) - 6-İmam Cafer-i Sadık (699-766) - 7-İmam Musa Kazım (745-799) - 8-İmam Ali Rıza (765-818) - 9-İmam Muhammed Taki (811-835) - 10-İmam Ali Naki (829-868) -11-İmam Hasan Askeri (846-874) - 12-İmam Muhammed Mehdi (869-)

Muhammet Ali'nin aslın sorarsan

Taç Muhammet ismi baş ile geldi

Eğer Hakkı öz kalbinde ararsan

Hatice Fatima kaş ile geldi.

Gözde bir nokta var Ali bilesin

Fehm ed ki Hakk'ı kendinde bulasın

Cavidan ilminden haber alasın

Hasan'la Hüseyin huş ile geldi.

Kirpiktir Zeynel'dir secdeyi kılan

Bakırdır burundan kokuyu alan

Cafer'dir yüzünde balkıyıp duran

Yedi hat üstünde beş ile geldi.

Bıyıktır sakaldır Kazım-ı Rıza

Dudağı Taki'den derisin düze

Ağız suyunu Naki'den süze

Hasan el Askeri dişile geldi,

Dilde söyleyen Mehdi'dir meğer

Mümin müslüm onun vasfını eyler

Sıdkına çağırınların kalbine doğar

*Ah eder dedesi yaş ile geldi
Münkir münafık bu sırra eremez,
Aldanır karaya fehmine varamaz
Hakikaten arar Adem'de bilmez
Dolar mescide boş ile geldi,
Fedayi çağırır Settar el Gafur,
Ademi hak bilmeyen mutlaka kafir
Adem değil midir hatem-ül mühür
Bu sevda serime cuş ile geldi.*

15. Hacı Bektaşî Veli ve felsefesi

Hacı Bektaşî Veli'nin (HBV) doğum tarihi kesin olmamakla birlikte, 1271 yılında Sulucakarahöyük yani bugünkü Hacıbektaş ilçesinde hakka yürüdüğü bilinmektedir. HBV, bazı kaynaklara göre Ahmet Yesevi'ye dayandırılan ve Türkistan ve çevresinde yaygın olan Yesevîlik tarikatına mensup *Lokman-i Perende*'nin öğrencisi bir dervişi olarak gösterilse de, tarihi olarak onun öğrencisi olması mümkün değildir. Hünkar ve yoldaşlarının, Moğol kuşatmasından önce 12 yaşlarında Horasan'dan ayrılıp, Hasan Sabbah'ın Alamut Nizari devleti kalelerine sığınıp orada eğitim alıp, yetiştiği, ve oradan Amasya'ya gelerek Baba İlyas ve Baba İshak'ın yönettiği Babai Halk hareketinde yer aldığı, tarihi verilerce kanıtlanmıştır. Tarihin derinliklerindeki birçok inanç ve kültürü içinde barındıran Alamut okulu, bölgedeki halk kültür ve inançlarının ön planda olduğu bir tarikat yapılanması olarak gelişmiştir. Bu inanç yapılanmasında kadın-erkek ibadet, müzik ve semah (dans) vardır. Bu inanç ekolu HBV, Sarı Saltuk, Karaca Ahmet gibi erenlerce Anadolu'ya taşınmıştır. Onun felsefesinin temeli halk kültürü ve inançlarına dayanan evrensel öğeler içeren hümanist bir düşünce sistemidir. Onun bu hümanist anlayışı çerçevesindedir ki, Hurremi, Karmati ve yaşadığı çağda Ahilik, Kalenderilik, Haydarilik gibi pek çok oluşumu Alevi-Bektaşîlik bünyesinde eritmiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin felsefesi halk dil ve kültür temeli üzerinde kurulup gelişmiştir. Zamanında okumuş kesimlerde ve devlette resmi hakim dil olan Arapça ve Farsça hakimiyetine karşı, HBV ve onun çevresindeki erenler halkın ana-dilini kullanmayı, bu dille onlara seslenmeyi ve şiirlerini bu dilde yazmayı tercih etmişlerdir. Onun dil konusundaki hassasiyetini, onun ekolünde yetişmiş Yunus Emre'nin ve diğer halk ozanlarının şiirlerinde görmek mümkündür. Çağımızın ulu Alevi ozanlarından *Aşık Mahzuni Şerif*¹²⁰ İslam'ın Arapça dayatmasını eleştirmiş ve bir şiirinde : *Allah Türkçe bilmiyor mu?*

İngilizce Fransızca size hitap kılmıyor mu?? Diye sorgulamıştır. Alevilikte cem ve diğer tüm ibadetler halkın anadilinde yapılır.

Bu felsefede dürüstlük esastır. Bu ilkeye karşı gelenlere çeşitli yaptırımlar uygulanır ve toplumun dışına itilirlerdi. Sosyal adalet ve barış Hacı Bektaş felsefesinde bu şekilde korunuyordu. Onun felsefesinin en önemli yanı, insan sevgisine dayalı olmasıdır. Şöyle ki dil, din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin bütün insanların eşit olarak sevilmesini esas alır.

Bu konuda HBV'nin şu sözü çok tanınmıştır: "Dili, dini, ırkı ne olursa olsun, iyiler iyidir." HBV'nin felsefesi kadın erkek eşitliğine dayanır. Kadınlara büyük saygı gösterilir. İbadete ve başka her törene (cem semah vs.) kadınla gidilir. Kadın sosyal hayattan dışlanmaz onun içindedir. Kadını korumak için, haklı bir sebep (aldatma, hırsızlıkla geçim sağlama, şiddet kullanma) olmadıkça boşanmayı uygun görememiştir. Miras hakkından kadın da, erkek gibi eşit olarak yararlanır.

Hacı Bektaş Veli'nin felsefesinde tasavvufi öğeler vardır. Tasavvufta amaç Tanrı'nın sırrına erişmek ve onunla bir olmaktır. Bu amaca erişmenin yolu ise Tanrısal aşktır. Aşık, her şeyde Tanrı'nın güzelliğini görür. İnsan bu güzelliğin bir parçasıdır. Tanrı, insanı yaratırken kendi nurunu ve güzelliğini (cemalini)¹²¹ ona vermiştir. HBV'nin felsefesi bilim ve sevgi, saygı üzerine kuruludur ve Alevi Bektaşiliğin temel etik kuralları, HBV'nin 4 kapı, 40 makam öğretisinde toplanmıştır. Bektaş isminin 5 beş-taştan geldiğine veya ilgisi olduğuna inanılır. Çoban olarak baktığı hayvanları kendisinin yemediğini, kadı karşısında ispat etmesi için şahit istenir. HBV, gökte hava-güneş, yerde su-toprak ve tüm canlı mahlukat şahidim der. O an yer gök sallanır, mahkeme heyeti korkar, bunun üzerine, Hünkar hava, ateş, su, toprak ve canlıları temsilen 5 taş gelsin yeter der ve keşif yerinde 5 taş belirir. Bu 5 Beştaşlar bugün Hacıbektaş kasabasında Alevi toplumunun önemli ziyaret yerlerinden biridir. Aleviler için Hünkar Bektaş *Serçeşme*¹²² suyun başıdır, Anadolu'da bu YOL ve inanç Onun tarafından yapılandırılmış ve Onun yolundan giden ulularca, bir çok kültür, bir kazanda kaynatılmıştır. HBV inançta soy geleneğini kaldırmış; *Soyumdan değil, yolumdan gelen bu yolun yolcusudur* demiştir. İbadetinizi dizinizle değil özünüzle, ve ana-dilde yapın. Kadınları okutun. İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır. Okunacak en büyük kitap insandır demiş. Kadınlara her alanda, cem yürütme dahil örnek *Kadıncık Ana*¹²³ eşitlik getirmiştir ve bir deyişinde şöyle buyurmuştur:

*Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde
Hakkın yaratığı her şey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok
Eksiklik, noksanlık senin görüşlerinde*

HBV bu şekilde, kökten bir reform getirerek İslam şariat kurallarını kaldırmış, bilim, insan sevgisi, akıl mantık, saygı, sosyal adalet, hak ve eşitlik ilkelerini esas alarak, bugünkü Alevi-Bektaşî inanç ve öğretisinin temelini atıp, kurumsallaştırmıştır.

16. Alevilikte ibadet ve cem geleneği

Cem sözcüğünün Türkçe karşılığı toplamak, bir araya gelmek (birlik) demektir. Alevilerde Cem tam bu anlama uygun olarak yüzyıllarca, Alevileri bir arada tutan sosyal bir dayanışma kurumu işlevi de görmüştür. Cem Alevilerce “*Hak-Muhammed-Ali Divanı*” olarak adlandırılır. Alevilerin ibadetlerinin temeli Cem törenlerine dayanır.

Ayrıca Cem, Alevilikte en önemli dinsel törenin (ibadetin) adı olmanın ötesinde işlevlere de sahiptir. Cemde ibadet “halka” şeklinde yapılır. Cem’deki halkada esas olan Buyruk’taki ifadeyle niyazdır, Hakka dua etmektir.

Cem’in değişik versiyonları, değişik bölgelerdeki Alevi-Bektaşî toplulukları arasında *Aynül Cem*, *Ayin-i Cem*, *Cem âyini*, *Abdal Musa Kurbanı*, *Birlik Cemi*, *Dardan İndirme Erkanı*¹²⁴, *Koldan Kopan Erkanı*, *Ali Cemi*, *Görgü Cemi*, *İçeri Kurbanı*, *İkrar Cemi*, gibi adlarla da anılmaktadır. Kırsal kesimde kış aylarında, özellikle Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan akşamları Cem tutulurdu, bugünün şehir ve Avrupa koşullarında cemler hafta sonu ve tatil akşamları yapılmaktadır.

Cem Kurumu’nun içeriği sadece dinsel değildir daha kapsamlıdır. Geleneksel kırsal Alevilikte Cemler dinsel, eğitsel ve hukuksal işlevlere sahip olmuşlardır.

Geleneksel görüşe göre, Alevilikle ilgili temel toplumsal kurumların tümü olduğu gibi Cem ibadeti de Hz. Muhammed ile Hz. Ali zamanındaki “Kırklar Cemi”ne dayanmaktadır. Büyük Alevi ozanlarının Cem’in Kırklar Cemine dayandığına ilişkin de birçok deyişleri bulunmaktadır.

Cem kurumunun kökeni geleneksel bakış açısıyla Kırklar Cemi'ne dayanılarak açıklanmaya çalışılsa da, tarihsel ve sosyolojik veriler başka unsurların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Anadolu'da bugün yaygın olan saz¹²⁵ geleneği, kadınlı erkekli törenler ve bu törenlerde yapılan “*semah*” adı verilen dinsel danslar gibi “*Cem kurumu*” da İslamiyet öncesi geleneklerin İslam sonrası değerlerle yoğrulmasına dayanmaktadır.

Resmi otorite ve inanç Alevi-Bektaşiliği resmen kabul etmeyip yasakladığı için Alevilik zamanla içe dönük kapalı bir inanç olmuş, hakim çevreler Alevilik ve Cem ritüeline yönelik küçümseyici ve ahlak dışılık yüklü birçok kulaktan dolma söylentinin ki, bu Sünni halk arasında “*mum söndü*” sözü ile ifadelendirilir -varlığı da bilinmektedir.

Alevi olmayan gruplarca Alevilerin farklı bir inancı olduğunun reddedilmesi, bu törenin Alevi olmayanlarca izlenememesi sonucunda Cemlerdeki işleyişin bir türlü anlaşılamaması asılsız önyargıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Alevi cemlerinde yakılan mum (çerağ) tanrı nuru, ışığı, bilim ve aydınlanmayı sembolize eder. Ve cem de mum yakıp söndürülmez. *Çerağı uyandırmak*, cem sonunda da *çerağı dinlendirmek* denir. Tanrı ışığı nuru daimdir ne yakılır, ne söndürülür. Alevi kelimesi sembolik olarak bu nur/ışığı temsil eder. Bu nedenle çerağı uyarma, dinlendirme denilir.

Cem kurumunun dinsel işlevi ön plandadır. Aleviliğin temel ibadeti bu yolla icra edilir. Cem kutsal bir ritüeldir. Cem'deki işleyişin temeli Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin de katıldığı Kırklar Cemi ile atılmıştır. Cem, Alevinin inancını oluşturan düzenli bir ibadeti olmaktadır. Bu ibadet uygulaması Alevi öğretisinin en önemli unsurudur. Cemlerdeki dualar, ceme katılanların anadilinde (Türkçe, Kürtçe, Zazaca vs.) yapılır. Fakat dedelerin ve Şah Hatayi, Pir Sultan, Kul Himmet gibi büyük ozanların ağırlıkla Türk kökenli olması dolayısıyla dua ve deyişlerin yoğunlukla Türkçe okunduğu görülmektedir.

Cem kurumunun bir diğer yönü de sosyal ve eğitsel işlevleridir. Sosyal dayanışmayı sağlamasının yanısıra, orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılanlar inanca, tarihe gündelik yaşama ilişkin bilgiler de içermektedir. Dolayısıyla “*Cem*” toplumsal yapıları gereği başka

eğitim kurumlarından yoksun bulunan Aleviler için sürekli bir eğitim kurumu işlevi görmüştür.

Geleneksel köy yapılanmasında bulundukları toplum içinde nispeten daha eğitilmiş ve bilgili olan Dedeler Cemlerdeki sundukları bilgilerle uzun süre bu eğitimsel işlevi yerine getirebilmişlerdir. Cemde taliplerin sorup bilgi alışverişinde bulunduğu bu bölüme muhabbet denilmektedir.

“Hak Muhammed-Ali Meydanı” ve *“ölmeden önce ölünen yer”* olarak da nitelenen Cem Meydanı her yönüyle kutsal kılınmıştır. Özellikle Dedeler taliplerini¹²⁶ ziyarette çıktıkları zaman Cemler genellikle şu kişilerin evlerinde yapılabilirdi: 1. Oniki Hizmet sahiplerinden birinin veya varsa dikme Dedenin evinde, 2. Köyün ileri gelenlerinin birinin evinde 3. Belli yatırımlar ve ocakların bulunduğu yerlerdeki mekânlarda.

Pir/dede genellikle bu Cem yapılacak evde konuk olurdu. Ancak Dede'nin konuk olacağı ve Cem yapacağı bu evin Cem yapılabilmesine uygun bir odaya sahip olmasının yanı sıra daha önce ifade ettiğimiz üzere ev sahibi aile de titizlikle seçilirdi. Bu aile bireylerinin düşkün olmaması, kapı komşularıyla sorunlu olmaması, lokmasının¹²⁷ yenebilmesi, o köyde sevilen bir aile olması gibi nitelikler aranırdı. Aksi taktirde Dede o evde kalamaz Cem yapamazdı.

Çünkü Cem'in temel amacı ideal insanın özellikleri olan **“eline, diline, beline ve aşına, işine, eşine sahip olmak”** şeklinde özetlenebilecek doğruluk ilkelerinin toplulukta yaşatılması, benimsetilmesidir. Dede'nin bölgeye gelişinden Cem'in yapılması ve sonrasına kadar her aşamada bu ilkelerin gözetilmesi amaçlanır. Avrupa'da Cemler varsa cem evi dernek lokalleri veya uygun kiralık lokallerde yapılmaktadır.

Cem ibadeti biçimsel anlamda oniki hizmetin¹²⁸ yerine getirilmesinden oluşmaktadır. Cem'de Oniki hizmet ve bu hizmetlerin ayrı ayrı sahipleri vardır. Her hizmet sahibi Cem'deki işleyiş sırasında görevi ne ise onu yerine getirir. Her Alevi'nin yılda en az bir defa görgüden (görgü cemi)¹²⁹ geçmesi, hal ve gidişatının muhasebesini yapması, ikrarını tazelemesi ve gerektiğinde topluma hesap vermesi genel kuraldır.

Dedeler (Pirler) bu amaçla her yıl düzenli bir şekilde kendilerine bağlı bölgelerdeki talipleri ziyaret ederler veya talipler dedeyi çağırırlar. Dedelerin bu ziyaretleri genellikle, sonbahar, kış aylarında olur. Dede bir yere geldiğinde peyik¹³⁰ (davetçi) adı verilen bir kişi ev, ev dolaşarak cemaate/cemiyete¹³¹ Dedenin geldiğini ve cem yapılacağını taliplere haber verir. Cemevi cem töreni için hazırlanır. Önceleri Cem töreni genellikle cuma akşamı, yani perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılırdı. Bugün daha çok hafta sonları ve tatil günlerinde cem yapılmaktadır.

Cem'deki **oniki hizmet** sahipleri ve görevleri şu şekildedir ve her hizmetin inançsal, sosyal, pratik ve sembolik anlamları vardır:

PIR (Dede/Ana) cem törenini yönetir. **Rehber**, cemde görgüsü yapılanlara yardımcı olur ve dedenin yardımcısıdır. **Gözcü**, cemde düzeni sağlar gelen gidenle ilgilenir. **Çerağcı** (Delilci), çerağı (mumu) uyandırır ve meydanın aydınlanmasını sağlar. **Zakir**, saz çalarak deyişler söyler. **Süpürgeci**, her hizmetin sonunda, süpürge çalma görevini yerine getirir. **Sakka**, su dağıtır, lokmalar yendikten sonra temizlik için ibrik, leğen, havlu getirir. **Sofracı**, kurban ve yemek işlerine bakar. **Pervane**¹³², Semahla ilgilenir. **Peyik**, cemin yapılacağını herkese haber verir. **İznikçi**, cemevinin temizliğine bakar. **Kapıcı**, cem yapılan yerin kapısında bekler, cemin/ toplumun rahatsız edilmemesini sağlar.

Yasal olarak Türkiye'de Cem yapmak halen yasaktır. Bugün fiilen bu yasak kırılmış olsa da, yetkili güvenlik güçleri yasaya dayanarak cemi durdurabilmektedir.

12 Hizmet sahipleri ve görevleri özetle şu şekildedir. Peyik Cem ibadeti için bütün talipleri Pir, Rehber huzuruna davet eder. Bu daveti duyan canlar, musahipleri ile görüşür. Herkes evinde hazırlanıp en güzel giysilerini giydikten sonra ev halkı varsa musahibinin ev halkı ile birlikte, belirlenen gün ve saatte Cem'e gelirler.

Cem töreni, cemaat tarafından görevlendirilmiş yukarıda adları verilen 12 hizmet sahiplerince, dedenin yönetiminde, bir çeşit divan başkanı gibi, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Dede, cem yapılacak yerin ocak yanında önceden hazırlanmış, ceme katılan herkes tarafından rahatça görülebilecek ve duyulabilecek yüksek bir yerde oturarak cemi yönetir. Dedenin oturduğu yer dede postu¹³³ veya Pir postu olarak adlandırılır. Yanında diğer dedeler veya

zakir/aşıklar oturur. Bazı bölgelerde zakirlik görevini de dedeler yerine getirdiğinden ayrıca bir zakir bulunmaz.

Toplulukla dedenin oturduğu yer arasındaki meydanın bir bölümü, hizmetler için boş bırakılmıştır. Semahlar burada dönülür. Hizmet sahipleri dedenin (karşısında) meydanda dura durarak, dededen dualarını burada alırlar. Musahipler, bu meydanda görülürler. Aleviler arasındaki söyleyişle geniş anlamda *Cem-meydanı*, dar anlamda ise bu meydan "*Hak-Muhammed-Ali-Meydanı*" olarak adlandırılır.

Cem törenine düşkün (suçlu) olanlar alınmazlar. Cem'e gelen talipler yüzleri dedeye ve birbirine dönük olarak yüz yüze yani "*cemal cemale*" daire şeklinde otururlar. Burada oturma halka şeklinde belli bir düzen içerisinde minder, sedir veya sandalye de oturarak yapılır. Mazereti olanlar sandalyeye oturabilir. Ayrıca bugün Türkiye ve Avrupa'da sırf sandalyeye oturarak ta cem yapıldığı görülmektedir.

İfade ettiğimiz gibi oniki hizmet sırasıyla yerine getirilir. Her talip musahip görülmesinde dede, cemaatten razılık alır. "*Bu canlardan razı mısınız?*" diye sorar. Cem'de kurban hizmeti de görülür. Semah ve dualar (gülbaş) okunur.

Cem'de işleyiş, dedenin yönetiminde ve diğer hizmet sahiplerinin hizmetleriyle büyük bir disiplin içerisinde yürütülür. Her hizmet sahibi görevini bilir ve eskiden genellikle belli aileler belli hizmetleri yürütmekteydi, bugün kimin hangi hizmeti yapacağı cem öncesinden (derneklerde) belirlenmekte. Dede her yıl bu şekilde geçmişteki Cem törenlerinde verdiği yola ilişkin kuralların, derslerin ve öğütlerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme amaçlı hizmetlerde bulunmak için topluluğu toplar, Cem ibadetini yürütür.

Cem içerisinde saz ve söz birliktedir. Alevilerin büyük saygı ve sevgi beslediği yol ulularının ve yola ilişkin kuralların işlendiği Şah Hatayı, Pir Sultan ve Kul Himmet gibi ozanların deyişleri Dede veya zakir/aşık tarafından saz eşliğinde söylenir. Saz/söz, Alevilerce "*telli Kuran*" olarak adlandırılır. Sözlü geleneğin hakim olduğu bu topluluklar, yola ilişkin bilgi gereksinmelerini, kitaplardan veya belli eğitim kurumlarından değil, saz ve söz birlikteliğinin ön planda olduğu bilgili büyükler ve pirlere sormaktadırlar.

Bu şekilde cem ibadeti adeta çok yönlü bir toplu eğitimin mekanizması görevi görmektedir. Yıllık görgüden geçen talipler, aynı

zamanda daha önce yaptığı hatayı bir daha tekrarlamamak üzere kendilerine ve topluma karşı söz verirler. Görgüden geçtikten sonra manen temizlenmiş olurlar. Ancak bundan sonra Cem'e katılanlar, görgü-sorgudan geçerek temizlenmiş olanların kurban lokmasını yiyebilirler.

*Erenler cemine her can giremez.
Edep ile erkan yol olmayınca.
(Ali Ekber Çiçek)*

Cemde sıralama

Özet olarak CEM ibadetlerimiz aşağıda verdiğimiz sıraya göre yapılmaktadır.

- 1- Oniki Hizmet sahipleri Cem'de gerekli araç ve gereçleri tamamlarlar. Peyik canları belirlenen gün ve yerde Ceme çağırır.
- 2- Cemaat, Cemevi'nde toplanır. Beraberinde getirdikleri lokmaları ile dara durup Rehber den dua alırlar.
- 3- Pir (dede), usulünce Cemevi'ne girip, cemaatten cemi yönetmek için izin/desdur alıp, postuna oturur.
- 4- Dede, canlara eğitici bir konuşma yapar.
- 5- Zâkirler, sazla deyiş çalıp söyler.
- 6- Süpürge(car)¹³⁴ çalınır, hizmet duası verilir.
- 7- Post (seccade) serilir, hizmet sahibi 4 köşesi ve ortasına (5'lere) niyaz eder, hizmet duası verilir.
- 8- Dargınlar barıştırılır, sorunlar çözümlenir, görgü yapıp, canlardan rızalık alınır, ortak cem duası verilir.
- 9- Oniki Hizmet sahipleri deyişle meydana çağrılır, halktan onay alınır, duaları verilir.
- 10- Çerağ duasını okuyup delil (mum) uyandırılır, hizmet duasını alır.
- 11- Tezekâr (ibrikdar) 'tarikat abdesti' aldırır. Bir bayan ve baydan oluşan hizmet sahipleri, önce bay bayanın eline su döker ve siler, ardından bayan baya ve ikisi sembolik olarak sırada oturan 12 kişinin eline birkaç damla su döküp havlu ile silerler. Dara durup pirden, hizmet dualarını alırlar.

12- Kurban ve lokmaların duaları verilir. Varsa kesilen kurban veya gelen lokmalardan tadımlık bir tepsiye konur, lokma ve kurban verenler meydana gelip, hizmet sahibi ile birlikte duasını alırlar. Hazırsa bu tadımlıklar dağıtılır desdursuz yiyene burada ‘sembolik’ ceza kesilir.

13- Dede, yol-erkân konusunda canlara bilgi verir, varsa soruları cevaplar.

14- Gerekirse kısa bir dinlenme arası (mola) verilir.

15- Cem mühürlenir. Kimse içeri girip dışarı çıkmaz. Canlar birbirine (yanlarındakine) ardından Hak için meydana niyaz (secde) ¹³⁵ eder.

16- Üç Düvazımam okunur. (niyaz edilir)

17- Üç Tevhîd çekilir (hakkın birliğini içeren deyişler okunup söylenir. (niyaz edilir)

18- Miraçlama okunur, Kırklar Semahı yapılır. Cemdekiler miraçlama deyişinde geçen konulara göre, kalkıp oturma, selamlama vs. hareketleri yaparlar, yeri gelince kadın erkek 40’lar semahına kalkarlar, deyişin bitiminde semahçılara (Pervane) hizmet duası verilir.

19- İstek semahları yapılır. (Bu bölümde isteyen canlar semah döner)

20- Sakka suyu, şerbet vs. içecek dağıtılır, hizmet duası verilir.

21- Mersiyeler okunur. (Kerbala ve İmam Hüseyin’i konu alan deyişler okunur.

22- Lokma ve Kurban(Sofra) hizmeti sunulur. Lokmacılar lokmaları (yemekleri) dağıtır. Ve; “*Elimde yoktur hokka terazi, herkes odlumu hakkına razı..*” diye 3 defa seslenir. Dede hizmet ve desdur (yemek yiyebilirsini) duası okur.

23- Lokmalar yenilip sofraya duası edildikten sonra Dede “ *Oturan duran,Pir-i pircivan, kovsuz kaybetsiz, evine varan...*” duası verir. (Bu duadan sonra isteyen gidebilir, veya kalıp cem sonrasında muhabbet edebilir.

24- Bundan sonra da şu hizmetler yerine getirilir: Süpürge çalınır, post kaldırılır, Oniki hizmet sahiplerinin duası verilir, çerağ dinlendirilir ve cem ibadeti sona erer.

Yöresel bazı değişiklikler olmakla birlikte genelde cem bu şekilde yürütülür. Cem törenleri bugün, eskiden sahip olduğu işlevlere oranla daha dar işleve sahiptir. Yeni sosyo-ekonomik yapı içerisinde cemler özellikle inanç, ahlak, işlevini sürdürmektedir.

Özellikle halk mahkemesi denilen hukuksal boyutu artık sadece arabuluculuk barıştirma düzeyinde yürütülmekte, gerisi resmi adalet sistemine bırakılmıştır. Günümüzde Cemler kentlerde, ya müsait bir evde, ya bir salonda, ya da Cemevlerinde yapılmaktadır.

Alevi-Bektaşilerde sosyal disipline aykırı davranışlar topluluk hukuku çerçevesinde çözümlenmekte ve bu da cem sırasında bütün cemaatin huzurunda onların da kararın oluşumuna katkıları ile olmaktadır. Kendilerinden şikayetçi olanları cem’de bulunan canlar haklı görürlerse, şikayet edilenler onları razı etmek zorundadırlar. Kimseyle küsülü, dargın ve kavgalı kalamazlar.

Birine hakları geçtiyse, yada başkasının hakkı kendisinde kaldıysa hesaplaşır ve helallik (rızalık) alır. Barışmadıkça görgüleri yapılmaz. Eğer borçları varsa görgüden önce ödenir veya bir çözüme kavuşturulur. Düşkünler yani *“haksız yere keyfi olarak eşini boşayan, haram kazanç sağlayan, yalancı şahitlik yapan, nefsine hakim olmayan, hırsızlık yapan, adam öldüren, insanlara zarar veren, komşusunu inciten, emekçinin ve yetim hakkı yiyenler vs.”* Cem’e alınmazlar. Böylece Cem’e katılanlar zararlı insanlardan, yaramazlardan arınmış olur.

Bir Alevi için en büyük ceza Cem’e alınmamaktır, toplumdan tamamen dışlamaktır. Bu ceza (*ömür boyu düşkünlük*) insan tanrısal sayıldığı için, kasten insan öldürene verilir. Yukarıda sayılan diğer suçları işleyenlerin Cem’e alınabilmeleri ve yeniden toplum tarafından kabulü ancak bu suçlardan toplum huzurunda beraatları ile olanaklıdır. Zamanla düşkünlük kurumu eski etkisini yitirse de sembolikte olsa sosyal ve etik, kişisel *‘selv-kontrol’* olarak etkisini sürdürmektedir.

17. Musahiplik kurumu ve cemi

Alevilikte 2 evli çiftin, (bazı bölgelerde ergenlik çağında 2 gencin) cemde pir ve toplum önünde, söz verip yol kardeşi olmalarına musahiplik denir. *“Musahiplik Kurumu”* Aleviliğin temel

kurumlarındandır. Ayrıca Anadolu'nun değişik bölgelerindeki Alevi gruplarda musahipliğe ilişkin ritüellerde de bazı farklı uygulamaların olduğu da söylenebilir.

Arapça kökenli musahip sözcüğü “*biriyile sohbetle bulunan, konuşan, paylaşan muhabbet eden*” anlamına gelir. Musahiplik, kan bağı haricinde sonradan kurulan bir akrabalık türüdür. Alevilikte musahip olan kişiler kardeşten daha ileri sayılırlardı.

Musahiplik ile eşanlamlı olarak “*ahiret kardeşliği, yol kardeşliği, ikrar verme, kardeşlik tutma*” deyimleri de kullanılır.

Eskiden her Alevi'nin bir musahibi olması gerekir ve musahipsiz hiçbir merasime girilemezdi. Günümüzde musahiplik kurumunun zayıflamasına paralel olarak onunla bağlantılı bu uygulamalar da zayıflamıştır. Musahiplerin ikrar aldığı cemler, Dedelerin önemli işlevlerindendir ve toplumsal önemi büyüktür. Aleviliğin temel kurumlarından olması nedeniyle Buyruklarda musahiplik konusuna büyük yer ayrılmıştır.

Musahiplik kurumunun sosyal işlevi büyüktür. Musahipler bütün yaşamları boyunca karşılıklı yardımlaşmakla yükümlüdürler.

İnançsal yolla gerçekleşen musahip kardeşlik, koşulları dikkate alındığında aile bağının sağladığı kardeşlikten daha ileri ve güçlü bir bağ kurmaktadır. Musahiplik, taraflara uyulması zorunlu ağır koşulları yüklemektedir. Musahip olabilme yaşı konusunda kesin bir sınırlama yoktur. Ergenlik çağına girmek, akıl-baliğ olmak yeterli sayılmaktadır. *Tahtacı*larda musahip olacakların mutlaka evli olmaları gerekirken, bunun diğer Alevi gruplarında böyle olmadığı görülmektedir.

Musahiplik kurumunun kökeni nereye dayanmaktadır. Bu kurumun kökenine ilişkin farklı yorumlar yapılmaktadır. Bilim çevreleri ve sözlü kültüre dayanan Aleviler farklı yaklaşımlar sergilemektedirler. Bilim çevrelerinde musahipliğin eski Türk topluluklarındaki geleneklerin devamı olduğu yönünde bilgiler verilmektedir. Ayrıca Ahilikle bağlantılı olduğu yönünde de görüşler vardır. Ahiliğin daha sonra Alevi-Bektaşî topluluklar bünyesinde erimesinin doğal bir sonucu olarak da bunu doğal karşılamak gerekir. Alevi “Buyruk”larının içinde yer alan *fütüvvet-nameler* de Ahilikle Alevilik arasındaki bağı ortaya koymaktadırlar.

Aleviler arasındaki geleneksel inanışa göre ise musahip tutma geleneği Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin birbirleriyle musahip

olmalarına dayanır. Alevilerin kutsal kitaplarından “*Buyruk*”larda da olay bu şekilde açıklanmaktadır. Anadolu’da kardeş çocukları arasında bile evlilik olanaklı olduğu halde, musahiplerin çocukları arasında evlenmenin yasak olması musahiplik bağının oldukça önemli olduğunu gösterir. Buyrukta da musahibin kızının musahibin oğluna düşmediği, yani evlenmenin olanaklı olmadığı belirtilir.

Musahiplik denklemler arasında yapılmalıdır.

Ancak alan araştırma-larımızda gördüğümüz üzere bu kurumun yine sosyal yararlar gözetilerek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir veya ayrı meslekler den talip arasında gerçekleştirildiğine ilişkin de birçok bilgi edindik. Diğer önemli Alevi toplumsal kurumlarıyla ilgili olduğu gibi musahiplik kurumuyla ilgili de tanınmış Alevi ozanlarının birçok deyişi bulunmaktadır. Bugün artık bu kişisel musahiplik kurumunun işlevinin zayıfladığı görülmektedir. Bunun yerine artık Alevi kurum ve dernek üyeleri arasında bir çeşit toplumsal musahiplik anlayışı yerleşmekte.

Musahiplik Cemi şu şekilde yapılmaktadır

Birbirleriyle Musahip olmak isteyenlerin öncelikle anne ve babalarının da razılığını aldıktan sonra, Rehber’e başvurmaları gerekir. Rehber, bu kişileri komşularının ve cemaatin (köylünün) ayrı ayrı razılığını almaya gönderir. Herkesin razılığı alındıktan sonra belirlenen bir Perşembe akşamı musahiplik Cemi başlar. Başta Dede, onun yanında başka bir Dede ve onun alt yanında Rehber olmak üzere, Oniki hizmet sahipleri ve cemaat yerlerini alırlar. Daha sonra Rehber ayağa kalkar, musahip olacak canların belini bağlar, Dede’ye niyaz eder.

Cem yapılan yere, oradaki topluma ve Cem ibadetinin kutsallığına dayanarak meydanda secdeye kapanır, avuç içleri yukarıya gelecek şekilde kendi eline niyaz edilir. Sonra mürşide gider onun ve ardından mürebbinin (yol gösterici öğretici) eline niyaz edilir. Cemaate doğru da “Cümlemenizin niyazı” der, niyaz olup ve cemaatteki yerini alırlar. Pir Cem’de bulunan bilgili ve yaşlı kişiler başta olmak üzere tüm cemaate bu kişilerin musahip olmalarına engel bir halleri olup olmadığını “Bir istekli var mıdır?” diye sorarak şöyle sürdürür:

“Sevgili canlar! adlı can, adlı can ile Hak-Muhammed-Ali kavlince musahip kavline girmek istiyorlar. Siz bu kişileri tanıyor musunuz? Bunlar Hak yoluna ikrar verebilir mi? Hak için tanıklık

ediniz...” Cemaat tanıklık ettikten sonra Dede: “*Bu canlardan razı mısınız?*” diye sorar. Cemaat de rızalık verdikten sonra Rehber, musahip olacakların boyunlarına tûlbent takıp, diz üstü çökmelerini sağlar ve der ki: “*Bakınız evlatlarım! Sizin arzu ettiğiniz musahiplik kavli, büyük kapıdır. Bu musahiplik kavli önce Ali ile Muhammed’den kalmıştır. Bunun kadrini bilmeli.*

Şimdi, birbirinize candan bağlı mısınız? Birbirinizi seviyor musunuz? Bu ikrardan, bu imandan dönmeyesiniz. Senin kanın benim kanım. Senin cismim benim cismim, kavline giriyorsunuz. Canı candan, kanı kandan, teni tenden, malı maldan ayırmayacaksınız. Ayıracak olursanız, lanet olsun mu? Hazret-i Ali’nin Zülfikar’ına¹³⁶ uğraya mısınız? Yüzünüz kara olsun mu? (Bunu üç kez tekrarlar).”

Musahipler “Eyvallah!” diye cevap verirler. Ondan sonra Oniki İmamların adlarını anıp: “*...İkrarınız kadim ola, yüzünüz ak ola. İşiniz sağlam ola. Hak-Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Bu ahidden bu peymandan (sözden) dönmeyesiniz. Birbirinize muhabbetiniz daim ola. Hak Yoluna inancınız daim ola. Pirinizin, rehberinizin yoluna canınız feda ola. Yol kardeşlerinize riayetiniz çok ola. Başınız devletli ola. Ağzınız tatlı kala. Haramdan, zinadan, yalandan, kinden, kibirden, kahkahadan beri olasınız. Sağlıklı, mutlu olasınız. Malınız arta, Hakka yaraya. Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler, Erenler, evliyalar, aşıklar, sadıklar, ayıklar, uyanıklar, Nesimi, Hatayi Sultan, Kızıl Deli, pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli bu ahidde, bu demanda ber-karar eyleye. Gerçeğin demine hü mümine ya Ali...*”

İki can böylece musahip kardeşi olmuş olur. Musahiplere bütün görev ve yükümlülükleri telkin edildikten sonra Eline – Diline – Beline sahip olmaları ihtar edilir. Aksi taktirde o topluluk içerisinde yaşayamayacakları söylenir. Bu kurallara uymanın bir sonucu olarak: Bir Alevi toplumu (köyünde) hırsızlık, zina, işsizlik, haksızlık, saygısızlık ve benzeri toplumun suç saydığı kötü davranışlar en alt düzeydedir. Eğer olursa, çağırılıp, kendisinin cemaat huzurunda ant içtiği yani ikrar verdiği anlatılır ve kendisinden “*Fahr-i Alem’in, Şah-ı Velayet’in, bu yolun piri Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin razı ve hoşnut olmayacağı...*” ona güzelce anlatılır, ıslaha sevk edilir. Musahiplik töreninde On iki hizmet yerini alır, sazlar, semahlar, irşatlar (*aydınlatma*) yapılır, lokmalar dağıtılır. Musahiplik Cemi genelde bu şekildedir.

*Hasan ile girdim ceme
Hüseyin sırrını deme
Musahipsiz lokma yeme
Ali'ye Selman olansın
(Şah Hatayi)*

18. Abdal Musa birlik cemi

Abdal Musa Alevi geleneğinin önde gelen büyüklerinden olup, dergahı Antalya'nın Elmalı ilçesi Tekke köyündedir. Alevi köylerinde yüzyıllardır uygulanan ve günümüzde kentlerdeki cemevlerine taşınan bir diğer gelenek de "Abdal Musa Kurbanı" veya "Birlik Cemi" olarak adlandırılmaktadır.

Yılda bir kez kış aylarında düzenlenmektedir. Abdal Musa Cemi için köyün ileri gelenleri toplanır ve zamanını belirlerler. Bundan sonra bazı kişiler görevlendirilir. Bu kişilerin görevi Cem öncesi hazırlıkları yapmaktır. Bu hazırlıklar Cem zamanının topluma iletilmesi, gerekli para veya yiyeceklerin toplanması, kurban ve lokma hazırlıklarının yapılması şeklinde özetlenebilir. Bu tür ibadetlere maddi-manevi katılım bir Alevi için büyük önem taşıdığından herkes gönlünce gücü oranında Abdal Musa lokmasına katkıda bulunur. Abdal Musa Cemi önceleri Perşembe gününü Cuma'ya bağlayan akşam yapıldı, bugün herkesin katılabileceği uygun bir zamanda yapılmakta. (Alevilikte ibadetin yeri, zamanı, şekli pek önemli değildir özden olması önemlidir.

Kurbanlar kesilerek kazanlarda etli pilav pişirilir. Lokma hazır olunca halka dağıtılır, yenmeye başlamadan önce sofracı: Elimde yoktur terazi herkes hakkına oldu mu razı ? Diye sorar. Herkes lokma almışsa Dede dua verir:

"Bismişah, Ya Hak- Ya Muhammed -YA Ali.. . Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin. Yiyenlere nur-u iman ola. Hastalar şifa bula. Müminler şad ola. Münafıklar berbad ola. Birler, üçler, beşler, yediler. Oniki İmamlar, Ondört Masum-ı Pak'ler, Onyeddi Kemerbestler, Kırklar, Seksen bin Rum Erenleri, Doksan bin Horasan Pirleri, yüzbin Gaip erenleri,¹³⁷ Hak-Muhammed-Ali, Pirimiz Hünkar Bektaşî Veli, Abdal Musa Sultan kurbanlarımızı kabul eyleye. Zıyan keder vermeye. Dilde dileklerimizi, gönülde muratlarımızı ihsan eyleye. Gerçeğe hü..."

Cem için getirilen çeşitli yiyecekler, lokmalarla birlikte sırası geldiğinde topluma dağıtılır. Duadan önce destursuz lokma yiyenler meydana çağrılıp, örnek bir sonraki ceme kurban kesmesi, derneğine veya bir hayır kurumuna yardımda bulunması cezası verilir. (Bazıları yadımda bulunmak için bilinçli olarak lokma yer.) Darginlar varsa barıştırılır, topluluğun sorunları da görüşülür. Ve 12 hizmet yürütülür. Aleviler arasında, Abdal Musa Cemi yapıldığı zaman, köyde her yönden bolluk olacağına, dileklerin kabul olacağına, bir felaket olmayacağına inanılır.

Abdal Musa Cemi'nin bir diğer adı olan, Birlik Cemi onun toplumda birlik ve beraberliği sağlama işlevini de açıkça göstermektedir. Diğer Alevi ibadetlerinde de olduğu gibi bu ibadetin de sosyal işlevi bulunmaktadır. Sadece ibadet yapılmış olmakla kalmayıp, toplumun içinde varolan küçük-büyük sorunlar da bu sırada çözümlenmektedir. Bu durum o toplumun sağlıklı iç yapısını koruma ve sürdürülebilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bugün Alevilerin çoğunluğu kentlerde yaşadığından Abdal Musa Cem'leri, Cemevlerinde büyük kitlelerin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Bunun dışında her yıl, 6-7 haziran tarihlerinde Antalya'nın Elmalı ilçesi Tekke¹³⁸ köyünde *Abdal Musa Şenlikleri* yapılmaktadır.

19. Sultan-ı Nevruz 21 Mart

Her yılın 21 Mart günü Sultan Nevruz¹³⁹ olarak adlandırılır ve bugün yapılan ceme de Sultan Nevruz Cemi adı verilir. Bugünün Aleviler bakımından çeşitli anlamları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri bugünün Hz. Ali'nin doğum günü ve bahar başlangıcı olarak kabul edilmesidir.

Aleviliğe adını veren Hz. Ali'nin doğduğu gün ve doğanın uyanması yani insan için yaşamsal maddelerin üretimi için gerekli koşulların oluşmaya başlaması anlamına gelen baharın başlangıcının önemi büyüktür. Bu iki önemli olayın gerçekleştiği Sultan Nevruz günü bu nedenle bir bayram ve sevinç günü olarak benimsenmiştir.

Değişik yörelerde bugünü kutsamak üzere çeşitli dinsel veya folklorik etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bir çok Ortadoğu / Asya halklarında Nevruz yeni gün/ yıl veya kurtuluş günü olarak kutlanır..

Sultan-ı Nevruz günü halk, genelde dışarıda (veya Cemevinde) toplanır. Bugünün önemine atfen bir cem ibadeti gerçekleştirilir. Cemin sonunda Nevruz ateşi yakılıp, lokmalar pişirilir, şerbetler ve süt dağıtılır.

*Pir Sultan'ım eydür erenler cemde
Akar çeşmim yaşı her dem bu demde
Muhabbet Ateşi yanar sinemde
Hikmeti erince Nevruz Sultan'ın*

20. Matem orucu ve Aşure günü

Muharrem¹⁴⁰ hicri takvimin birinci ayıdır. Muharrem ayının onuncu günü İslam öncesinde de kutsal sayılarak oruç tutulmaktaydı. Alevilerce Muharrem orucunun anlamı ise esas olarak 10 Muharrem 61 Hicri (10 Ekim 680) günü Emevi¹⁴¹ Halifesi Yezid'in¹⁴² emriyle Hz. Muhammed'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu İmam Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesine dayanmaktadır. Bu olay sırasında Hz. Hüseyin'in ailesi ve taraftarlarından 72 kişi de Yezid'in ordusunca acımasızca katledilmiştir. Bu gelişme tarihte '*Kerbela Olayı*' olarak bilinmektedir (*bak 13. bölüm*).

Aleviler, bu acı olayı Oniki İmamlar ve daha sonra katledilen Alevi uluları ile de bütünleştirerek, 1 Muharrem'den başlamak üzere oniki gün oruç tutarlar. Buna '*Matem Orucu*' da denilmektedir. Oruç süresince su içilmeden, sulu içeceklerle yetinmek, hayvan kesilmemesi, düğün, eğlence yapılmaması vb. gibi uygulamalar İmam Hüseyin'in matemini simgelemektedir.

Yine oruç günlerinin akşamlarında Dedelerce Kerbela Olayını konu alan Fuzulî'nin "Saadete Ermişlerin Bahçesi" gibi kitaplar okunur, Alevi ozanlarının Kerbela Olayı'nı konu alan hüznünlü deyişleri ki, bunlar "mersiye"¹⁴³ olarak adlandırılır, okunur. Bu orucun sonunda Aşure günü yapılır. O gün en az 12 yiyecekten pişirilen Aşure tatlısı da İmam Hüseyin'in oğlu İmam Zeynel Abidin'in¹⁴⁴ Kerbela katliamından kurtulması ve Hz. Ali soyunun ondan sürmesinden duyulan memnuniyeti ifade etmektedir.

Etlî pilav ve Aşure'nin topluma dağıtılması orucun bitiminde yani onikinci günü akşamı veya onüçüncü gün yapılmaktadır. Bu nedenle bugüne Aşure Günü de denilmektedir. Bunun dışında Aşure ile Nuh peygamberin Nuh¹⁴⁵ tufanı sırasında yediği son yemek, ve başka inanışlarla da ilişkiler kurulur.

*Bugün Matem günü geldi
Ah Hüseyin vah Hüseyin
Senin derdin bağrım deldi
Ah Hüseyin vah Hüseyin*

*Kerbela'nın yazıları
Şehit düşmüş gazileri
Fatma Ana kuzuları
Ah Hüseyin Şah Hüseyin*

21. Ölüm ve cenaze hizmeti (Hakk'a yürümek)

Alevilikte ölmek, “*Hakka yürümek*” deyimini ile ifade edilmektedir. Alevilikte her şeyin bir canı/ruhu olduğu ve her şeyin aslına (tanrıya) döndüğü, (ruh göçü) devriye inancı vardır. (*Bak 3. bölüm*) Alevilikte mükafat ve cezaya dayalı bir ahiret cennet, cehennem inancı yoktur.

Alevilikte murat/amaç dünyada cennet, kamili, olgun insan olana kadar devriye edip, yaratana bütünleşmek, hakkın varlığına kavuşmaktır. Bu konuda yüzlerce alevi deyişi bulunmaktadır. Örnek Yunus Emre; *Cennet, cennet dedikleri - Birkaç köşkle birkaç huri - İsteyene ver sen onu - Bana seni gerek seni...* Pir Sultan ise bir deyişinde. “*Cümlenin muradı, dünyada cennet*” diyor.

Öldükten sonra öncelikle cenaze usulünce yıkanır ve kefenlenir¹⁴⁶. Cenaze merasiminde canlar cenaze etrafında, ayakta cemalet cemalet halka (kıble) olurlar, cenaze merasimini yürüten Pir bir dua ile, cemaate Hakka yürüyen CAN için haklarını helal edip etmediklerini sorup rızalık alır.. Olumlu yanıt aldıktan sonra dört gülbank okur. Ardından cenazenin mezara konulması işlemi gerçekleştirilir. Daha sonra halk mezar başından ayrılırken Dede bir dua daha eder. Ölüm gününden sonra üçüncü ve kırkıncı günler yemek verilir, dua edilir, düvaz-ı imam deyişler okunur.

Kırkında yapılan törene ‘Dar’dan İndirme’ (*kırkını yapma*) denir. Cem yapılır, mersiye okunur, ölen kişinin ruhu için dua edilir. Cem’e katılanlardan helallik istenir, borçları veya alacakları varsa ödenir. Cem’in sonunda Dede, Hakka yürüyen kişinin ruhunun şad olması, hayrına verilen lokmaların kabul olması için dua eder. Yemekler yendikten sonra Dede sofraya duası verir:

“Bismişah, Allah Allah Nimet-i Celilullah, bereketi Halilullah, şefaati Ya Resulullah. Bu gitti ganisi gele, Hak-Muhammed-Ali bereketini vere. Yiyene helal, yedirene delil ola. Kurban sahibinin kurbanı kabul ola. Hizmet sahiplerinin hizmetleri İmam Hüseyin Dergahında makbul ola. Hakka yürüyen canımız xx...’ın ruh-u revanı şad ola.

Yattığı yer nur, mekanı cennet ola. Geride kalan yakınlarına sonsuz sabırlar vere. Hak erenler cemi cümlemizi saklaya, bekleye. Ağrı, acı, elem, keder göstermeye,, diye Dedenin duasından sonra bu şekilde Dar'dan İndirme ve Cenaze hizmeti yerine getirilir.

22. Hızır orucu

Alevilikte *‘Kul çağırmayınca hızı yetişmez.’* denilir..

Efsanevi bir kişiliğe sahip Hızır Peygamber hakkında başka toplumlar arasında olduğu gibi Aleviler arasında da birçok menkıbe bulunmaktadır. Hızır'ın zor durumda olan kişilerin yardımına yetiştiğine inanılır. Bunu anlatan *“Yetiş Ya Bozatl Hızır”* gibi sözler sıkça kullanılır. Alevi ozanlarının deyişlerinde de Hızır önemli yer tutar. Pir Sultan bir deyişinde Bozatl Hızır'ı şöyle anıyor:

*Ya hak desem kalksam yürüsem
Acep şu dağları aşamam m'ola
Boz atl Hızır'ı yoldaş eylesem
Varıp efendime düşemem m'ola*

Yine İnanişâ göre Hızır Peygamber'in yoksul, yetim veya esir şeklinde evleri üç gün peş peşe ziyaret ettiğine inanılır. Bu amaçla Aleviler arasında 3 gün Hızır Orucu tutulur. Bu orucun her yılın 13-14-15 Şubat tarihleri arasında tutulması yerleşmiş bir gelenek halini almıştır. Hızır Orucu genellikle üç gün tutulur ancak Orta Anadolu'daki bazı Alevi grupları arasında yedi gün tutulduğu da bilinmektedir. Ayrıca Hızır-Cemide yapılır.

*Haksın, Hakkın varlığı
Aydınlat bu karanlığı
Zalime göster darlığı
Yetiş Ya Boz Atlı Hızır.*

23. Hıdrellez bayramı

Alevi-Bektaşilerin geleneksel bayramlarından biri de Hıdrellez Bayramı'dır. İnanişâ göre Hızır ve İlyas Peygamberler sıkıntıda olan insanların imdatlarına yetişirler. Hızır Peygamber'in karada, İlyas Peygamber'in ise denizde yardıma muhtaç olanların imdatlarına yetiştiklerine inanılmaktadır. Ayrıca Hızır ve İlyas yılda bir kez bir gül ağacının dibinde buluşurlarmış. Bunun 6 Mayıs'ta olduğu inancıyla

bugün Hidrellez Bayramı olarak kutlanmakta kırlarda eğlence vs. yapılmaktadır.

(Türkiye’de sistemin, Deniz, Yusuf ve Hüseyin İnan’ı aynı gün, 6 mayıs 1972 de asmaları tesadüf olmasa gerek.)

24. Kurban - Lokma geleneği

Kurban inançsal ve sosyal anlamları bulunan, bir istek ve arzunun yerine gelmesi veya geldiği için, genelde bir hayvan (koç) kurban *‘tığlanıp’* kesilip canlarla birlikte yenilen veya dağıtılan, kökeni çok eski çağ ve inançlara dayanan, genelde bütün inançlarda olan bir gelenektir. Mitolojik olarak; Adem oğullarından *‘tahılçı Kabil’* kendi kız kardeşi ile evlenmek istemesi üzerine *‘koyuncu Habil’* ile aralarında tartışma çıkar. Haklıyı haksızı bulmak için tanrıya biri *tahıl*, diğeri *koç* adıyor. *Habil* haklı görülüp, *adağı* koç kabul ediliyor. *Kabil* yine insafa gelmiyor kardeşi *Habil’i* öldürür. Ayrıca *İbrahim peygamber* oğlu *İsmail’i* çok sever, tanrı *İbrahim’i* sınamak için sevgili oğlu *İsmail’i* kendine kurban etmesini ister. *İbrahim* tam *İsmail’i* kurban edeceği sırada kendisine bir koç iniyor, bunu kurban etmesi isteniyor. Dolayısıyla, kurban aynı zamanda din, tanrı adına insanların öldürülmemesi, nefsin öldürülmesi gibi, derin anlamları olan bir inanç ve gelenektir. Alevilikte Kurban LOKMADIR, lokma herhangi bir yiyecektir, amaç herhangi bir yiyeceği paylaşmaktır. Kurban kesmede, lokma dağıtmada şekil değil, niyet önemlidir, belirli bir gün veya tarihi yoktur, istenildiği zaman yerine getirilebilmektedir.

Günümüzde illaki bir canlı bir hayvan kesmek zorunlu değil, lokma niyetine hazır ette satın alınabilmekte. Para verip alınan veya kesilen ortak bir kurbanı da katılma bilmekte. Genellikle adak ve cem dolayısıyla kurban/lokma dağıtılır yemek verilir. Köylerde canlar kendileri kurban keserken bugün şehir ortamında, bu işi kasaplar yapmaktadır. Alevi-Bektaşilerde kurban adı altında verilen lokma yemekler içeri ve dışarı kurbanları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

A. İçeri kurbanı/lokması:

1. Görgü: Cem’de, görgüsü yapılan canların verdiği lokmadır.
2. Matem (Aşure): Matem orucu sonrasında verilen lokma.
3. Düşkün Kaldırma: düşenlerin aklanması için Cemde verilen lokma.
4. Abdal Musa (Birlik): Abdal Musa Ceminde verilen lokma.
5. Dardan İndirme: Hakka yürüyen bir Can için verilen lokma.
6. Musahip: Musahiplik tutunma ceminde verilen lokma.

B. Dışarı kurban/lokması:

1. Adak: Bir dileğin gerçekleşmesi öncesi veya sonrası verilen lokma.
2. Hızır lokması: Hızır Orucundan sonra verilen lokma.
3. Nevruz: Hz. Ali'nin doğum günü 21 Mart'ta verilen Nevruz lokması.
4. Hıdrellez Bayramı: 6 Mayıs'ında Hıdrellez Günü verilen lokma.
5. Kurban Bayramı: Alevilikte İslam'i Kabe'yi ziyaret, hac ibadeti olmadığı için, İslam'da hac ziyareti bitiminde yapılan, kurban kesme, Kurban Bayramı ve bayram namazı geleneği Alevilikte yoktur. Fakat zorunlu resmi tatil olduğu için Alevilerde şu veya bu şekilde bu bayrama katıldığı görülmekte. *“Haça hacı gitmiyoruz, Kanlı bayram tutmuyoruz, İyi günde kötü günde, Dost olanı kutluyoruz”.*

Kurban olabilen hayvanlar: Koç, koyun, Keçi, sığır, horoz vs. dir. Kesilecek hayvan hasta sakat kuzulayıcı ve yavru olmamalıdır ihtiyaç dışı cana kıyılmamalıdır. Mümkün olduğunca ortaklaşa alınıp, veteriner tarafından kontrol edilip, 'bayıltarak' hayvana eziyet etmeden, bir kasap tarafından kesilmelidir. Aleviler genellikle, istedikleri bir arzunun yerine geldiğinde kurban keserler. Ayrıca kurban'da esas amaç nefsini kurban etmek ve sevap kazanmak için yapılan niyettir. Kurban kesilirken, ne amaçla kesildiğine dair, içten bir dua edilir veya bir Gülbak okunur..

“Bismişah... Allah Allah, Kurbanlarınız kabul, muratlarınız hasıl ola. Her tûyüne bin bir sevap yazıla. Kazalara kalkan, belalara bekçi ola. İsmail Peygamberin kurbanı kabul olduğu gibi, sizin de kurbanlarınız Ulu Dergaha yazıla. Ağzımızın tadını bozmaya. İmam Hüseyin yardımcımız, Bozatlı Hızır gözcümüz ola. Gerçeğe Hü...”

Ayrıca alttaki deyişlerden de anlaşılacağı üzere, Alevilikte esas Kurban (kesmek) kişinin özünü yola, doğruluğa bağlaması, nefsini kurban eyleyip öldürmesidir..

*Yetmiş deve ile Kabeden gelsem
Amentü okusam abdestim alsam
Ulu camilerde beş vaktim kılsam
Mürşide varmadan yoktur çaresi*

*Canım erenlere Kurban
Serim meydanda meydanda
İkrarım ezelden verdim
Canım meydanda meydanda*

*Arafat'ta kurban kessem yedirsem
Hac kurbanın kabul oldu dedirsem
Pir aşkına su doldursam su
versem
Mürşide varmadan yoktur çaresi
(Kul Himmet)*

*Gerçek olan olur gani
Gani olan olur veli
Nesimi'yim yüzün beni
Derim meydanda meydanda*

*Allah Allah deyip gel bu meydana
Can baş feda edip götür Kurban
Boyun eğip yüz sür Şahı Merdana
Erenler bu meydan er meydanıdır.*

*Aslı Şahı Merdan , Güruhu
Naci
Gerçeğe bağlıdır bu yolun ucu
Senede bir Kurban talibin borcu
Pir- i Tarikata indi bu kurban*

25. Doğum ve ad verme

Geleneksel Alevi toplumunda çocuğa ad verme belli bir törenle yapılmaktadır. Çocuğa verilecek isim ailenin halen yaşayan veya vefat etmiş bir büyüğünü, ya da Alevilerin kutsal bildiği bir inanç önderinin (Ali, Hasan, Hüseyin, Bektaş, Fatıma, Zeynep vb.) ayrıca Sevgi, Barış, Özgür, Eylem, Deniz, Devrim çağdaş veya ilerici insanların isimlerini vermek bir gelenektir.. İsim verileceği gün ailenin en yakınları çağırılır. Anne babası çocuğu adını belirler, dede veya yaşlı biri can, çocuğun kulağına adını hafifçe üç kez söyler ve dua eder. Duada çocuğun adı ile yaşaması, akıllı, ahlaklı, bilgili, sağlıklı, ailesine ve insanlığa yararlı hizmetlerde bulunması yönünde dilekler yer alır. Sonra yemekler yenir ve sofraya duasıyla isim koyma töreni sona erer.

26. Sünnet ve kirvelik¹⁴⁷ geleneği:

Kirvelik uygulaması özetle şu şekildedir: Yahudilik ve İslam'da da olan ergenlik çağı öncesi erkek çocukları sünnet ettirme geleneği Alevilikte de vardır ve kirvelik geleneği ile bağlıdır. *(Bazı Arap ve Afrika ülkelerinde uygulanan kızların sünnet edilmesi Anadolu'da ve Alevilikte bilinmeyen bir gelenektir).* Çocuğunu sünnet ettirecek bir aile, yakın akraba olmayan, sevdikleri bir kişiyi kirve olarak belirlerler. Kirve belirlendikten sonra sünnet için bir tarih belirlenir, özel eğitilmiş sünnetçi veya hastanede doktor tarafından sünnet yapılır. Kirve

sünnet anında çocuğun yanında bulunur. Ardından kirvenin ve davetli misafirlerin katılımıyla sünnet düğünü yapılır. Kirvelik, akrabalıktan da yakın bir bağla bağlanmaktadır. Kirve iki aile arasında musahiplikte olduğu gibi evlenmek yasaktır. Kirve sünnet töreninin¹⁴⁸ en önemli kişisidir. Varlık durumuna göre sünnet düğününün giderlerinin ya tamamını ya da bir bölümünü karşılar. Düğünün yapılmasıyla doğrudan ilgilenir. Kirve'ye asla saygısızlık yapılmaz. Birbirine kirve olan aileler karşılıklı olarak, oğlan kız tüm çocuklarının 2'ci anne babaları konumundadır. Herhangi bir derdini anne babasına anlatamayan çocuk bunu kirvesine anlatabilir.

Kirvelik ilişkisi sünnetin yanı sıra, kişiler, aileler ve aşiretler arasındaki problemleri çözmek için de kurulabilir. Kirvelik bu anlamda musahiplik gibi toplum içinde sosyal dayanışmayı yücelten bağlayıcı bir içeriğe sahiptir. Bu kuruma duyulan saygıdan dolayı en kötü anlaşmazlıklar bile tatlıya bağlanır.

27. Gülbank, tercüman ve dualar:

Alevi-Bektaşî Yolu, mistik yönü ağırlıklı bir inanç yoludur. Alevilikte dua sözcüğü ile eş anlamlı olarak “gülbank”¹⁴⁹ ve “tercüman”¹⁵⁰ sözcükleri de kullanılmaktadır. Değişik zamanlarda değişik amaçlarla yapılmaktadır. Özellikle Cem ibadeti sırasında Dede sık sık gülbank verir (okur). İbadet ederken, bayramlarda, mutlu zamanlarda ve üzüntülü anlarda ‘gülbank’ ve ‘tercüman’ okunarak dua edilir.

Alevilikte tüm dualar halkın anladığı anadilde yapılır. Ocak, dede ve bölgelere göre bu dualarda bazı değişiklikler olabilir.. Bu dualar kaynağını ilahi bir kitaptan almaz, Mürşit ve Pirler tarafından hazırlanır bazı duaların yüzlerce yıllık geçmişi vardır.

Bölgeden bölgeye doğal olarak dualarda değişiklikler olsa da, genelde tüm Alevi duaları *Bismişah* la başlar ve Hz. Ali ve Bektaşî Veli'ye atıf sözler ile biter.. Bu dualardan bazıları şu şekildedir:

Sofraya otururken okunan gülbank:

“Bismişah... Evvel Hak diyelim, kadim Hak diyelim...Geldi Ali sofrası Ya Şah diyelim. Şah versin biz yiyelim. Demine Hü diyelim....”

Sofradan kalkarken okunan gülbank:

“Bismişah.. Allah Allah.. Bu gitti ganisi gele, Hak Muhammed Ali bereketini vere. Çalışıp kazananlara, pişirip getirenlere, yiyip yedirenlere, kaldırıp götürenlere, nur-i iman aşk ola. Gittiği yerler gam ve gusse görmeye. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata bula.

Lokma hakkına, Evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine, Hak eyvallah, Hü dost...”

Dede'nin topluluğa hitaben yaptığı gülbank:

Bismişah.. HAK-Muhammed-Ali... Pirimiz, üstadımız Hünkar Bektaş Veli. Saklaya, bekleye, göre, gözete; neyleyim, nideyim dedirtmeye. Hastalara şifalar, dertlilere devalar, evlat isteyene hayırlı evlatlar, devlet isteyene hayırlı devletler ihsan eyleye. Havada karada deryada denizde, top-tüfek ağzında, sahrada-çölde-girdapta kalıp da, “Ya Ali, carımıza yetiş!” diyenin carına, imdadına yetişesin; darda koymayasın. Cemi cümle ile, eşimizin, dostumuzun, talibimizin, muhibbimizin ağız tatlarını bozmaya; elem, keder vermeyerek, daim bu günlere çıkmamızı nasip ve mukadder eylesin!

Ya Rabb-e-Alemin! Envar-ı aşikan, nusret-i piran, mürşid-i sofiyan, kutbül arifin, Hazret-i Hünkar Bektaş-ı Veli ve kaşifül keramat-ı zahir ve batın Es-Sultan Seyyid Hıdır Abdal bin-i Karaca Ahmed Sultan Hazretlerinin hürmetlerine, hayırlı huzur ve refahlar ihsan eylesin! Ali'nin inayetinden, Muhammed'in şefaatinde mahrum koymayarak; alimlerin, abidlerin, pirlerin şefaatiyle yargılayasın!... Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz üstadımız Hünkar Bektaş-ı Veli, gerçekler demine Hü...”

Muharrem orucu için gülbank:

Bismişah... Ya Hak, Er Hak-Muhammed-Ali aşkına, İmam Hüseyin Efendimizin susuzluk orucu niyetine Kerbela'da şehit olanların temiz ruhlarına, Fatıma Anamızın şefaatine, Oniki İmamlar aşkına oruç tutmaya niyet eyledim. Ulu Dergah kabul eylesin...”

Oniki hizmet sahiplerine gülbank:

Bismişah... Allah Allah.. Akşamlar hayr ola, hayırlar feth ola, şerler def ola. Hizmetleriniz kabul ola. Dileklerinizi Hak-Muhammed-Ali vere. Emekleriniz boşa gitmeye. Erenlerin aydın yüzlerine aşk ola. Onsekiz bin alemle birlikte cümle canlarımızı yolundan mahrum eylemeye. Sizler bize hizmet ediyorsunuz, gerçek erenler de sizleri kazadan, beladan, kötülüklerden koruya. Hizmetini gördüğünüz pirlerin himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Hz. Hüseyin yardımcınız, Bozatlı Hızır yoldaşınız ola. Saklaya, bekleye, göre, gözete. Geldiğiniz yerden, durduğunuz dardan iyilikler göresiniz. Dil bizden, nefes Hünkar Hacım Bektaş-ı Veli'den ola. Gerçeğe Hü...”

Salavat

"BismiŞah.. Ber Cemal-i Muhammed, Şah-ı velayet, İmam Ali, İmam Hasan, Şah Hüseyin'i Pir bilene verelim candan salavat. *Allahume salli ala seyyidina Muhammed ve ala Ali seyyidina Muhammed*. La Fetta illa Ali, La Seyfe illa Zulfikar.

Çerağ gülbengi

Bism-i şah, uyaralım Şahı merdan Ali'nin nurunu, aydınlatsın erenlerini meydanını, insanlığın yolunu. Cerağı uyandırdım Ol Huda'nın, akına, Nuru Nebi Keremi Ali, 12 imamlar, Pir Hünkar Bektaş Veli'nin Aşkına.

Aşıkların sadıkların, Kerbeladan Sivasbelaya yanıp yakılanların aşkına. Cem erenlerinin ve bir cümle canların gül cemallerine aşk olsun. Çerağı rüşan, fahr-i Dervişan, zuhur-u iman, Himmet-i Piran, Pir-i Horosan, Kürşad-ı Meydan, Kuvve-i Abdalan, Kanun-u Evliya gerçek Erenler Demine Hü!

28. Semah'ın anlam ve önemi.

Alevi-Bektaşî yolunda semahın, Kırklar Meclisi ile başladığına inanılmakta ve Cem sırasında Oniki hizmetten biri olan saz ve söz eşliğinde kadın erkek olarak yapılan hareketleri ifade etmektedir. Tarih boyunca muhafazakar dini anlayış için müzik ve semahı dinsel açıdan sakıncalı görülmüştür. Oysa Alevi-Bektaşî yolunda müzik ve semah, öğretinin, inancın, ibadetin ta kendisidir. Alevilikte, sazsız sözsüz semahsız ibadet olmaz.

Semah sırasındaki hareketlerin değişik anlamları bulunmaktadır. Gökyüzünde uçmak, evrenin dönüşü gibi dönmek, turnalar gibi kanat çırpıp uçmak, haktan alıp halka vermek, paylaşmak gibi değişik bölümlerle farklı simgesel anlamlar vardır.

Alevi Ozanlarından Yunus Emre semahı çarkın dönüşüne benzeterek şöyle der:

*Aşık Yunus sema ile çarh urur
Bu çarhımızı bozan dünyanın*

Ayrıca Pir Sultan Abdal da bir deyişinde şöyle demektedir:

*Kırk Budak'ta¹⁵¹ şem'a yanar
Dolusun içenler kanar
Aşıklar sema döner
Hünkar Hacı Bektaşî Veli*

Semah ve Aleviliği en güzel yorumlayan ozanlarımızdan biri *Aşık*.

*Hudayı ise şöyle diyor:
Bütün evren semah döner
Aşkından güneşler yanar
Aslına ermektir hüner
Beş vakitle avunmayız*

*Canan bizim canımızdır
Teni bizim tenimizdir
Sevgi bizim dinimizdir
Başka dine inanmayız*

*Hüdayi'yem hüdamız var
Dost elinden bademiz var
Muhabbetten gıdamız var
Ölüm olur biz ölmeyiz*

Semah, Aleviliğin önemli inanç-kültür unsurlarındandır. İslam'da kadın erkek ibadet olarak müzik ve söz eşliğinde semah dönmesi kabul edilemez bir olgudur. Bu nedenle Semah geleneğinin kökeni gerek Kırklar Cemi ile gerekse İslam'dan çok öncesi birçok inanç ve gelenekler ile açıklanmaktadır. Semah aynı zamanda Aleviliğin temel ibadeti olan Cem'in de önemli bir parçasıdır. İlahi bir aşk olarak görülür. Semah seyirlik bir oyun değil, kutsal olarak görülen hareketler bütünüdür. Bunun içindir ki semah edilirken "Seyir için olmaya, Hak için ola, Hak için ola" diyerek seslenilir.

Farklı Alevi-Bektaşî yörelerinde, 100'e yakın farklı semah tipleri ve değişik adları bulunmaktadır. Bunlardan en tanınmışları Kırklar Semahı, Turnalar Semahı, Gönüller Semahı, Kırat Semahı, Hubyar Semahı gibi adlarla bilinen değişik yörelere ait semahlardır.

Semahlar normalde kadın erkek karışık, yalın ayak, baş açık, bele kuşak bağlanarak yapılmaktadır. "*Başım açık yalın ayak yürütün, Sen merhamet eyle lebi balım yar*" Ve genelde semah yapılan meydanın bir köşesine mum yakılır. Semahın yöresine ve türüne göre semah edenlerin sayısı da değişebilmektedir. Semaha kalkanlar, uzaydaki gezegenler gibi birbirlerine dokunmadan, daire şeklinde ve karşılıklı durarak semah ederler.

Bütün semah türlerinde ortak olan özellik, yavaş hareketlerle başlayıp, giderek hızlanmasıdır. Semah, ağırlama, yürüme ve

hızlanma olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Zakir, semah değişini bu bölümlerin ritmine uygun çalarken, semahçılar da buna uygun olarak hareket ederler. Semah sırasında yapılan el hareketlerinin ve duruş şekillerinin değişik mistik, felsefi anlamları bulunmaktadır. Örneğin: Eller haktan alıp, halka vermek, gökyüzüne ve yere bakan eller 1. kapı hava ile 4 kapı toprağı, kalbe giden eller canı vs. temsil eder.

Semah sırasındaki el, kol hareketlerinin turnalarla da benzeştirildiği görülmektedir. Bunun nedeni halkın turnayı kendi özlemlerini ulaştıran bir can yoldaşı, dertlere çare bulan bir kuş olarak görmesi ve semaha hareketle, sözle turnayı da dahil etmiş olmasıdır. Turna'nın sesi Hz. Ali'nin sesi ile benzeştirilip saygı duyulması bakımından da önemli olup, Alevilerce değişlerde de özel bir yere sahiptir.

Buna değişlerden şöyle bir örnek verebiliriz:

*Gitme turnam gitme
Nerden gelirsin
Sen nazlı canana
Benzersin turnam*

*Yemen ellerimden beri gelirken
Turnalar O şahı, şahı görmediniz mi?
Hava üzerinde semah dönerken
Turnalar O şahı, şahı görmediniz mi?
Aman turnam Aman Alimisin sen
Yoksa Hünkar Bektaş Velimi sin sen.
Ali sevilmez mi, hey, hey deli misin sen.*

Yine bir başka semah türü olan Kırat Semahı ile insana sadık bir hayvan olması, rüzgar gibi gitmesi gibi yararlı özellikleri nedeniyle at tasvir edilmiş, ve semaha adı verilmiştir.

Ayrıca Muhammed Ali Semahı, Kırklar Semahı, Abdallar Semahı, Ali Yar Semahı, Hacı Bektaş Semahı gibi türlerde de görüldüğü gibi inanç önderlerinin adlarının da semahlara verildiği görülmektedir. Semah türlerine verilen adlarda bölge ve topluluk isimleri de bulunmaktadır. Şiran Semahı, Hubyar Semahı, Urfa-Kıyas vs

Cem İbadeti sırasında Miraçlama deyişinin sonun doğru Kırlar Semahı dönülür. Miraçlamadan sonra veya cem bitikten sonra bazı yörelerde istek semahları da dönülür. Zakirin deyişi ile meydana çıkan semahçılar, meydana niyaz ederek semaha başlarlar. Ağırılama, yürüme ve hızlanma bölümlerinin ardından, yan yana gelip birliğe dönüp, Pir'in (dede/ana) karşısında duaya dururlar.

Dede örneğin şöyle dua verir:

Bismişah, Semahlar saf ola, günahlar af ola, Hak muradınızı vere, varlığımıza birliğimize bir olmamıza merhaba. Semahçılar merhaba der. Ve Bismişah, Semahlar saf, günahlar af ola. Semahlarınız kırklar semahı ola. Hizmet gören canların hizmetleri kabul, muratları hasıl ola. Dil bizden nefes Hz. Hünkar'dan ola.. Hü gerçeğin demine..

Bu duanın ardından semahçılar, geri çekilerek yerlerine otururlar.

29. Evlilik, kız isteme, söz kesme, nişan, nikah ve düğün

Kız isteme ve söz kesme:

Alevi-Bektaşilerde kız ve erkek çocuklar eşit olarak görülmekte ve aile içerisinde kendine güvenen, terbiyeli, özgür bireyler olarak yetişmektedirler. Bu nedenle evlenecek eşlerin seçiminde hem kız hem de erkeğin razılığı olması şarttır. Alevi-Bektaşilerde erkeğin veya kızın razı olmadığı zorla evlendirmeler düşkünlük sayılmaktadır. Gençler evlenmeden önce birbirlerini tanımakta ve evliliğe anne-babalarının da görüşünü alarak özgür iradeleriyle karar vermektedirler.

İki genç evlenmeye karar verdikten sonra sıra kız istemeye gelmiştir. Anne babası ve ailenin yaşlı bir büyüğü ile kızın evi ziyaret edilerek “Yüce tanrının emri ve Peygamber’in kavli yol erkanımız ve İmam Cafer Buyruğu ve iki gencimizin arzusu üzere” kız istenir. Kızın ailesi de evliliğe onay verdikten sonra iki tarafın yakınları çağırılıp “söz kesilir”.

Nişan, nikah töreni ve düğün:

Kız istenip söz kesildikten sonra nişan ya kız evinde veya bir salonda yapılır. Nişan’dan sonra düğün öncesi nikah kıyılır ve düğün hazırlıklarına başlanır. Düğünden önce yine kız evinde kına gecesi düzenlenir. TC yasaları uyarınca dini görevlilere yasal geçerliliği olan nikah kıyma yetkisi verilmemiştir (dini nikah geçerli sayılmaz). Bu nedenle, dini nikah öncesi resmi nikah mutlaka kıyılmak zorundadır.

Resmi nikahla yasal koşullar yerine gelmiş olur ve evlilik resmen yürürlüğe girer. Geleneksel dini nikahı Dede veya yaşlı, saygıdeğer bir aile büyüğü kıyar. Nikah törenini sade veya davetli misafirlerin katıldığı bir törenle yapılabilir.

Nikahı kıyacak olan genellikle Pir (dede), evlenecek gençlerin, anne, babalarının, kız ve erkek vekillerinin adlarını bir kağıda yazar. Sonra ilk olarak evlilik kurumunun sosyal önemini, kişisel sorumluluklarını belirten ve öğütler de içeren kısa bir konuşma yapar. Ardından Pir bir gülbank okur ve Nikahın yapılmasına geçer.

Önce kıza sorar: *“Kızım, Hak’ın emri Peygamber’in kavli, İmam Cafer-i Sadık Buyruğu üzere ve burada bulunan canlarımızın tanıklığı ile oğlu veden olma’yı eş olarak kabul ediyor musun?”* Kız bu soruya evet yanıtı verirse. Pir, vekilleri ve orada bulunan herkesi tanık göstererek, *“Canlar, duydunuz tanıksınız.”* der. Bundan sonra aynı soruyu Pir oğlana sorar: *“Oğlum, Hak’ın emri Peygamber’in kavli, İmam Cafer-i Sadık Buyruğu üzere ve burada bulunan canlarımızın tanıklığı ile kızı veden olma’yı eş olarak kabul ediyor musun?”* Oğlan bu soruya evet yanıtı verirse, Pir vekilleri ve orada bulunan herkesi tanık göstererek, *“Canlar, duydunuz tanıksınız.”* der.

Böylece kızın, oğlanın ve vekillerle, katılanların şahitliği ve onayı ile Pir nikahın tamamlandığını açıklar: *“Bende tanıkların ve konukların huzurunda, kendi razılığınız ile inanç ve yolumuz üzere sizi birbirinize eş olarak ilan ediyorum. Hak-Muhammed-Ali, Hünkar Bektaş Veli, gerçek erenler ve burada bulunan tüm canlar evlilik için verdiğiniz söze tanık olsun. Kıyılan bu nikah, her iki taraf için hayırlı, uğurlu olsun. Yüce Tanrı sizleri mutlu eylesin, darda bırakmasın.”* der.

Nikah bu şekilde kıyıldıktan sonra Dede evlenen çift ve oradakiler için şöyle dua eder:

“Saygıdeğer Canlar! Birbirlerini eş olarak seçmiş bu canlarımızın mutluluğu için, öz gönül birliği ile dua edelim.

Hak-Muhammed-Ali, Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli, erenler meydanında, Hak Yolunda, siz değerli canlarımızın huzurunda kıydığımız bu nikahı kutlu eylesin. Nikahı kıyılan bu canlarımızın ömürlerine bereket, vücutlarına sağlık, rızklarına genişlik versin. Dünya ve ahirette mutlu olsunlar. Varlıkta, yoklukta; hastalıkta,

sağlıkta; tasada ve kıvançta birbirlerini en içten sevgiyle destekleme gücü versin. Yuvaları mutlu, ağızları tatlı olsun. İmam Hüseyin katarından, didarından, yolundan ayırmasın. Aralarındaki sevgi, artsın eksilmesin, Hz. Ali ile Hz. Fatıma anamız arasındaki sevgi olsun. Soylarından gelecek çocukları kendilerine, yolumuza ve bütün insanlığa hizmet etsin, hayırlı-uğurlu olsunlar.

Üçler, Beşler, Yediler, 40'lar, gerçek erenler her zaman yardımcıları olsun. Bozatl Hızır yoldaşları olsun. Görünür, görünmez kazalardan, belalardan saklasın, beklesin. Hak dilde dileklerini gönülde muratlarını. Eşimizin, dostumuzun,¹⁵² içinde de bu canlarımızın ağız tadlarını bozmasın. Burada, bu mutlu günde bulunan siz canlarımızı da her iki cihanda mutlu eylesin. Hazreti Pir, Ulu divanda¹⁵³ utandırmasın. Dualarımızı da kabul eylesin.

Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkar Bektaş Veli, Kerem-i Evliya, gerçekler demine hü mümine Ya Ali..."

Dede'nin okuduğu bu duadan sonra nikahı kıyılan çift, önce Dede'nin ardından anne ve babalarının ve daha sonra da orada bulunanlarla görüşürler. Daha sonra Dede, Nikah için hazırlanmış içecekten doludan bir bardağa doldurarak yarısını kıza yarısını da erkeğe içirir ve orada bulunanlara da dağıtılır, lokmalar yenilir. Böylece dini Nikah töreni bu şekilde sona ermiş olur. Alevi geleneğinde düğünlerde dini içerik bulunmaz, misafirler yemek yer, içip, dans edip eğlenilir. Fakat istenirse nikah, düğün töreninin başlangıcında yapılabilir.

30. Alevilikte Pir (dedelik) kurumu ve eğitimi.

Alevilikte Pir (dede/ana) kurumu 1-Rehber, 2-Pir, 3-Mürşid üçle mi üzerine kuruludur. Anadolu Alevileri yüzyıllardır inanç önderlerini, "*Pir Dede*" veya bayansa "*Pir Ana*" olarak adlandırmışlardır, yani PİR deyimi bay bayan inanç önderlerimizin ortak isimidir.. Rehber pire bağlıdır, onun yardımcısıdır, pirin olmadığı yerde canlara yol erkan konusunda rehberlik eder. Pir, mürşide bağlıdır ve mürşidlik bir üst başvuru makamıdır, yani pirlerin bir üst kurulu, postnişinlik makamıdır. Önceleri bayanlarında pir postuna oturduğu görülse de Cemleri daha çok 'erkek' dedeler yürütmüş bu nedenle Pir yerine "dede" terimi öne çıkmıştır..

Bugün artık özellikle Avrupa'da bayanların da cem yürüttüğü görülmekte.. İnanç önderlerimize ortak tanım olarak 40'ların yarısının

bayan olduğu, Alevilikte kadın erkek eşitliğı ve Yol erkan aşısından da inanç önderlerimize “dede” yerine PİR teriminin kullanılması daha doğrudur. Alevi toplumunun özellikle inançsal alandaki lideri Pirlerdir. Pirlerin işlevlerini anlatırken daha da ayrıntılarıyla belirteceğimiz üzere Pirlerin sahip olduğu işlevler ve güçleri onları Alevilikte çok özel bir konuma getirmektedir.

Geçmişte toplumsal düzeni sağlayan kurum ve kuralların oluşumu ve uygulanmasında onların çok önemli bir yere sahip olduklarını söyleyebiliriz. Pirlerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güç olmuştur. İçerisinde bulunduğu toplumsal yapının gereklerine göre şekillenmiş ve bu bakımdan bazı yöresel farklılıklar da gösteren Pir (dedelik) kurumu, Anadolu’da Aleviliğin inanç ve kültür esaslarının günümüze ulaşmasında birinci derecede rol sahibidir.

Anadolu’da Aleviliğin sosyal ve inançsal yapılanmasında temel öneme sahip kurumlardan en önemlisi pir (dedelik) kurumudur. Alevi Pirleri, Türkiye’nin çeşitli yerlerinde bulunan dergah veya “Ocak”lara yani Pir aileleri soy zincirlerine bağlıdırlar. Fakat tüm Pirlere (dedeler), soyumdan gelen değil yolumdan giden bu yolun yolcusudur diyen Hünkar Bektaş Veli ve dergahını *Serçeşme* olarak kabul eder ve oraya gönül bağı ile veya direk bağlıdırlar.

19. Yüzyıl sonlarında Anadolu’da yaşanan sosyo-ekonomik dönüşüm ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sonrası, giderek artan oranda yaşanan, kırdan kente göç olgusu ve cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra getirilen *tekke ve zaviyeler* kanunu ile Alevi dergahların kapatılması (Aleviliğin yasaklanması) nedeniyle, zayıflamış olan bu kurum, yinede Anadolu’da Aleviliğin günümüze ulaşmasında birinci derecede rol oynamıştır. Tekke ve zaviyeler kanunu ile ve ‘sözde devletin laikliğı’ için, getirilen yasaklar diğer inançlar üzerinden hemen kaldırılmış fakat, Alevilik halen bir inanç olarak resmen kabul edilmemiştir. Tüm bunlara rağmen Pir (dedelik) kurumu kendini koruyabilmiştir.

Alevi Bektaşilikte Pir (dedelik) kurumu üçlü bir hiyerarşiye dayanır: 1-Rehber, 2- Pir, 3-Mürşid. Alevi-Bektaşî pirleri genel olarak üç kategoriye ayırabiliriz:

1-Bağımsız ocakzade pirlere/dedeler,

- 2-Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı dedeler/babalar,
3-Ocazkade dedelerce görevlendirilen dikme dedeler/babalar

Bilindiği üzere Alevi-Bektaşî köylerinde cemaatin lideri dedelerdi. Dedeler, sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunurlardı ve Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güçtü. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi topluluklar, aynı gücün yani dedelerin sıkı kontrolü altındaydı. Bu sosyal kontrol bugün sembolik bir düzeyde de olsa dedelerin rolü ve toplumun onlara olan saygısı halen büyük ölçüde sürmektedir.

Pirlerin/dedelerin çoğu “*gezicî*”dirler, bir başka deyişle belli zamanlarda kendilerine bağlı yerlerdeki taliplerini ziyaret ederek, cemler düzenler, topluluğu bilgilendirir ve anlaşmazlıkları giderirler.

Ocazkade dedeler arasında “*El ele el Hakka*” şeklinde de ifade edilebilen, “Mürşid-Pir-Rehber” şeklinde bir görev bölümüne gidildiği de bilinmektedir. Taliplerin hizmetlerini görmek üzere ocak mensubu Pir böyle bir iç hiyerarşik düzen oluşturmuşlardır. Burada Mürşid en üst başvuru makamıdır. Rehber Pir’e, Pir Mürşid’e bağlıdır. Mürşid de davranış ve kararlarında bağımlıdır. Bu hem manevi anlamda “Yol”a bağlılık, hem de Buyruklar gibi yazılı kutsal metinlere bağlılık şeklinde ortaya çıkar. Kimi yerlerde toplumun, Piriğin/Mürşidliğin gereklerini yerine getirmeyen kişileri (dedeleri) dışladıkları da görülebilmektedir.

Bugün Avrupa Alevi örgütlenmesinde Pirler dedeler/analar Alevi Kültür Merkezleri ve federasyonları altında “inanç kurulları” olarak örgütlenmiş durumda.. Örneğin Danimarka’da federasyonumuza üye her AKM (genel kurulunda) 12 hizmet görevlilerinden oluşan bir inanç kurulu seçiyor. Bu kurulların pir ve rehberleri, federasyon inanç kurulunu oluşturuyor, inanç kurulu başkanı direk federasyon yönetim kurulu üyesi. Federasyon inanç kurulumuz, üyesi olduğumuz Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonuna bağlı diğer federasyonların inanç kurulları ile birlikte çalışıyor.

Danimarka’da şu an yeteri kadar pirimiz olmadığı için, gerektiğinde en güçlü ve yakın kurum olarak AABF Almanya Federasyonumuza bağlı pirlerimizi, hizmet için çağırıyoruz. Federasyonlarımıza bağlı, üye AKM derneklerimiz cemaat işlevi görüyor ve inanç boyutu ile

beraber, üyelerine sosyal-politik, kültüre, eğitimsel, sportif vs. hizmetlerde sunuyor. (DABF ve üye derneklerimizin tüzüklerini ve faaliyetlerini www.alevi.dk internet sayfamızda bulabilirsiniz.)

Pirlerin (dedelerin) nitelikleri

Alevi pirlerinin geleneksel yapı çözülmeden önce şu niteliklere sahip oldukları görülmektedir:

- 1- Bir ocaktan gelmek, yani *ocakzade* olmaları veya hizmet veya keramet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir erenin soyundan gelen ocakzade bir aileye mensup olmak, ve buradan çocukluktan başlayarak eğitim almış olmak,
- 2- Bilgili, eğitici ve terbiye edici olmak,
- 3- Adaletli, ahlaklı ve örnek insani özelliklere sahip (mürşid-i kâmil) olmak,
- 4- Temel inanç esaslarını ve uygulamayı gösteren Makalat, "Buyruk" kitaplarında yazılı esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyuyor olmak.

Pir dede/ana olarak görev yapabilmek için bugünde, bir anlamda yukarıdaki nitelikler aranmaktadır. Fakat bugün artık, ancak en az lise düzeyinde eğitimi olan, suç işlememiş, uzun süre pratik deneyimi olan ve Alevi Federasyonlarının veya akademik kurulların düzenlediği Pir (dedelik) eğitimi tamamlayıp, inanç kurullarımızca onaylanan veya HBV dergahından eğitim/onay almış olanlar Pir dede/analık yapabilmekte.

31. Pirlerin (dedelerin) işlevleri

Alevi-Bektaşî pirlerinin geleneksel yapı çözülmeden önceki kırdan kente göç öncesi dönemdeki başlıca işlevleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma,
2. Toplumu *irşad etmek* aydınlatmak, bilgilendirmek
3. Toplumda birliği ve dayanışmayı sağlamak,
4. Sosyal ve inançsal hizmetleri (cem, cenaze, evlenme törenleri vb.) yönetme, yürütme,
5. Adaleti sağlamak,
6. İnancı ve gelenekleri yaşatmak ve aktarmak,

7. Kutsal güçleri nedeniyle maddi-manevi sorunu olanların, hastaların başvuru yeri olmak.

Eski zamanlarda bağımsız ocakzade dedelerin belli dede ailelerinden gelme şartı aranıyordu. Ancak Çelebilere bağlı dedelerin ve dikme dedelerin, babaların belli bir soydan gelmeleri şart değildi. Dedeler, aile içerisinde belli bir eğitim görüyor ve zaman içerisinde deneyimli pirlerle birlikte ve onların uygulamalarında bulunarak bu kurumun gereklerini öğreniyorlardı. Zaman içerisinde eğitim düzeyi ve olanaklarının gelişmesiyle birlikte dedelik kurumunun işlevlerinde değişiklik gereksinimi doğmuştur. Böylece artık kentlerde yerleşmiş olan Alevi-Bektaşilerin kurdukları dernek, kültür merkezlerinde inançsal hizmetleri görmek üzere gönüllü veya maaşlı özel eğitim almış dedeler görevlendirilmeye başlanmıştır.

Alevi-Bektaşiler arasında dedelerin soydan değil de eğitimle seçilmesi ve dedelerin işlevlerinin günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi konusunda görüş birliği vardır. Bu amaçla pirlük hizmeti görececek kişilerin yetiştirilmesi için Federasyonlarımız ve Akademik kuruluşlarca çeşitli eğitim kursları açılmakta, bu kursları başarıyla tamamlayanlar Pir olarak görevlendirilmektedir.

Şu anda Danimarka'da ikamet eden eğitimini tamamlamış dede yoktur, bu nedenle derneklerimizde, rehberlik hizmeti yapan canlar bulunmakta, cem ve benzeri durumlarda Almanya diğer Avrupa ülkeleri veya Türkiye federasyonumuza, kurumlarımıza bağlı dedeleri getirmektediriz. Federasyonumuz Aleviliği Danimarka'da inanç toplumu olarak kabul ettirmiş durumda, dolayısı ile artık yurt dışından getireceğimiz inanç önderlerimize Danimarka'da oturma ve çalışma izni, alma hakkımız var.

Aynı zamanda federasyonumuz, Danimarka'da da birkaç üyemizin, Pir ve öğretmenlik eğitimi alması için çalışmaktadır. Pir eğitimi almak veya yenilemek için, Almanya federasyonumuz ve bazı kurumlarımız uzun süreli kurslar düzenlemekte. Derneklerimiz bu kurslardan geçen ve kurumlarımıza üye/bağlı olan dedeleri seçebilmekte. Bunun dışında okullarda Alevilik üzerine çocuklara vs. ders verecek öğretmenlere yönelikte Almanya'da Alevilik kursları verilmekte. Danimarka'da da Alevilik derleri konusunda çalışmalarımız sürüyor.

Alevi kurumlarımız pirlerimiz, Alevilik ve kurumlarını reform etmek, Pir dede/ana eğitimini Hacı Bektaş Veli Dergahına bağlı ve Avrupa'da şubeleri olan Akademik bir kurum altına toplamaya çalışmaktadır. Tabi ki tüm bunlar, birazda Türkiye Cumhuriyeti makamlarının Alevi-Bektaş inancımızı, kendine özgü bir inanç olarak resmen kabul edip, etmemesine haklarımızı vermesine bağlı. Alevi inancımızın resmen kabul edilmesi, Cemevleri, zorunlu din dersleri, diyanet ve kimliklerden din hanesinin kaldırılması, laiklik gibi, Alevilerin birçok istemleri Avrupa Birliği ve insan hakları mahkemesine taşınmış ve Aleviler haklı görülmüştür. Alevi federasyonlarımız Türkiye'de bu istemlerimizin haklarımızın tanınması konusunda kararlı mücadele vermektedir.

32. DABF Logo / amblemi

© Yandaki Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu amblemi 11.9.1999 tarihinde federasyonun kuruluşu ile birlikte kabul edilmiştir. Amblemde bulunan:

GÜVERCİN: sembolik olarak Hünkar Bektaş Veli'yi, ve dünyada barışın korunmasını simgeliyor.

EL ve 5 PARMAK : Dünyayı çevreleyip koruyan 'El' Alevilikte kutsal sayılan insanı ve emeğin yüceliğini, bir bilge kişiden Pir'den El (eğitim) almayı, ve el-ele el hakka düşüncesini simgeler.

Beş parmak: Alevi Bektaş felsefesinde hava, ateş, su ve toprağa bağlanan 4 kapıyı ve bu 4 unsurun evriminden oluşan canlıları (insanı) ve Hünkar Bektaş'a isim veren 5 taşları simgeler. Ayrıca güvercine baş olan başparmak *Hararet nardadır sacda değildir, Keramet BAŞTADIR, taçta değildir, Her ne arar isen kendinde ara, Kudüs'te Mekke'de hac'da değildir* diyen HBV Serçeşme'yi simgeler. Beşler ayrıca Alevilikte, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin'i Ehli-Beyti simgeler.

DÜNYA: Alevilikte doğa sevgisini, doğal olmayı, olduğun gibi görünmeyi, Aleviliğin evrenselliği ve 72 milletle bir bakış, evrenselliği milliyet ayırmama, gibi konuları simgeler.

12 KÖŞELİ YILDIZ: Alemi, güneşi ışığı aydınlığı, 12 gezegeni, 12 ayı, 12 burç, 12 saat vs. ve ilk çağlardan buyana bir çok inançta var olan 12 tanrı, 12 havari, Alevilikte 12 imamları simgeler.

DABF yazısı üzerinde; D harfinde, Alevilikte Hak-eşitlik ve adaleti, insanı temsil ettiğine inanılan Hz. Ali'nin çatal kılıcı Zülfikar simgesi. A harfinde Alevilikte ocak/ateş yaratıcı enerji, kutsal ışık kabul edilen çerağ alevin simgesi. B harfi üzerinde kadın ve erkek siması, Alevilikte cinsiyet eşitliğini ve birliği simgeler. 3 sayısına benzeye B Alevilikte çokça kullanılan, el-dil-bel, Hak-Muhammet-Ali, insan-doğa-tanrı, birliği gibi 3'lemeleri simgeler.

(F: Amblemi çizen Feramuz Acar)

33. DK Alevi inanç toplumu olarak yasal haklarımız.

Danimarka yasaları uyarınca inanç toplumu olarak kabul edilebilmek için bir inancın: Bir tanrı anlayışı, ikrarnamesi, etik (ahlak) kuralları, tarihi kaynakları, insan onur ve sağlığına aykırı olmayan ibadetleri, inanç önderlerinin eğitimli olması, demokratik bir tüzük ve sorumlu tutulabilecek kurum yönetimi ve belirli bir sayıda üyesi vs. olması gerekiyor. Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonumuz 2 yıllık bir çalışma sonucu gerekli belge ve örgütlenmesini tamamlayıp. Danimarka makamlarına inanç başvurusunda bulundu. Ve tüm şartları yerine getirdiğimizi için 25 ekim 2007 tarihinde, Alevilik Danimarka'da kendine özgü bir inanç olarak resmen tanındı. Resmi inanç toplumu olarak Danimarka yasaları uyarınca şu yasal hakları elde etmiş olduk.

- 1- İnancımıza kişi ve kurumlarımıza yapılacak maddi manevi saldırı, hakaretlere karşı yasal koruma, güvence altına alındık.
- 2- Resmi geçerliliği olan nikah kıyma yetkisine sahip olduk.
- 3- Yurtdışından getireceğimiz inanç görevlilerine oturma çalışma izini alabiliyoruz.
- 4- İstersek ayrı kendi mezarlığımızı açma olanağımız var.
- 5- Şahıslar ve işyerleri DABF Alevi inanç toplumuna yapacakları bağışları vergiden düşebiliyor.

- 6- İnanç kurumu olarak mülk, vakıf, fon ve gelir vergilerinden muaf tutuluyoruz.
- 7- Bazı yeni çıkacak yasalar hakkında görüş belirtme hakkımız var.
- 8- Bazı sosyal, kültürel faaliyetlerimize, yardım alma olanağımız var.
- 9- Ayrıca resmi inanç toplumu olduğumuz için okullarda verilen din derslerinde, Alevilik hakkında da eğitim/bilgi verilecek.

Federasyonumuz önümüzdeki dönem bu yasal haklarımızdan yararlanarak, başta üye derneklerimizin ihtiyacına göre, inançsal sosyal kültürel eğitim faaliyetlerimizi yürüteceğimiz Alevi Kültür Merkezi (cemevi) binaları yaptıracak veya satın alacak. İhtiyacımız oranında inanç önderi Pir (dede/ana) sağlanacak, cenaze vb hizmetlerimiz kumlaştırılacak. Ayrıca gençlerimize saz, semah kursları, derneklerde, okullarda Alevilik dersi verecek öğretmen, ve kurumlarımızda bürokratik işleri, iletişimi yürütecek, eğitimli kadro sağlanacak. Bu konularla ilgili ayrıntılı bilgi ve gelişmeleri www.alevi.dk internet sayfamızdan izleyebilirsiniz.

34. Türkçe ve yabancı dillerde yararlanılan bazı kaynaklar

- Bektachiyya, Etudes Sur L'ordre Mystique Des Bektachis Et Les Groupes Relevant De Hadji Bektach: Ed.Alexandre Popovic - Gilles Veinstein, Isis, 1995.
- Atalay, Besim (1991): Bektaşilik ve Edebiyatı, Çev. Vedat Atila, İstanbul, Ant Yayınları.
- Birge, John Kingsley (1982): The Bektashi Order Of Dervishes, U.S.A., Hartford Seminary Press, 1937, Reprinted by London, Luzac&Co, 1982.
- Clarke, Gloria L. (1999): The World Of The Alevis, Issues Of Culture And Identity, Including a comparison of the Anatolian Alevi Ocak with the North Indian Gharana, İstanbul&New York, AVC Publications .
- Faroqhi, Suraiya (1981) : Der Bektashi-Orden in Anatolien, Wien, Institut für Orientalistik.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1958): Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli "Vilayet-nâme", İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Hasluck, F.W. (1928): Bektaşilik Tetkikleri, İstanbul, Anadolu'nun Dinî Tarih ve Etnografisine Dair Tedkikat Merkezi Neşriyatı, y.b..

- Kehl-Bodrogi, Krisztina (1988): Die Kizilbas/Aleviten. Untersuchungen über eine esoterische Glaubensgemeinschaft in Anatolien. Islamkundliche Untersuchungen, Bd. 126. Berlin.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina, Barbara Kellner-Heinkele, and Anke Otter-Beaujean, eds. (1997): Collected Papers of the International Symposium «Alevism in Turkey and Comparable Syncretistic Religious Communities in the Near East in the Past and Present, *Berlin, 14-17 April 1995*. In *Syncretistic Religious Communities in the Near East*. Studies in the History of Religions, Numen Book Series, edited by H. G. Kippenberg, E. T. Lawson, vol. 76. Leiden: Brill.
- Markussen, Hege Irene (2000): Alevilik ve Bektaşilik Religion And Identity Formation In Contemporary Turkey, Hovedfagsoppgave i Religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Mélikoff, Irène (1998): Hadji Bektach: un mythe et ses avatars. Genèse et évolution du soufisme populaire en Turquie, *Islamic History and Civilization, Studies and Texts 20*. Leiden: Brill.
- Mélikoff, Irène (1993): Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Türkçesi: Turan Alptekin, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Mélikoff, Irène (1998): Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.
- Ocak, A. Yaşar (1996): Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Noyan, Bedri (1987): Bektaşilik Alevilik Nedir, İlaveli 2.b. Ankara, y.b.
- Olsson, Tord, Elisabeth Ozdalga, and Catharina Raudvere, eds. (1998): Alevi Identity: Cultural Religious and Social Perspectives, *Transactions: Swedish Research Institute in Istanbul*, vol. 8.
- Ulusoy, A. Celalettin (1986) : Hünkar Hacı Bektaş Veli Ve Alevi-Bektaşî Yolu, 2.b, Ankara, Akademi Matbaası.
- Vorhoff, Karin (1995): Zwischen Glaube, Nation und neuer Gemeinschaft: Alevitische Identität in der Türkei der Gegenwart, *Berlin*, (Islamkundliche Untersuchungen, Bd.184.)
- Mélikoff, Irène (1993): Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Türkçesi: Turan Alptekin, İstanbul, Cem Yayınevi.

- Mélikoff, Irène (1998): Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.
- Noyan, Bedri (1987): Bektaşilik Alevilik Nedir, İlaveli 2.b. Ankara y.b.
- Yaman, Ali (1998): Alevilik Bektaşilik Bibliyografyası, Mannheim: Institute of Alevi Bektashi Culture.
- Yaman, Ali (2004): Alevilikte Dedelik ve Ocaklar, İstanbul, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.
- Yaman, Mehmet (1995): Alevilik İnanç Edeb Erkân, 4.b. İstanbul, Ufuk Matbaası.
- Esat Korkmaz, (2003) Alevilik Bektaşilik, terimleri sözlüğü, kaynak yayınları
- Ünsal Öztürk, (2005) Alevilerin Gizli Sırrı, Yurt Kitap Yayın
- Erdogan Çınar, (2004) Aleviliğin Gizli Tarihi, Chiviyazıları, Mjora Kitap..
- Erdogan Çınar (2006) Aleviliğin Kayıp Bin Yılı, Chiviyazıları, Mjora Kitap
- Süleyman Diyaroğlu (2005) Alevilik Batınlık Ezoterizm Chiviyazıları, Mjora Kitaplığı
- İsmail Kaygusuz (2005) Aleviliğin Doğuşu, Su yayınları

35. Alevi-Bektaşî internet sayfaları

www.alevi.dk
www.alevi.com
www.alevifederasyonu.com
www.hacibektasvakfi.org
www.pirsultan.net
www.hakder.nl
www.fuaf.org
www.bagb.be
www.iabf.ch.tr
www.isvecakm.com
www.home.no.net/aleviler
www.alevi.at
www.alevi.org.uk
www.kanadaalevi.com

www.kktcalevileri.org
www.yoltv.eu
www.alevionline.com
www.aleviweb.com
www.gencalevilerharekati.eu
www.nurhakdagi.net
www.aleviweb.com
www.alevileriz.biz
www.alevibektasi.org
www.alevihaberajansi.com
www.alevisiteleri.net
www.aleviforum.com
www.alevihaber.org
www.alevi-forum.com
www.dersim.biz
www.alevi.org
www.hacibektaslilar.com
www.madimak.de
www.2temmuz.com
www.hubyar.org
www.wikipedia.org/wiki/Alevi
www.religion.dk/tema (*Alevi*)
www.dr.dk/tro/temaer/ (*Alevi*)

36. Sözlük - Dipnotlar

¹ **Pir Hünkar Hacı Bektaş Veli** = (1210-1271) Alevi-Bektaşî inancın kurucu ve kurumlaştırıcısı, Hz. Pir, Serçeşme kabul edilen ulu önder, düşünür. (15. bölüme bak.)

² **Şamanizm** = Kuzey ve orta Asya (eski Türk) inancı, her şeyin ruhu olduğu, toplumcu ve kadın erkek eşitliğine dayanan, müzik, danslı ibadet gelenekleri olan bir inanç.

³³ **Mazdek, Mazdekçilik** = İranlı Mazdek (535) tarafında kurulan, kamucu, eşitlik ve paylaşım felsefesine dayalı eski İran inancı.

⁴⁶ **Mani, Manicilik** = inançları akla uygun yorumlama, iyilik kötülük, ele, dile, bele sahip olma gibi ilkeleri içeren İranlı Mani tarafından (300) kurulan, eski İran ve çevresinde yaygın bir inanç, öğreti.

⁵⁷ **Zerdüş, Zedüşlük** = Eskiden İran ve doğu Anadolu'da egemen olan, diyalektik tasarıma, iyilik kötülük, ışık karanlık, mutluluk, hak ve doğruluk vs. içerikli (iö 608-551) Zerdüş tarafından kurulan bir inanç.

⁶ **Senkretik -gnostik** = MÖ/ 4 yy. başlayarak, tanrı, insan, alem, kurtuluş, bilim ve sevgi gibi temel konularda kendine has açıklamalar getiren, hayat ve ışık kültürüne bağlı (temayül) sezgici sentezi, yaratıcı bağdaştırıcı felsefi inançsal akımların ortak isimi.

⁷ **Tasavvufi (felsefi) sofî** = İslam'î inançsal felsefi, yeni Platoncu mistik akım, trans, bilim, sevgi temelinde tanrıyla bütünleşmeyi içeren gizemci batını içsel inanç sistemi.

⁸ **Hak Yolu** = Tanrı ile bütünleşme yolu, doğruluk, insanlık yolu, 4 kapı, 40 makam. Alevi-Bektaşî inanç ve öğretisi.

⁹ **Alevî** = Alevî (Bektaşî, Kızılbaş) inancına mensup olan. Alevî kelimesi iki anlamlıdır, bir şeyin alevî ışığı olmak, yaratıcı nur, ışık, ateş od ocak, çerag, ışık tairesi, Hak-Muhammed-Ali nuru, ayrıca Hz. Ali yanlısı olmak anlamlarına gelir (bak. Hz. Ali 11. bölüm)

¹⁰ **Kızılbaş** = Alevî Bektaşîliler için kullanılan genel isim veya insan sevgisi ve 'muhabbeti' bilim, ışık vs. temel alan, mistik, felsefi politik Alevilik akımı. Kızılbaş kelimesi Türkçe olup, Hz. Ali ve Sah İsmail askerlerinin başlarına kızıl şerit bağlamaları, Kerbela'da İmam Hüseyin'in (680) başının kesilmesi, ben tanrıyım dediği için Halacı Mansur'un (857-922) kesilen bileklerini yine en-el.hak diye başına götürmesi ve işkence ile katledilmesi, Bektaşî dervişlerinin 12 dilimli kırmızı başlık taşımaları, Hz. Ali'nin bir savaşta başına kızıl kanlı şerit bağlaması, gibi olaylar kaynak olarak gösterilir.

¹¹ **Alevilik** = 1200 yıllarda Anadolu'da (Türkiye'de) Hünkar Bektaş Veli ve dervişlerince kurumlaştırılan, Alev ve Ali kültürüne bağlı, inançsal felsefi, sentezi bir inanç, öğreti.

¹² **Ali** = (Hz. Ali 598-661) Hz. Muhammed'in amca oğlu, ve damadı, (kızı Fatma ile evli) 4. halife, 12 imam inanç geleneğinde 1'ci imam. Anadolu Alevileri Ali'yi bir 'kült' Ali nur ışık, kamili insan kabul eder, tanrısallaştırır. (bak 11. bölüm)

¹³ **Haç** = Müslümanların Arabistan'ın Mekke şehrinde bulunan Kabe'yi ziyaret etme ibadeti. HBV'nin deyimiyle 'Benim kabem insandır' inancında olan Aleviler Kâbeye haça gitmezler. Aleviler haç niyetine bir dostu veya "Hacım Beş-taş" diye Hacıbektaş dergahını vs. ziyaret ederler

¹⁴ **Cem** = Alevi-Bektaşî inancının en önemli, 12 HİZMET'in yürütüldüğü, temel ibadetidir. Kadın, erkek müzik, semah, lokma, dem vs. ile yapılan, Cemin kökeni eski şaman, İran kralı Cem (Cem-şid =şarap aşk-ışık) ve 40'lar cemi mitolojisine dayandırılır. Kelime anlamı ile cem birlik toplanmak demektir. (Bak: 12.bölüm 40'lar cemi)

¹⁵ **Semah** = Sema, gökyüzü uzaya tüm varlıklarla, ses müzik eşliğinde, hareket etme, çarkı-devir varlık (tanrı) ile bütünleşme vs. anlamında. Alevî Cemlerinde ibadet ortamında kadın erkeli yapılan ibadet, rituel bir 'danstır'. (bak 28. bölüm)

¹⁶ **Musahiplik** = Alevi-Bektaşî inancında iki aile arsında yapılan inanç/yol kardeşliği. (Bak 17. bölüm)

¹⁷ **Sünnî İslam** = Kurana, Hz. Muhammed'in sünneti (davranış ve uygulamalarına, söz ve hadislerine) ve 4 mezhep kurucusu (Hanefî, Hanbalî, Şafî, Malik'in) yorumuna (okullarına) dayalı, İman, Namaz Oruç, Hac ve Zekat 5 şarta (şeriat) kurallara uyan 'ehli-sünnet mezhebi', İslam anlayışı.

¹⁸ **Şii İslam** = (Şia takipçi) İran Irak Bahrain de yaygın olan ve 4 Sünnî mezhebin İslam-i şeriat kuralları dışında, ayrıca İmam Cafer (Caferî mezhebi okulunu da) kabul eden ve uygulayan, Muhammed'ten sonra halifeliğin birincil olarak Hz. Ali'nin hakkı olduğunu savunan, İslam anlayışı. Anadolu Alevi-Bektaşîliğinin Ehlibeyte sevgi besleme dışında Şiilikle ortak yanını yoktur.

¹⁹ **Mitoloji**: Antik devirde, tanrı, yarı tanrı ve kahramanların efsane öyküleri.

²⁰ **Vahdet-i Mevcut** = Varlığın birliği, Aleviliğin tanrı inancı, vardan var olma, var eden ve edilenin bir olduğu inancı ve felsefi düşüncesi.

²¹ **Alev** = ışık, al kırmızı alev ocaktan çıkan ateş ışık, nur, kutsal ışık.

²² **Adem** = adam, insan, tanrının görünüş alanına çıktığı ilk insan. *Ademperestlik* = insana tapma.

²³ **Kamil-i insan** = insanı kamil, olgun, bilinçli, mükemmel insan, tanrısal tanrı ile bütünleşmiş insan. *Kamili toplum* sınıfsız sömürsüz toplum, Alevilikte Rıza Şehri.

²⁴ **Enel-Hak** = Ben gerçeğim, tanrı bende, kendini aşan tanrıyı kendinde gören, kendini tanrıda gören, onunla bütünleşen. Enel-hak sözünden dolayı Halacı Mansur (922) işkenceyle katledilmiştir. Alevi-Bektaşî cemlerinde onun adına *Mansur Darına* durulur. *Dar-ı Mansur*.

- ²⁵ **Hak** = Tanrı, Allah, Hakikat, gerçek, varlık, doğru, pay, hak, adalet, toprak, yaradan insan. HAK Alevilikte tanrı adı için en çok kullanılan terimdir. Ayrıca Ya Ali, Şah, Hü, Hüda, Mevla, gibi kelimelerde çok kullanılır.
- ²⁶ **Buyruk** = Yapılması, uyulması istenen sözler, kurallar. İmam Caferi Sadık'a ait (699-766) olduğu kabul edilen Alevi-Bektaşî inancı erkan namelerini bir bölümünü içeren yapıt. 16. yy. yazılmış Büyük Buyruk ve 17 yy. yazılmış küçük Buyruk diye, 2 Buyruk kitabı vardır. Aleviler bütün kutsal yapıtları olduğu gibi Buyruğu da batini bir şekilde yorumlarlar.
- ²⁷ **Makalat** = Hünkar Bektaş Veli'ye (1210-1271) ait olduğuna inanılan kitap. Alevi-Bektaşî inancının temel ilkeleri, etik kurallarını öğretilerini içeren yapıt..
- ²⁸ **Zahiri** = yüzeysel şekilsel, dış, dışsal, görünen dünyaya ilişkin, yazıları yüzeysel yazdığı gibi yorumlamak. (*Şeriat kuralları*)
- ²⁹ **Batini** = içsel, öz, sır, gizemli, iç anlam ve yorum. Batınlık 9.yy İran'da Desyan tarafından başlatılan, Hasan Sabah, Bebek vs. devam eden kutsal kaynakları kitapları, İncil, Kur'an vs. içsel yorumlayan akım.
- ³⁰ **Hak-Muhammed-Ali** = Alevilikte (üçü bir söylenir) İnsan tanrıcılık, toplumsal diyalektiğin dışa vuruşunu anlatan üçleme. Üçü bir Ali, Tanrı-evren-insan birliği. Hak-Muhammed-Ali, Kamili insanlık yolu, Alevi-Bektaşî Yolu.
- ³¹ **Bir hadis** = "Ben Ali'yim, Ali Benim" Hz. Muhammed'in söylediğine inanılana bir söz. *Hadis* = Hz. Muhammed'in söz davranış ve kişiliğine ilişkin, kendisinin veya çevresindekilerden aktarılan bilgi söz.
- ³² **Devriye** = Alına geri dönmek, Alevi inancında tanrısal ruh/canın doğa süzgecinden geçerek, insanla olgunlaşıp ölümden, sonra yine yaratana, tanrıya geri dönmesini kapsayan inanç anlayışı..
- ³³ **Yol** = Aleviler inançlarına YOL, hak (tanrı) yolu, insanlık yolu derler. "Biz mezhep bilmeyiz YOLumuz vardır"
- ³⁴ **4 kapı** = Hünkar Bektaş Veli'nin kamili insan olma tanrıyla bütünleşme, insani kamil olma öğretisi. HBV insan yaşam ve düşüncelerini şeriat tarikat marifet hakikat olarak 4 aşamaya ayırır ve bunları, canlı varlıklara temel olan hava, ateş, su, ve toprak ile özleştirir, 4 kapıda can. (*Bak 6. bölüm*)
- ³⁵ **Edeb** = Alevilikte eline diline beline sahip olmak ilkesinin kısaltılmış hali. EDEB Aleviliğin temel etik/ahlak ilkesidir. Yola girecek olan kişi (talip) edebine sahip olacağına dahi cemde söz (ikrar) verir.
- ³⁶ **Hak Yolu** = Tanrı ile bütünleşme yolu, doğruluk, insanlık yolu, 4 kapı 40 makam. Alevi inancı.
- ³⁷ **Hakka yürüdü** = 'Ölüm', Hak'a yürüdü, kavuştu, Alevilerde ölen kişi için kullanılan terim. Alevilikte insan tanrının bir parçası olarak görülür ve tanrının varlığı yok olamayacağı için, don değiştirdi, Hak'a yürüdü denir, aslına dönmek, devriye anlayışı.
- ³⁸ **Mistik** = Akılla algılanamayan konuları sezgi yolu ile kavramaya çalışan dini felsefi öğreti.
- ³⁹ **Şeriat** = İslam'da katı dini yasaları. Alevi- Bektaşî 4. kapı inancında 1.kapı "şeriat kapısı", 40 makamın ilk 10 makamı, İslami şeriat ile ilgisi yoktur. (*bak 6. bölüm*)
- ⁴⁰ **Halacı Mansur** = 922 yıllarında Enel-Hak (tanrı bende, ben tanrıyım) dediği için katledilen, Alevi cemlerinde darına durulan, Alevi ulusu.
- ⁴¹ **Hac / Kabe** = İslam inancına göre Müslümanların, inanç gereği ömründe bir defa gitmeleri gereken Arabistan (Mekke) şehrinde bulunan kutsal mekan. Aleviler "Kabe'miz kiblemiz insan" inancındadırlar, bunun dışında Hacbektaş dergahı ve başka kutsal mekanları haç olarak ziyaret ederler.
- ⁴² **Aşık** = Alevi cemlerinde deyiş okuyan kişi *Zakir*. Tanrıyı kendinde görme aşamasında olan, seven gönül veren. Halk Hak ozanı, aydınlatıcı, sanatçı, şair, sevdalı, gönlünü halka Hak'a veren kişi. Alevilere ve Alevi dervişlerine aşıklarına daha önceleri: Selçuklu ve Osmanlı döneminde "Işık taifesi" 'ışık toplumu, dervişleri' "ışık" denmiştir. Nitekim rehber, pir mürşid kavramları da aynı anlama gelmektedir.
- ⁴³ **Yunus Emre** = (1238-1320) Ünlü Alevi Bektaşî tasarruf şairi, HVB ye bağlı Tabtuk Emre'nin öğrencisi. Araştırmacılar Yunus adıyla 2 ayrı şairin olduğunu ve Alevileri asimle etmek için hakim güçlerin Yunus adına Sünni İslam anlayışına yakın şiirler yazdığını belirlemiştir. Fakat Yunus'un, "Emre" adını Tabtuk Emre'den aldığı dergahında yetiştiği kesindir.
- ⁴⁴ **Güruh** = Grup, topluluk, cemaat, *Güruhu Naciye*; inanç yolunda tanrı katına ermiş olan topluluk. *Guru* = öğretmen, öncü, üstat bilgin. Alevilikte Pir (dede/ana).
- ⁴⁵ **Divanelikte** = Bu dünyada veya deli gibi aşık olanlar dünyasında, *deli-divane* deli gibi aşık.
- ⁴⁶ **Gönül kabesi** = Alevi inancında insan tanrısal olarak görüldüğü için, sevgi, insan kalbi Kabe, tanrının evi olarak görülür. "Eğlenecek yer bulaman, gönlümdeki köşk olmazsa" *Veyse*. Alevilikte kible ve kabe insandır.
- ⁴⁷ **Şah** = Pir, Hak, tanrı, Hz. Ali ve bazı Alevi uluları için kullanılan deyim. (*Şahım Ali, Şah Hüseyin, Şah Hatayi, Ya Şah*)
- ⁴⁸ **Allah** = İslam inancında tanrının 99 adından biri: Aleviler daha çok HAK, Ya Ali, Şah, Hü, Hüda, Mevlam Tanrı gibi isimler kullanır.
- ⁴⁹ **Pir** = Alevi inanç önderi, usta üstat, uzman, yaşlı bilgili, önder anlamındadır. Alevilikte Cem yürüten kişi, Dede veya Ana için kullanılan ortak terim. Rehber-Pir Mürşid. Pir Hünkar Bektaş Veli "serçeşme=suyun başı" en büyük Pir olarak kabul edilir. Pir Sultan Abdal. *Bir geldi Pir geldi, (işinin piri / ustası). Bu gün bize Pir geldi...*

⁵⁰ **Hak Meydanı** = Tanrı katı, gerçek, adalet hak eşitlik sorgu görgü meydanı, CEM de halkanın ortası. Cem meydanı..

⁵¹ **Dar** = Dar-ağacı, acı, zor kötü gün görmek, Darı Mansur, cem meydanı, özünü dara çekmek, özeleştirir, mahkeme edilmek, yola bağlanmak, Alevilikte Mansur, Nesimi,, Fatma ana/ Hüseyin, Fazlı 4 çeşit dara durma/oturma şekli vardır. Bu dara duruş çeşitleri sembolik olarak O uluların eylem veya katlediliş şeklini vs. simgeler. *Dar gören di-dar göre*, kötülük gören, iyi gün göre..

⁵² **Dede** = Baba, Alevi-Bektaşilikte Cemi yürüten taliplerin bağlı olduğu bay inanç önderi, Pir.

⁵³ **Ana** = Ebe, Bacı, Alevi-Bektaşilikte Cemi yürüten taliplerin bağlı olduğu bayan inanç önderi Pir ana /bacı, veya dedenin eşi. *Fatma Ana, Kadıncık Ana*.

⁵⁴ **Ehlibeyt** = Ev-halkı, anlamına gelen 'Ehlibeyt' kelimesi Kuran'da da geçer: Sizden Ehlibeytime sevgiden başka bir şey istemiyorum" Alevi Bektaşiler de Ehlibeyt Muhammed'in tüm 'ev halkından' oluşmaz (Muhammet'in 13 tane eşi vardı), sadece Hz. Muhammed Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin (5'i için) kullanılan ortak isimdir. Genelde buna 12 imamlar da dahil edilir. (*bak 14. bölüm*)

⁵⁵ **12 imamlar** = Hz. Ali, imam Hüseyin soyundan gelen 12 ulu önder (*Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel A, Bakır, Sadık, Kazım, Rıza, Taki, Naki, Askeri, Mehdi*). Alevilikte 12 imam anlayışı ve sayısı çok eski uygarlıklardan kalmadır ve başka sembolik anlamlar da taşır. (*bak 14 bölüm*)

⁵⁶ **4 kapı, 40 makam** = Alevi Bektaşi inancının temel ahlak kurallarını tanrı ile bütünleşme kamili insan olma ilkelerini içeren Hünkar Bektaş Veli tarafından konulan ilkler, Alevi-Bektaşî öğretisi. (*bak 6. bölüm*)

⁵⁷ **Mürşid-t** = Kılavuz uyarıcı, Pirleri dede/anaları dervişleri yönlendiren onların bağlı olduğu üst düzeyde söz yasa niteliğinde inanç önderi, lider, veya makam.

⁵⁸ **Haram** = Bir inancın doğru bulmadığı kurallar, haksız kazanç, başkasının hakkını yemek, Alevilikte rızasız lokma yemek vs.

⁵⁹ **14 masum** = Küçük yaşta çeşitli iktidarlarca katledilen 12 imam çocukları. *14 masumu paklar*.

⁶⁰ **Erenler** = yol erleri, yoldaşlar, hakikate ermiş, olgun bilgin, halk hak dostları, dervişler (Aleviler için kullanılan genel isim) *Hü erenler (merhaba erenler) Rum* (Anadolu) erenleri, Türkiye'de ki ulu alevi önderleri, HBV.

⁶¹ **Rehber** = yol gösterici, kılavuz, öğretici *eğitici (mürebbi)*, yardımcı, 12 hizmet de 2. derecede görevli, dede yardımcısı, talibi eğiten kişi.

⁶² **Muhabbet** = Bilim sevgi Hak'a halka bağlılık, konuşmak değerlendirmek, ders çıkarmak öğrenmek, diyalog içinde olmak, cem tutmak, bilgi görgü, paylaşmak, bilinçlenmek, iletişim, sohbet etmek..

⁶³ **Üçler** = Hak-Muhammed-Ali, Tanrı evren insan - madenler bitkiler hayvanlar alemi - can canan çocuk - el dil bel - bir çok inançta var olan kutsal 3'leme. *Üçler beşler yediler kırklar, bu yolu onlar kurdular*.

⁶⁴ **Beşler** = Hava ateş su toprak ve CAN canlılar, 5 taşlar (*Bektaş*), (baş, kollar, bacaklar insanı sembolize eden, zülfikar kılıç, insan, 5'gen yıldız. Muhammed Ali Fatma Hasan Hüseyin *ehli-beyt*).

⁶⁵ **40'lar** = Alevilikte, yarı yarıya kadın erkeğin katıldığı 40'lar cemi, ulular topluluğu. Hacıbektaş'ta bulunan 40 dallı şamdan mumluk, 40 makam, vs. (*bak 12 ve 6. bölüm*)

⁶⁶ **7 yediler** = 7 kayıp ermiş erenler. *7 ulu Alevi ozanı* = Nesimi, Fuzuli, Pir Sultan, Hatayi, Yemeni Varanı, Kul Hikmet. *7 Burç (kale)*= Bilim, cömertlik, sabır, marifet, perhiz, korku, edep. *7 Renk Fatma Ana kuşağı*= Siyah, beyaz, kırmızı, mavi, yeşil, sarı, mor. 7 gün, 7 iklim, vücutta 7 aura nokta vs. (*3'ler, 5'ler, 7'ler, 40'lar bu yolu onlar kurdular*)

⁶⁷ **Dem** = kamili bilgin olgun insan, mükemmel olma durumu, demini alma, an zaman, denge, hoş olma anı, içki, şarap, dolu, öz, olgun karışım sentez, olgunlaşmak. Dem almak, dem görmek, dem yürütmek, dem sunmak.

⁶⁸ **Hü** = (Hu) Tanrı anlamında kullanılan ibadet/zikir sözcüğü. Tanrı, Hak, Allah. Hü çeken Bektaşî dervişleri. *Hüda* kendi gelen doğru olan doğru yola giren giden. *Hü gerçeğin demine*.

⁶⁹ **Görgü, cemi** = Görünme ikrar tazeleme için yapılan yıllık cem. Kendi özünü dara çekmek, aklanmak. Görgü cemi, darı, erkanı, kurbanı, görgüden geçmek, ruhsal toplumsal aklanmak temizlenmek vs.

⁷⁰ **Düşkün** = yol/inanç kurallarına aykırı davranan kişi. *Yol düşkünü*= Alevi inancında kasten cana kıyan ömür boyu yol dükünü sayılır. Diğer suçlar hatalar belirli bedelle af edilir, (dükün kaldırmak). Düşkün edilmek, cemde yapılan sorgu görgüde suçlu bulunmak, ceza almak. Rızasız lokma yemek.

⁷¹ **El ele el hakka** = El tanrı gücünü simgeleyen organ, 5 unsur hava ateş su toprak can. Pire ikrar vermek hak'a tanrıya ikrar vermek. El almak vermek el etek tutmak, bilim öğrenmek dağıtmak, yola bağlanmak, hizmet etmek.

⁷² **Can** = canlı yaşayan, ruh, Alevi cemlerinde ve genelde Aleviler birbirine Can /canlar diye hitap eder, cemde her can eştir. Ali can, Veli can. (Alevilikte her can tanrının bölünmez bir parçası sayılır) Can canan / bay bayan. *Gelin canlar bir olalım...*

⁷³ **72 - yetmiş iki millet** = Adem ve Havanın 72 çocuğu, tüm insanları milletleri aynı gözle ayırdım yapmadan eşit görmek . Türküm Kürdüm vs. demeden önce insanım diyebilme. Yahudilikte tanrının 72 ismi, vs. Alevilikte *Güruhu Naci/ye* 73. millet anlayışı da vardır. *73 yetmiş üç milleti bir görmek* insanları ayırmamak.

⁷⁴ **Pes** = Gerçek, hakikat, doğrusu, böyle bil ki anlamında (*Pes, edekim tanrı insanı/canı dört dürlü nesneden* (hava ateş su topraktan) *yarattı.*" (Hünkar Beş-taş Veli)

⁷⁵ **Serçeşme** = Suyun başı, Alevi-Bektaşî inancının yol-erkanının kurucusu Pir Hünkar Bektaş Veli için kullanılan bir deyim.

⁷⁶ **Şeriat** = Yasa kural, Alevi 4 kapı 40 makam öğretisinde, yel, hava ile eşleştirilen 1. kapı, Şeriat kapısında olan olgunlaşmamış (cahil) insanın olgunlaşması için sabit yasa ve kurallara ihtiyacı vardır vs.. (Bilinen İslam şeriat yasaları ile ilgisi yoktur. (bak 6. bölüm)

⁷⁷ **Ehli** = Belirli bir düşünce görüş inanca yatkın, ona uyan kişiler. *Yol-Ehli* yolda olan yolu bilen ilkelerine uyan kişi. Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat ehli. *Ehli-beyt* = ev'den, haneden olanlar, Hz.. Muhammed'in ev halkı.

⁷⁸ **Tarikat** = yol, yola girmek, Alevi öğretisinde ateş (aleve) bağlanan 2. kapı, kişinin kendi özünden arzusu ile bir yola girmesi o dava için 'od ateş olup yanması, pişmesi, yetişmezi, o yola gönüllü talip olup girip ikrar verip hizmet etmesi. Güzeli doruyu paylaşması öğrenci olması vs. (bak 6. bölüm)

⁷⁹ **Marifet** = bilgi beceri, Alevi öğretisinde her boşluğu dolduran koniye de, dengede duran, derin bilgi, sırlara erişmiş, bilgin becerikli kişi, su ile özleştirilen, girdiği kabı dolduran, marifeti olan, verici eğitici, birçok derin anlamı olan Alevilikte 3. Marifet kapısı. (bak 6. bölüm)

⁸⁰ **Hakikat** = Gerçek varlık, hakikat, hak hukuk eşitlik, Alevi öğretisinde toprakla özleştirilen Alevilikte 4. kapı. Toprak gibi yaratıcı (hoşgörülü) tanrısal kamili insan olma. Oku (*Benim sadık yarım kara topraktır. Aşık Veysel.*) (bak 6. bölüm)

⁸¹ **Turab** = Toprak, toprak olmak, oku '*Benim sadık yarım kara topraktır*' Aşık Veysel. Hz. Ali'nin adlarından biri Turab'tır.

⁸² **Şah Hatayi** = Şah İsmail (1487-1524) İran Safevi Devleti'nin kurucusu. 12 imam, Alevi inancını devlet inancı yapan, 7 ulu Alevi Bektaşî ozanından biri, deyişleri halen cemlerde söylenmekte. (Oku araştır: 1514 Yavuz Sultan selim Çaldıran savaşı ve Alevi katliamı)

⁸³ **Meydan** = Ortalık, alan, cemevi, Cem ve cemde oluşturulan halkanın ortası, Hak meydanı, mahkeme, ulu mekan.

⁸⁴ **Natık** = Söz, konuşma, söylev, düşünen, anlayan, yorumlayan, ifade eden açıklayan, konuşan, sözlü gelenek, *Kurani-natık* = Hz. Ali konuşan Kuran.

⁸⁵ **Dergah** = Kapı eşiği, Alevi Bektaşî inanç ve felsefesinin öğretildiği okul, merkez, HBV dergahı vs.

⁸⁶ **Postin** = Post, makam sahibi, Postin Alevilikte mürşitlik makamı, HBV dergahında en üst mertebede bulunan yetkili kişi, (Veliyetin Ulusoy), inanç konusunda en yüksek makam, kurum.

⁸⁷ **Cemevi** = Alevi Bektaşî inancında ibadet (cem yapmak) için yapılmış mekan, dergah, gönül, Alevi inanç ve kültür merkezi. (Türkiye'de halen cem yapmak ve cemevleri yasal değildir)

⁸⁸ **Ocak** = Ev, yuva, okul, dergah, eğitim merkezi, taliplerin dede/ana Pirlarin bağlı olduğu yol, dergah, soy. Ocağı Bektaşîyan Bektaşî ocağı, Ocakzade bir ocağa bağlı, sahip olmak dede soyu. *Ocak kazanmak* yeni bir yuva kurup evden ayrılmak. '*Ocağın söğünsün*' Alevilikte bir kişiye söylenebilecek en kötü söz, beddua.

⁸⁹ **Tekke - Zaviye** = Dayanma güvenme, ulu pir mürşitlerin bulunduğu inanç hizmeti verdiği dergah inanç okulu, veya onların mezar yatırırlarının olduğu mekan. Zaviye; köşe bucak, küçük tekke, ibadet için gidilen تنها yer.

⁹⁰ **Pir Sultan** = 1480-1550 Osmanlı döneminde '*Hinzır Paşa*' tarafından Sivas'ta asılan, isyancı Alevi dedesi ve ulu Alevi ozanı.

⁹¹ **Gazi Mahallesi** = İstanbul'da ağırlıklı Alevilerin yaşadığı bir semt. 12 mart 1995 Gazi olayları, kimliği belirsiz kişilerin açtığı ateş sonucu katledilen Alevi dedesi Halil Kayanın cenaze törenine ateş açan güvenlik güçleri polisler, 23 kişiyi katletti 600 kişi yaralandı.

⁹² **Vakıf** = insani, toplumsal yarar, tanıtmak, korumak vs. amaçla kurulmuş (yönetimini kendi seçen, yaradım da buluna bilinen fakat üye olunamayan) yardım kurumu.

⁹³ **Dernek dernekleşme** = Belirli bir amaç için bir araya gelmek, derlenmek, toplanmak, organizasyon, örgüt, demokratik kurum, kuruluş.

⁹⁴ **AABK** = Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu (AABK) 25 Mayıs 2001 tarihinde Danimarka'da Ringsted şehrinde Avrupa Alevi federasyonları arasında yapılan bir toplantıda kurulup. 18.06.2002 tarihinde AB parlamentosunda kuruluşu açıklanmıştır. Avrupa'da Alevileri en üst şemsiye örgütü, kumrudur.

⁹⁵ **Zakir** = Anan, zikreden,dile getiren, bildiren uyaran. Alevi cemlerinde saz çalan 'telli kuran' deyiş okuyan (hizmet veren) aşık, ozan, sanatçı, müzisyen. *Zakirlik hizmeti* Cemde 12 hizmetten biri.

⁹⁶ **Nefes** = soluk, söz, öğüt, akıl, yol gösterme, deyiş, cönk, manevi güç, Alevi Bektaşî inancını konu alan hak şiirleri deyişler. *Bir nefesçik söyleyeyim dinlemezsen neyleyeyim. Nefes mi istersin, buğday mı?* HBV

⁹⁷ **İmam Caferi Sadık** = 699-765 kendi adına okulu (öğretisi) öğrencileri ve Buyruk isminde kitabı olan 6. imam. Cemde 12 post (makamda) zakir/aşık imam Cafer postunu temsil eder.

⁹⁸ **Kerbela** = Irak'ta Bağdat'ın güney batısında *İmam Hüseyin* ve yandaşlarının katledildiği ve türbesinin bulunduğu kent, bölgenin adı, Kerbela çölü, Kerbela olayı (bak 13. bölüm)

⁹⁹ **Hüsniye** = İmam Caferi Sadığın öğrencisi, yardımcısı bir bayan. Halife Harun Reşit'in huzurunda dönemin *uleması*, önemli bilginleri ile tartışıp, bilgisiyle onları alt eden, bilge kadın.

¹⁰⁰ **Kırklar cemi - meclisi** = Mitolojik anlatıma dayalı 40'ı Bir, Biri kırk, Hakla hak tek varlık olmuş, Kırklar meclisi, 17 veya 19'u bayan gerisi erkeklerden oluştuğuna inanılan, 40 ulunun yaptığı Alevi inancını temel ibadeti Ayini-Cem'e kaynak gösterilen ulular toplantısı. (bak 12. bölüm)

¹⁰¹ **Biat** = Söz vermek, teslim olmak, boyun eğmek, kabullenmek, bir inanca girmek. Alevilikte ikrar vermek.

¹⁰² **İbni Mülce** = 22 Ocak 661 günü zehirli kılıçla Hz. Ali'yi evinden çıkarken yaralayıp 24 Ocak 661 günü Hakka yürümesine sebep olan kiralık katil.

¹⁰³ **Kudret** = Güç, kuvvet, erk iktidar, varlık, yaratıcı güç tanrı ışığı enerji.

¹⁰⁴ **Kandil** = Lamba ışık, uzayda yıldızlar, güneş, yaratıcı enerji, ana kaynak ateş alev.

¹⁰⁵ **Pünhan** = Patlayan parlayan Yanan alev yaratıcı ışık nur büyük patlama 'big-bang'.

¹⁰⁶ **Kün** = ol, olsun, oluşum, oluşturmak, yaratılış, yaratmak.

¹⁰⁷ **Bezm-i elelsen** = Meclis, ruhlar meclisi, *bezm-i elesten evvel* ruhlar (meclisi) oluşmadan (canlılar) yaratılmadan önce.

¹⁰⁸ **Menkibe-vi** = Ermiş ulu kişilerin hayatını, olağanüstü işlerini anlatan destansı kısa anlamlı öğütler, öyküler.

¹⁰⁹ **Miraç gecesi** = Yukarı çıkma yükselme, Hz. Muhammed'in tanrıyla görüştüğüne inanılan gece, 'batın düşünsel yolculuk' iç inançsal seyahat, yetişmek, ermek, görgüden geçmek '*miracın kutlu olsun*'.

¹¹⁰ **Aslan** = Allah'ın aslanı anlamında Hz. Aliye verilen lakap. Aslan kanı şarap, Aslan sütü rakı.

¹¹¹ **Hadümül-fukara** = Fakir fukaranın hademe hizmetçisi, hizmetçi, Hz. Muhammed'in kırklar cemine girebilmek için söyledi şifre söz. Halka hizmet hakka hizmet, cemde 12 hizmet.

¹¹² **Neşter** = Çok keskin bıçak, kılıç, ameliyat bıçağı, jilet.

¹¹³ **Şaman** = Şamanizm inancında olan, Şaman babası, dini lider. Kuzey ve orta Asya inancı (eski Türk inancı), her şeyin ruhu olduğu, toplumcu ve kadın erkek eşitliğine dayanan, müzik, danslı ibadet gelenekleri olan bir inanç

¹¹⁴ **Ehl-i Beyt** = Ev-halkı, anlamına gelen 'Ehlibeyt' kelimesi Kuranda da geçer: Sizden Ehlibeytime sevgiden başka bir şey istemiyorum" Alevi Bektaşiler de Ehlibeyt sadece, Hz. Muhammed Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin (5'i için) kullanılan ortak isimdir, diğer ev halkını kapsamaz. Genelde buna 12 imamlar da dahil edilir. (bak 14. bölüm)

¹¹⁵ **Hz. (hazreti)** = ön, huzur ulu makam, İnanç ulularının adının önüne getirilen Farsça tamamlama eki, san, önder, kutsal kişi.. Hz. Ali vs.

¹¹⁶ **Mehdi** = Gayb gizli alemden çıkıp, dünyada adalet dirlik düzen kurmak için geleceğine inanılan kişi, kurtarıcı. 12. İmam. Muhammed Mehdi (869 -).

¹¹⁷ **Şerif** = Soylu temiz, İmam Hasan ve soyundan gelen için kullanılan unvan.

¹¹⁸ **Seyyid Seyit** = Bir toplumun inancın ileri geleni önderi, İmam Hasan ve soyundan gelen için kullanılan unvan.

¹¹⁹ **Düvazı-imam** = içinde 12 imamları veya Alevi ulularının isimlerinin geçtiği deyiş nefes, şiir, dualar.

¹²⁰ **Aşık Mahzuni Şerif** = (1938 -17 mayıs 2002) çağımızın ünlü Alevi ozanı. Ebedi mekanı Hacıbektaş'ta.

¹²¹ **Cemal** = yüz, güzellik, sevgi, barış, cömertlik.

¹²² **Serçeşme** = Suyun başı, Hünkar Bektaş Veli ve dergahı için kullanılan unvan.

¹²³ **Kadincık Ana** = Pir Ana, Hünkarın Sulucakarahöyük'e (Hacıbektaş) geldiğinde yanında kaldığı ve sonra ona hizmet eden, görüşlerini yaşatan, Alevilikte önemli yeri olan kadın. *Bacıyanı Rum*, Anadolu kadın teşkilatının lideri.

¹²⁴ **Erkan** = Direk, inancın direği, yol-erkan, yolun kuraları öğretisi, yasa konumunda ki ilkeleri, ibadet ve gelenekleri.

¹²⁵ **Saz** = balgama, kopuz, cura tabur-r, Anadolu da aşıkların, ozanların, cemde zakirlerin kullandığı telli müzik aleti, '*Telli Kuran*'.

¹²⁶ **Talip** = isteyen, öğrenci, Alevi inancına yoluna girmek isteyen kişi, ikrar vermek isteyen kişi. Talipler bir pire ikrar veren kişiler. Alevi Bektaşi yoluna girmiş olan.

¹²⁷ **Lokma** = lokma, inançla ilgili dağıtılan, verilen her türlü yemek, yiyecek, kurban.

¹²⁸ **Hizmet** = vazife, görev, iş, eylem, emek, inanç yolunda bir görevi yerine getirme, cemde 12 hizmet sahibi, yola hizmet etmek, Muhammed'in 40'lar cemine girdiği ancak hizmetçi olarak gibi Alevilik yoluna halka hizmet, *hizmetle 'hizmetçi' olarak girilir. Hizmetin hak için ola..*

¹²⁹ **Görgü cemi** = görülmek, gözden geçmek, özünü dara çekmek, aklanmak, ikrar tazelemek. Bu amaçla yapılan cem.

¹³⁰ **Peyik - peyk** = haber taşıyan haber getiren, haberci, davetçi, canları ceme çağırın cem olacağını duyuran, ve cemde haberci hizmetini yürüten 12 hizmet sahibi sorumlu kişi/ler.

¹³¹ **Cemaat - Cemiyete** = cem topluluk, bir inanca bağlı olan topluluk, üyeler halk, toplantı toplum dernek. Cemevine gelenler.

¹³² **Pervane** = Çark, dönmek devriye etmek, Semahçı semah dönen, sema gökyüzünde yıldızlar gibi dönen. *Pervanelikte*, tüm alemde, uzayda, yıldızlar arasında.

- ¹³³ **Post** = Makam, oturulan yer, tüylü hayvan derisinden minder, inançta bir makamı aşmayı simgeleyen yer. *Post dedesi* = pir veya mürşid., Postnişin makamda oturan, Alevi inanç önderi.
- ¹³⁴ **Süpürgeci** = sembolik olarak cemde meydanı süpüren 12 hizmet sahibi, car çalmak, hizmeti ferraş. Pratik ve ruhsal temizlik. *Biz üç bacıyız kırklar ceminde süpürgeciyiz.*
- ¹³⁵ **Secde** = *Alevilikte Niyaz* selamlama, hakka boyun eğmek, yere kapanmak. Alevi inancında secde tanrının kendi ruhunu /nefsini verdiği ve meleklerin secde ettiği Adem / insanadır. Bu nedenle cemde canlar daire seklinde oturup, birbirine boyun eğerek, tüm cem evrenleri için vs. meydana niyaz ederler. Cemde sedir veya sandalyede oturuluyorsa, kollar dize konularak kişi kendi eline niyaz eder.
- ¹³⁶ **Zülfikar** = 2 parça çatal. Hak ve adaleti güç ve terbiyeyi temsil eden Hz. Ali'nin çatal kılıcı. Batini olarak hak sözü küçük ve büyük dil. Başka birçok 2'lemli söylem sembolleri ve Dik duran zülfikar aynı zamanda (baş kollar bacaklar) insanı sembole eder. *La Fetta illa Ali, La Seyfe illa Zulfikar.* Ali'den üstün yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur.
- ¹³⁷ **Sayılar** = Alevilikte sayıların inançsal ve sembolik bir çok derin anlamları vardır, örnek: *Birler* varlığın tanrının birliğini, *Üçler* el dil bel, Hak-Muhammed-Ali, can canan çocuk *Beşler* 5 unsur, 5 taş, Ehlibeyt, el almak, el ele el hakka. *Yediler* 7 ulu ozan, 7 gün, vücutta 7 bölge, *Oniki* 12 İmamlar, 12 ay, 12 burç / yıldız *Ondört Masum-ı Pak'lar*, katledilen ehlibeyt 12 imam evlatları, *Onyedı Kemerbestler*, Hz Ali'nin kemer kuşattığı 17 şehit, *40 Kırklar* ermişler topluluğu. *Seksen bin Rum (Anadolu) Erenleri*, *Doksan bin Horasan Pirleri*, *yüzbin Gaip erenleri* vs. Anadolu'nun aydınlanmasına katılan, bilinen bilinmeyen Alevi Bektaşî uluları.
- ¹³⁸ **Tekke** = dayanma güvenme, dergah yatır, inanç okulu kurumu, mürşit ve öğrencilerinin taliplerinin kaldığı yer. Abdal Musa Tekkesi, Antalya'nın Elmalıya bağlı Tekke köyündeki Alevi dergahı.
- ¹³⁹ **Nevruz – Newroz** = 21 mart Hz. Alinin doğum günü, yeni gün yeni yıl, baharın başlangıcı, kurtuluş günü. Nevroz Orta Asya ve orta doğuda birçok inanç ve kültürde bayram olarak kutlanır. Nevruz sultan Cemi.
- ¹⁴⁰ **Muharrem** = İslam takviminde 1 ay, Muharrem orucu, Kerbela da imam Hüseyin ve yandaşlarının katledilmesi dolayısıyla (680) tutulan 10-12 günlük matem orucu. Alevilerde yaygın bir isim.
- ¹⁴¹ **Emevi** = Muaviye tarafından 661 yılında kurulan, Sünni İslam inancının temellerinin atıldığı devlet. 749 yılında Emevi devleti sona erdi.
- ¹⁴² **Yezit** = Emevi devletinde Muaviye'nin oğlu (Yezit) Kerbela'da İmam Hüseyin ve yandaşlarını katlettiren 2. Emevi halifesi. Yezit terimi Alevilikte gaddar, haksız, zalim, 'faşist' anlamında kullanılır.
- ¹⁴³ **Mersiye** = ağıt, Kerbela olayını konu alan ağıtlar şiir deyişler.
- ¹⁴⁴ **İmam Zeynel Abidin** = 4. İmam, Kerbela katliamında çocuk yaşta kurtulan Hz. Hüseyin'in oğlu.
- ¹⁴⁵ **Nuh tufanı** = Nuh peygamber zamanında meydana gelen su baskını. 7500 yıl önce Akdeniz'in Kara göle (Karadeniz'e) taşması ile meydana gelen su baskını, bilimsel olarak kanıtlanmıştır.
- ¹⁴⁶ **Kefen** = Hakka yürüyen (ölen) bir kişiye mezara koymadan önce sarılan beyaz bez.
- ¹⁴⁷ **Kirve Kirvelik** = Alevilikte erkek çocukların sünnet edilmesi dolayısıyla, çocuğa/lara başka bir ailenin 2. anne baba olarak seçilmesi geleneği. Aynı aileden kirve olmaz, kirveler birbirine ve çocukları maddi manevi sorumludur, kirve çocukları birbiri ile kardeştir ve evlenemez.
- ¹⁴⁸ **Sünnet töreni** = Yahudilik, İslam ve bazı Hristiyan gruplarda, erkek çocukların sünnet edilmesi ve ardından yapılan eğlence 'sünnet düğünü'.
- ¹⁴⁹ **Gülbank** = gül ve ses, dua, özellikle Alevi Pirlerince okunan dua, deyiş.
- ¹⁵⁰ **Tercüman** = Dilden dile çevirme, Alevilikte bir iş hizmete başlamadan önce ve özellikle taliplerin söylediği dua, söz deyişler.
- ¹⁵¹ **40 budak** = Kırkları kırk makamı temsilen Hacıbektaş dergahında bulunan 40 mum, ışık, mumluk, şamdan.
- ¹⁵² **Dost** = Arkadaş gerçek sevgili tanrı (Alevilikte dost tanrı adı olarak ta kullanılır) *Dost dost diye nice nicesine sarıldım. Aşık Veysel*
- ¹⁵³ **Divan** = makam, tanrı katı, dergah, divan edebiyatı, deyişler..

Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu (DABF)

Genel Yönetim Kurulu üyeleri 2008

Genel başkan, Feramuz Acar - Randers

Başkan yardımcısı, Seref Renkli - Ringsted

Genel sayman, Cemalletin Suluk - Ringsted
Genel Sekreter, Aslan Erkan - Hedensted
İnanç kurulu başkanı, Halil Şahin - Slagelse
Gençlik kolu başkanı, Çağdaş Sağlıcak - Ringsted
AABK sorumlusu, Turan Meriç – Ringsted
Mevlüt Yılmaz - Salgelse
Hasan Semiz – Randers
Fuat Birdal - Hedensted
Satı Bal - Århus
Ali Çetin - Odense
Sebahattin Bas - Ringsted
Ali Dursun - Århus
Abbas Günal - Odense
Caglayan Saglicak- Ringsted
Nuri Ceylan - Slagelse
Cevat Öztürk - Brøndby/Kopenhag

Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu (DABF)
DABF, Gelentevej 1, 8930 Randers - Tlf. (+45) 8642 0022
www.alevi.dk - dabf@alevi.dk

Bütün evren semah döner
Aşkından güneşler yanar
Aslına ermekdir hüner
Beş vakitle avunmayız
(Aşık Hidayi)

Daha Allah ile cihan yok iken
Biz onu var edip ilan eyledik
Hak'a hiç bir layık mekan yok iken
Hanemize aldık mihman eyledik
(Edip Harabi)

Enel-Hak'ım ismim ile
Hakka erdim cismim ile
Benziyorum resmim ile
Madem ki ben bir insanım
(Aşık Daimi)

Hararet nardadır sacda değildir,
Keramet baştadır , taçta değildir,
Her ne arar isen kendinde ara,
Kudüs'te Mekke'de hac'da değildir

Erkek dışı sorulmaz muhabbetin dilinde
Hakkın yarattığı her şey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok
Eksiklik, noksanlık senin görüşlerinde
(Hünkar Bektaş Veli)

Halımızı Hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi..
(Pir Sultan)

Bu kitabın basımına maddi katkı sunan: Randers, Aarhus,
Hedensted, Odense, Slagelse, Ringsted, Brøndby AKM'ye
Århus Pizza 86123938, Pizza Day & Night 86181413,
Millenium Frisør 86102951 ve Randers'ten Celal Yılmaz, Odense'den
Talip Zengin, Mahmut Bektas, Idris Çiftçi canlara teşekkür ederiz.